

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “เครือข่ายการสื่อสารของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ข้อมูลทั้งหมดได้มาจากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ การศึกษาจากเอกสาร (Document Study), การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview), การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) และการสังเกตการณ์ (Observation)

การนำเสนอผลการวิจัยประกอบด้วยเนื้อหา 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น

1. ข้อมูลพื้นฐาน อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
2. ข้อมูลโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย

1. ลักษณะเครือข่ายการสื่อสารของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
2. กระบวนการสื่อสารระหว่างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ กับหน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน
3. ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น

1. ข้อมูลพื้นฐาน อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอเมือง เป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน 17 อำเภอ ของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 915,115 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 666,421.5 ไร่ คิดเป็น 13.12 ของพื้นที่จังหวัดสุรินทร์

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเขวาสินรินทร์และอำเภอจอมพระ

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอปราสาท

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอลำดวนและอำเภอศีขรภูมิ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์

การแบ่งเขตการปกครอง

การแบ่งเขตการปกครอง ตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2547 อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แบ่งออกเป็น 1 เทศบาล 20 ตำบล และใน 20 ตำบล แบ่งออกเป็น 285 หมู่บ้าน ดังนี้

1. เทศบาลเมืองสุรินทร์ (ตำบลในเมือง)		11. ตำบลคอโค	10 หมู่บ้าน
2. ตำบลนอกเมือง	21 หมู่บ้าน	12. ตำบลเจนีง	20 หมู่บ้าน
3. ตำบลตั้งใจ	9 หมู่บ้าน	13. ตำบลสลักได	16 หมู่บ้าน
4. ตำบลนาดี	16 หมู่บ้าน	14. ตำบลแสงพันธ์	9 หมู่บ้าน
5. ตำบลกาเกาะ	12 หมู่บ้าน	15. ตำบลสวาย	14 หมู่บ้าน
6. ตำบลเพ็ชราม	11 หมู่บ้าน	16. ตำบลเมืองที่	14 หมู่บ้าน
7. ตำบลท่าสว่าง	20 หมู่บ้าน	17. ตำบลเทนมีย์	14 หมู่บ้าน
8. ตำบลแกใหญ่	12 หมู่บ้าน	18. ตำบลราม	13 หมู่บ้าน
9. ตำบลตระแสง	12 หมู่บ้าน	19. ตำบลบุฤาษี	10 หมู่บ้าน
10. ตำบลนาบัว	19 หมู่บ้าน	20. ตำบลสำโรง	15 หมู่บ้าน
		21. ตำบลตาอ็อง	16 หมู่บ้าน

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ อำเภอเมืองมีลักษณะเป็นที่ราบสูงจากด้านใต้ลาดต่ำไปทางทิศเหนือ อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลเฉลี่ยปานกลาง 115 – 485 เมตร พื้นที่โดยทั่วไปเป็นดินร่วนปนทราย และบางแห่งดินเป็นดินเหนียวปนทรายภูเขา ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นภูเขา (เขาสวาย) จะเป็นดินเหนียวปนทราย

แม่น้ำ อำเภอเมืองมีลำน้ำไหลผ่านจากด้านใต้ลงไปทางด้านเหนือตะวันตกและเป็นเส้นกั้นระหว่างจังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดบุรีรัมย์ คือ ลำน้ำชี และทางด้านทิศตะวันออกของอำเภอ มีลำน้ำห้วยระวีไหลจากทางทิศใต้ไปลงทางเหนือ

อ่างเก็บน้ำ อำเภอเมืองมีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ 2 แห่ง ดำเนินการโดยกรมชลประทาน คือ อ่างอำปิล ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ตำบลเทนมีย์ และอ่างเก็บน้ำห้วยเสนง ตั้งอยู่ที่ตำบลเจียง และมีอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กหรือชลประทานขนาดเล็ก ดำเนินการโดยกรมชลประทาน กระจายอยู่ตามหมู่บ้านและตำบลต่างๆ โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้บริหารการจัดการใช้น้ำร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านที่ชลประทานขนาดเล็กตั้งอยู่

ข้อมูลด้านการเกษตรกรรม

ครัวเรือนเกษตรกร ในพื้นที่ 20 ตำบลของอำเภอเมือง มีจำนวนครัวเรือน เกษตรกร 27,845 ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 40,862 ครัวเรือน (ข้อมูลจาก แผนพัฒนาการเกษตร ปี 2551 – 2553 สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์) ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ การทำนา และมีการเกษตรกรรมอื่นๆ ผลสมผลกันไปกับการทำนาด้วย เช่น การเลี้ยงปลาในนา การปลูกไม้ผล การปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงโค-กระบือ และการเลี้ยงสัตว์ปีก เพื่อเป็นรายได้เสริมและใช้บริโภคหมุนเวียนภายในครัวเรือน

พื้นที่ทางการเกษตร อำเภอเมืองมีพื้นที่นาถือครอง 440,959 ไร่ จากรายงานสภาพการทำนาฤดูการผลิต ประจำปี 2551/2552 สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ และนอกเหนือพื้นที่ทำนาจะเป็นพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง พืชผัก และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจของจังหวัดสุรินทร์

การผลิตพืชเศรษฐกิจ ในพื้นที่ทางการเกษตรของอำเภอเมือง จากการศึกษาเอกสารพบว่า พืชเศรษฐกิจที่เกษตรกรนิยมปลูกมากที่สุด คือ ข้าว รองลงมาคือ มันสำปะหลัง และอ้อย สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเกี่ยวกับการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ดังนั้น ผู้วิจัยขอแนะนำเฉพาะ ข้อมูลของ การปลูกข้าว ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ข้าว เป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่เพาะปลูกมากเป็นอันดับหนึ่งของพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกมากที่สุดในพื้นที่และทำชื่อเสียงให้กับจังหวัด คือ ข้าวขาวดอกมะลิ 105 หรือ ที่รู้จักกันทั่วไปว่า ข้าวหอมมะลิ เป็นข้าวที่มีคุณภาพดี มีกลิ่นหอม และอีกพันธุ์ที่ได้รับการส่งเสริมจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คือ ข้าวพันธุ์ กข 15 ซึ่งมีคุณสมบัติใกล้เคียงกับข้าวขาวดอกมะลิ 105 แต่มีกลิ่นหอมน้อยกว่า นอกจากนี้ยังมีการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง เช่น ข้าวหอมนิล ข้าวละอองกษัตริย์ ข้าวเจ้าเหลือง รวมทั้งข้าวเหนียวด้วย

สำหรับวัฒนธรรมการเพาะปลูกข้าวของชาวนาในพื้นที่ เป็นการเพาะปลูกข้าวนาปี ช่วงเวลาในการเพาะปลูก เริ่มต้นประมาณเดือนเมษายน ไปจนถึงเดือนกันยายน เพราะเป็นอาศัยน้ำฝนในการทำ เนื่องจากอยู่เขตพื้นที่ชลประทาน 3 % และสภาพภูมิประเทศไม่เอื้อต่อการทำนาปรัง

วิธีการเพาะปลูก เกษตรกรจะนิยมใช้รถไถเดินตามหรือรถไถใหญ่ (รถแทรกเตอร์) ในการไถนา เกษตรกรเริ่มไถตะไกว่ก่อนประมาณ 7-15 วันแล้วจึงไถแปร เพื่อทำการหว่านหรือปักดำ เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมทำนาหว่าน เพราะใช้แรงงานคนน้อยกว่านาแบบปักดำ โดยเกษตรกรจะเริ่มหว่านในช่วงเดือน พฤษภาคม - มิถุนายน ส่วนนาแบบปักดำ เกษตรกรจะเริ่มปักดำในเดือน กรกฎาคม - สิงหาคม เพราะจะต้องรอให้เข้าฤดูฝนก่อน

การใช้ปุ๋ย เกษตรกรโดยทั่วไปนิยมใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตได้เอง เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยพืชสดร่วมกับปุ๋ยเคมี สำหรับเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ซึ่งบางส่วนก็เป็นเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ จะไม่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทุกชนิดในการทำนา

ช่วงเวลาในการเก็บเกี่ยวข้าวนาปี เริ่มประมาณเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคมของปีถัดไป โดยการเก็บเกี่ยวจะใช้แรงงานคนและเครื่องจักร คือ รถเกี่ยววนวด ซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่เกษตรกรเพราะมีความสะดวกรวดเร็วมากกว่าใช้แรงงานคนในการเกี่ยว หลังจากเก็บเกี่ยว

เกษตรกรจะทำการไถกลบตอซังข้าวในนาหรือปล่อยสัตว์เลี้ยง เช่น โค กระบือ เข้าไปกินตอซังในนา

ข้าวเปลือกที่ได้จากเก็บเกี่ยว เกษตรกรจะมาตากแดดเพื่อไล่ความชื้นก่อนจะเก็บเข้ายุ้งฉาง ซึ่งผลผลิตที่ทำนาได้ในแต่ละปี จะถูกแยกออกไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือนและทำพันธุ์ต่อในฤดูกาลผลิตถัดไป ที่เหลือก็จะนำไปจำหน่ายเพื่อหารายได้เข้ามาใช้ในครัวเรือน

สำหรับแหล่งรับซื้อข้าวเปลือกจากเกษตรกร คือ โรงสีในพื้นที่ แต่ด้วยปัญหาการกักขังยืมสินมาทำนาและราคาข้าวที่เป็นปัญหาใหญ่สำหรับเกษตรกรในทุกๆ ปี หลังจากการเก็บเกี่ยว เกษตรกรส่วนใหญ่จะเข้าโครงการรับจำนำข้าวกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรรอให้ได้ราคาข้าวขึ้นสูง เพื่อนำเงินที่ได้ไปชำระหนี้สินที่กู้ยืมมา

2. ข้อมูลโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงเวลา ดังนี้

- **ช่วงที่ 1 : ปี 2542 – 2545**
การรณรงค์เผยแพร่องค์ความรู้เรื่อง “เกษตรอินทรีย์” ใน จ.สุรินทร์
- **ช่วงที่ 2 : ปี 2546 – 2550**
การก่อตั้งโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ และการดำเนินงานในช่วง 5 ปีแรก
- **ช่วงที่ 3 : ปี 2551**
โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปีการผลิต 2551/2552

ช่วงที่ 1 : ปี 2542 – 2545

การรณรงค์เผยแพร่องค์ความรู้เรื่อง “เกษตรอินทรีย์” ใน จ.สุรินทร์

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกพบว่า โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เกิดขึ้นมาได้เนื่องจาก

ในปี 2540 ประเทศไทยประสบกับวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง ส่งผลต่อภาคการเกษตรกรรมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก จังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นจังหวัดในพื้นที่เกษตรกรรมปลูกข้าวนาปี โดยเฉพาะ “ข้าวหอมมะลิ” ที่มีชื่อเสียงและแหล่งใหญ่ของประเทศไทย ก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา เป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีฐานะยากจนและมีหนี้สินเป็นจำนวนมากจากการลงทุนทำนา เมื่อเจอผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ก็ส่งผลกระทบต่อให้ยากจนลงไปอีกยากต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน

“ในปี 2540 เจอวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำ ถอดถอย คนตกงานว่างงานที่นี้ท่านผู้ว่าฯ กับลุงและมหาเอียด ก็มานั่งปรึกษากันเพราะเคยมีพื้นฐานการทำงานร่วมกัน ในกรณีเช่นนี้ เราจะช่วยพี่น้องเกษตรกรอย่างไร ในกรณีที่พวกเขาตกงานและยากจนอยู่แล้ว อีกทั้งลูกหลานที่ไปทำงานก็ตกงานกลับบ้าน ให้อยู่รอดได้วิธีการที่จะช่วยให้พี่น้องเกษตรกรอยู่ได้ ก็คือ การทำการเกษตรนี้แหละ”

(นายชวาล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2551)

“สาเหตุหลักๆของความยากจน ก็มาจาก 1. ต้นทุนการผลิตสูง – เพราะว่า การผลิตเดิมที่เคยใช้การพึ่งพาตนเอง พึ่งพาแรงงานคน ก็เปลี่ยนมาใช้ปัจจัยภายนอก ซึ่งเกษตรกรจะต้องนำเข้า เช่น เครื่องจักร น้ำมัน รถเกี่ยวข้าว รถนวดข้าว รถไถ สารเคมี ปุ๋ยเคมี ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้มันก็มีราคาเพิ่มขึ้นตลอดเวลา เพราะว่าปัจจัยการผลิตแบบนี้มันต้องนำเข้าจากต่างประเทศ และราคาก็ขึ้นอยู่กับน้ำมัน สารเคมีก็ผลิตมาจากน้ำมัน การขนส่งสิ่งเหล่านี้ก็ขึ้นอยู่กับน้ำมัน”

“2. ผลผลิตต่ำ – เพราะอะไรที่ทำให้ผลผลิตต่ำ ก็เพราะดินที่เป็นปัจจัยในการผลิตที่สำคัญของการทำการเกษตรเป็นดินที่เสียไปแล้ว ก็เนื่องมาจากว่า เกษตรกรใช้สารเคมีเกินความจำเป็นเกินความต้องการ”

“3. สุขภาพอนามัย – สุขภาพอนามัยของผู้ผลิตและผู้บริโภคก็ไม่ดีด้วย เพราะสารเคมีที่ใช้ก็ไปตกค้างอยู่ในดิน สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศมันก็เสียด้วย เกิดความไม่สมดุลของระบบนิเวศ สารเคมีก็ตกค้างมากขึ้น สิ่งมีชีวิตในดิน จุลินทรีย์ในดินก็ตายไป มด ปลวก หนู ก็ไม่มีในแปลงนา ระบบนิเวศก็เสียไปหมด”

“4. โรคภัยไข้เจ็บ – ที่เราใช้สารเคมีเป็นจำนวนมากมันก็ก่อให้เกิดโรคภัยตามมา เช่น โรคมะเร็ง สาเหตุของการเป็นมะเร็งเกิดจากสารเคมี ที่ตกค้างอยู่ในอาหารการกิน ทั้งหมดนี้ก็เป็นสาเหตุหลักๆ ว่าทำไมเกษตรกรถึงยากจนมีหนี้สินล้นท่วมตัว”

(นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ – ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2542 – 2548, สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2551)

จากสาเหตุต่างๆ ที่เป็นปัญหาความยากจนของเกษตรกร ในปี 2542 ทางท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ในขณะนั้น ก็เล็งเห็นถึงปัญหาจากวิกฤตเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่ออย่างมากมายกับพี่น้องเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์ ทำอย่างไรที่จะแก้ปัญหานี้ได้ จึงมาประชุมกับคณะทำงาน ได้ข้อสรุปออกมาว่า วิธีการแรกที่จะแก้ปัญหาคความยากจนให้กับพี่น้องเกษตรกรได้ คือ “การลดต้นทุนการผลิต” เนื่องจาก เกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาอยู่แล้ว ต้นทุนการผลิตที่ใช้ในการทำนานั้นส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับ “สารเคมี” โดยเฉพาะ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ที่เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญในการทำนา เพราะความต้องการปริมาณผลผลิตข้าวเป็นจำนวนมาก ไม่ต้องเหนียวกับการทำนา และเพื่อความสะดวกที่ไม่ต้องผลิตปุ๋ยเองเกษตรกรจึงเลือกใช้สารเคมีในการทำนา แต่ด้วยราคาของสารเคมีเหล่านี้ที่สูงขึ้นทุกปีและไม่มีทางที่จะลดราคาลง ก็ยังเป็นปัญหาที่ทำให้พี่น้องเกษตรกรไม่หลุดพ้นจากความยากจน

“ปัญหาหนักที่เราวิเคราะห์มา ก็คือ ต้นทุนของเกษตรกร มันสูงมาก ๆ น้ำมันมันขึ้นราคา ปุ๋ยขึ้นราคา ซึ่งมีแนวโน้มสูงขึ้น เพราะราคานั้นมันขึ้นไปเรื่อยๆ เนื่องจากว่า ปัจจัยการผลิตปุ๋ยเคมีนั้นมาจากปิโตรเลียม เพราะฉะนั้นโอกาสที่ปุ๋ยจะราคาลงนั้นไม่มี ต้นทุนของเกษตรกร ณ วันนั้นคือ เรื่องปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ยาฆ่าหญ้า ซึ่งเกษตรกรใช้อย่างมหาศาล ทีนี้เราก็มามองว่า ถ้าจะทำให้เกษตรกรพอจะอยู่ได้ ก็ต้องลดต้นทุนให้ได้ อันดับแรกต้องลดพวกนี้ให้ได้ก่อนหลังจากลดพวกนี้ได้ก็จะไปสู่อีกจุดหนึ่งได้ ก็เป็นที่มาที่ไปของตัวนี้ เหตุจาก ภาวะเศรษฐกิจ นั่นคือ สาเหตุหลัก”

(นายชวาล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2551)

การลดต้นทุนการผลิต คือ การปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาที่เคยใช้สารเคมีในการผลิต มาเป็นการทำการทำนาแบบปลอดสารเคมี นั่นก็คือ “เกษตรอินทรีย์ (Organic Agriculture) เป็นการลด – เลิก ใช้สารเคมีทุกชนิดในการทำการนา เพราะต้นทุนการทำนาโดยหลักๆ ขึ้นอยู่กับปุ๋ยเคมีที่ราคาแพงขึ้นทุกปี อีกทั้งจังหวัดสุรินทร์ก็มีปราชญ์ชาวบ้านหรือเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจากการทำนาโดยไม่ใช้สารเคมีหรือการทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ ที่สามารถเป็นตัวอย่างการทำนาแบบปลอดสารเคมีหรือเกษตรอินทรีย์ให้กับพี่น้องเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์ได้

“วิธีการที่จะช่วยให้พี่น้องเกษตรกรอยู่ได้ ก็คือ การทำการเกษตรนี้แหละ โดยเรามุ่งเน้นการแก้ปัญหาจากภาคการเกษตร แล้วเราก็ไปหาความรู้กับปราชญ์ชาวบ้านในสุรินทร์ เช่น อาจารย์มหาเอียด หลวงพ่อนาน ลุงหิน ลุงเชียง และบุคคลอื่นๆที่มีความรู้ด้านการเกษตรแบบ

ปลอดภัย และเกษตรธรรมชาติพอเราได้ปรึกษานุคคลเหล่านั้น เราก็พอจะมองเห็นว่า จังหวัดสุรินทร์ น่าจะกลับมาสู่เกษตรแบบธรรมชาติ หรือว่า เกษตรแบบปลอดภัย”

(นายชาวล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2551)

ในช่วง ปี 2542 – 2545 จึงเป็นช่วงที่จังหวัดสุรินทร์มีการรณรงค์เรื่อง “เกษตรอินทรีย์” สู่ประชาชนทั่วทั้งจังหวัดสุรินทร์ ทั้งที่เป็นเกษตรกรและไม่ใช่อเกษตรกร เพื่อที่จะให้เห็นถึงความประโยชน์ของเกษตรอินทรีย์และพิชภัยจากการเกษตรแบบใช้สารเคมี ในวันที่ 5 ธันวาคม 2542 จังหวัดสุรินทร์ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ในขณะนั้น ได้ประกาศนโยบายให้จังหวัดสุรินทร์เป็น “เมืองเกษตรอินทรีย์ ปลอดภัยเคมีและสารพิษ” จังหวัดสุรินทร์ได้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง

วิธีการที่ทางจังหวัดสุรินทร์ใช้รณรงค์เรื่องเกษตรอินทรีย์สู่ประชาชนในจังหวัด คือ หลักการ บ้าน – วัด – โรงเรียน ซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้ประชาชนในจังหวัดสุรินทร์นั้น สามารถทำความเข้าใจได้ว่า เกษตรอินทรีย์นั้นคืออะไร เกษตรอินทรีย์มีประโยชน์อย่างไร ทำไมทางจังหวัดจะต้องรณรงค์ในเรื่องนี้ และหลักการ บ้าน – วัด – โรงเรียน ก็เป็นวิธีการสำคัญที่เน้นให้การรณรงค์นั้น สามารถครอบคลุมประชาชนทั่วทั้งจังหวัดสุรินทร์

“1. วัด – สุขภาพอนามัยของพระ ขึ้นอยู่กับภัตตาหารที่ญาติโยมนำมาถวาย ถ้าเป็นภัตตาหารที่ปลอดภัย สุขภาพของพระก็ดีขึ้นด้วย ก็เกิดความคิดที่จะจัดอบรมเวลาที่มีประชุมพระสังฆาธิการ ประชุมเจ้าคณะจังหวัด ผมก็จะไปถวายความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ให้ฟัง วิธีการนี้ต้องการให้วัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์”

“2. โรงเรียน – เพราะในโรงเรียนมีครูที่ถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนอยู่แล้ว ครูก็จะเป็นสื่อบุคคลที่จะถ่ายทอดความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ให้กับนักเรียน และให้นักเรียนไปทำต่อที่บ้าน ซึ่งก็คือไปสอนพ่อแม่ให้เข้าใจหลักการนี้ต่อ โดยอาศัยนักเรียนเป็นสื่อบุคคลต่ออีกทอด ไปสู่ที่บ้าน”

“3. บ้าน – ถ้ามองในภาพกว้าง บ้านก็คือ ชุมชนได้รับความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ต่อมาจากทั้งจากวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน เรามีเป้าหมายว่า ใน 1 ตำบล จะมีต้องมี 2 หมู่บ้านนำร่องเรื่องเกษตรอินทรีย์”

(นายเกษมศักดิ์ แสนโกชน์ – ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2542 – 2548, สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2551)

ในส่วนของ เกษตรกร ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก วิธีการที่จะให้สร้างความรู้ความเข้าใจ เรื่องเกษตรอินทรีย์ เพื่อที่น้องเกษตรกรให้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตการทำงานที่อาศัยแต่สารเคมีมานาน มาเป็นการทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ได้นั้น ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดได้ประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับพี่น้องเกษตรกร และปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ และเป็นผู้ปฏิบัติในด้านเกษตรอินทรีย์ มาขยายผลในการอบรมให้ความรู้ที่น้องเกษตรกรให้ได้ ครอบคลุมทุกตำบลในจังหวัดสุรินทร์ เนื้อหาที่ใช้ในการอบรมส่วนใหญ่จะเป็นวิธีปฏิบัติในการทำ เกษตรอินทรีย์ในท้องนา เช่น การไถกลบตอซัง การใช้ปุ๋ยพืชสด การใช้ปุ๋ยหมัก การใช้ปุ๋ยคอก การ ทำน้ำหมักชีวภาพ และอีกหลายวิธี จนเกิดเป็นแนวทาง “เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์” ขึ้นมา

“หลักการดำเนินงาน และขั้นตอนการเผยแพร่ให้กับเกษตรกรได้เข้าใจ ก็มี 5 ขั้นตอน 1. เกษตรเชิงเดี่ยว 2.เกษตรผสมผสาน 3.เกษตรแบบลด – เลิกใช้สารเคมี 4.เกษตรที่เลิกใช้สารเคมี อย่างถาวร”

(นายวิจิตร ชูวา, สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2551)

ผลที่ได้รับจากการรณรงค์เรื่อง “เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์” พบว่า เกษตรกรให้ความสำคัญและเปลี่ยนวิถีการทำงานจากที่เคยใช้สารเคมีในการทำงาน มาเป็นการทำนาแบบ เกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น ดินที่ใช้ในการทำงานได้รับการปรับปรุง ความเป็นธรรมชาติเริ่มกลับมาสู่ ท้องนา ผลผลิตข้าวจากการทำงานแบบอินทรีย์เป็นที่ยอมรับ โดยเฉพาะ “ข้าวหอมมะลิอินทรีย์” อีกทั้งเห็นผลว่าการทำงานแบบเกษตรอินทรีย์สามารถลดต้นทุนการผลิตในการทำงานให้กับเกษตรกร ได้ เกษตรกรไม่ต้องลงทุนทำนากับปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพงขึ้นทุกปี สอดคล้องกับการแก้ปัญหาความ ยากจนให้กับพี่น้องเกษตรกร

ช่วงที่ 2 : ปี 2546 – 2550

**การก่อตั้งโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
และการดำเนินงานในช่วง 5 ปีแรก**

ปี 2546 จังหวัดสุรินทร์ ได้จัดทำ “โครงการส่งเสริมการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้สามารถก้าวสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์” (ซึ่งปัจจุบันได้กลายมาเป็น โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์) โดยทางจังหวัดสุรินทร์ได้งบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล ภายใต้การกำกับดูแลของ รอง

นายกรัฐมนตรี (ขณะนั้นคือ ฯพณฯ จาตุรนต์ ฉายแสง) ผ่านทางกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จำนวน 3 ล้านบาท เพื่อมาพัฒนาการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้ก้าวสู่มาตรฐาน

สำหรับหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพหลักในการกำกับโครงการส่งเสริมการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้สามารถก้าวสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในขณะนั้น คือ สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ (หน่วยงานในสังกัด กรมส่งเสริมการเกษตร) และองค์กรเอกชนที่เป็นฝ่ายตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ คือ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ประกอบกับว่าจังหวัดสุรินทร์มีองค์กรพัฒนาชนบท (NGO) คือ สหกรณ์กองทุนข้าวสุรินทร์ ซึ่งเป็นองค์กรผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ส่งขายกับต่างประเทศ ก็มาเป็นพี่เลี้ยงในการทำงานครั้งนั้นด้วย

การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์แบบมีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ตามเงื่อนไขของสำนักงานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) คือ การปลูกข้าวหอมมะลิโดยไม่ใช้สารเคมีในทุกขั้นตอนของการผลิต ตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ในการผลิต จนไปถึงการเก็บเกี่ยว เกษตรกรผู้ผลิตจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ทางสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) กำหนดขึ้นมา เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคว่า ข้าวหอมมะลิอินทรีย์เหล่านี้เป็นข้าวที่ปลอดสารเคมีในทุกขั้นตอนของการผลิตและผ่านมาตรฐานการรับรองจาก สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ซึ่งเป็นองค์กรที่ผู้บริโภคให้ความน่าเชื่อถือในเรื่องของการรับรองการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์

สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ ได้ทำการฝึกอบรมเกษตรกรเพื่อขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ตรวจแปลงนา เพื่อตรวจแปลงนาเกษตรกรตามเงื่อนไขการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ซึ่งในตอนนั้นมีเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิในจังหวัดขอสมัครรับรองมาตรฐานกับทางโครงการฯ จำนวน 1,000 คน และนั่นก็กลายเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ และข้าวหอมมะลิอินทรีย์แบบมีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ นับตั้งแต่นั้นมา

“เดิมที่เราไม่ได้คิดว่ามาตรฐานจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับเกษตรกรในเรื่องการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์แต่เนื่องจากว่าความน่าเชื่อถือ ความมั่นใจของผู้ซื้อ เขาจะมั่นใจได้อย่างไรว่า ข้าวเหล่านี้เป็นข้าวหอมมะลิอินทรีย์ มันก็เกิดการทำมาตรฐานให้คนยอมรับ ซึ่งจะผ่านมาตรฐานได้มันก็ต้องใช้เวลาก็ต้องมาคุยในเกณฑ์มาตรฐานของแต่ละมาตรฐาน”

(นายชวาล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2551)

“ทาง มกท. ได้รับการติดต่อจาก คุณ ชวาล เย็นเสมอ และคุณเอียด ดีพูน ก็มีความคิดว่า ทางจังหวัดสุรินทร์มีนโยบาย ในเรื่องของการสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ ภายในจังหวัดสุรินทร์ โดยเป็นนโยบายของท่านผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วก็มีการประมาณสนับสนุนให้ เพื่อให้ข้าวอินทรีย์ของจังหวัดได้รับมาตรฐานสากล จาก มกท.”

(นางนาทฤดี นาครวจา, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2551)

อย่างไรก็ตาม การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ถือเป็นเรื่องใหม่มากสำหรับเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ที่ดูแลรับผิดชอบโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ และผลการรับรองมาตรฐานของโครงการฯ ในปีการผลิต 2546/2547 พบว่า โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ไม่ผ่านเงื่อนไขการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.)

“ในปี 2546 ผลตรวจปีแรก ก็พบจุดบกพร่องเยอะมาก เช่น ความไม่เข้าใจในเรื่องเกษตรอินทรีย์ ข้าราชการที่มาดูแลด้านเกษตรอินทรีย์ก็ไม่มีเวลาให้ ไม่มีเวลาติดตามดูแลเกษตรกรว่าเกษตรกรนั้นเข้าใจเกษตรอินทรีย์มากน้อยแค่ไหน ทั้งตัวเจ้าหน้าที่ที่ดูแลโครงการเรื่องระบบควบคุมภายในก็ไม่ชัดเจนด้วย ปีแรกโครงการก็ไม่ผ่านมาตรฐานการตรวจ ก็ถูกปรับตกไป”

(นางนาทฤดี นาครวจา, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2551)

ผลจากการที่ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ไม่ผ่านเงื่อนไขการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในปีการผลิต 2546/2547 จึงเป็นสาเหตุทำให้ในปีงบประมาณ 2547 ทางท่านผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น ได้นำงบประมาณบริหารจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO) มาใช้แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับโครงการฯ และรองรับการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในปีการผลิต

2547/2548 ซึ่งบทบาทการทำงานของศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ในตอนนั้น เป็นหน่วยงานเฉพาะกิจ ขึ้นตรงกับผู้ว่าราชการจังหวัด มีหน้าที่กำกับดูแลงานด้านเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และเป็นหน่วยติดต่อประสานงานกับทางสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เพื่อให้การดำเนินงานด้านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของโครงการฯ เป็นไปอย่างคล่องตัว รวมทั้งขับเคลื่อนนโยบายเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์ให้เดินหน้า

“การทำเกษตรอินทรีย์ให้ได้จริงๆ ปัญหา คือ กลุ่มหรือโครงการยังขาดผู้บริหารกลุ่ม หรือเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อไปติดตามเกษตรกรจนจบฤดูกาลผลิต ก็เลยมีศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ขึ้นมา เพื่อให้เป็นจุดติดต่อสื่อสาร กับ มกท. ได้อย่างคล่องตัวมันก็จะไม่เกิดการสับสนเรื่องข้อมูล ทำให้การสื่อสารนี้เร็ว แก้ปัญหาเร็ว”

(นางนาทฤดี นาครวจา, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2551)

“ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ก่อตั้งเมื่อประมาณเดือน มีนาคม ปี 2547 บทบาทของ คือ ต้องการรวมการบริหารจัดการโครงการ งาน คน การติดตามการรายงานผล เรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ใน จ.สุรินทร์ มาลงที่นี้ฉะนั้น ก็เลยมีแนวคิดที่ว่า ถ้าจะให้โครงการเกษตรอินทรีย์ จ.สุรินทร์ ประสบความสำเร็จก็น่าจะมีหน่วยงานเฉพาะกิจที่ตั้งขึ้นมารับผิดชอบ โดยขึ้นตรงกับผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อที่จะลดขั้นตอนในการทำงานศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ เป็นหน่วยงานลอยๆ อยู่ภายใต้อำนาจการบริหารจัดการของผู้ว่าฯ CEO ซึ่งในสมัยนั้น กรม. มีมติให้มีการบริหารงานแบบบูรณาการ ก็คือ ผู้ว่าฯ CEO”

(นายวิจิตร ชูวา, สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2551)

ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

หน่วยงานเฉพาะกิจกำกับดูแล “โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์”

จากการศึกษาเอกสาร พบว่า ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2547 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนางานเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์ ให้ประสบผลสำเร็จ เป็นหน่วยปฏิบัติการพิเศษด้านเกษตรอินทรีย์หรือหน่วยงานเฉพาะกิจ รับผิดชอบงานเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่ การผลิต การส่งเสริม การตรวจสอบ การรับรองมาตรฐาน และการตลาด จนครบวงจร ซึ่งศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์นั้นขึ้น

ตรงต่อผู้ว่าราชการจังหวัด ภายใต้การกำกับดูแลในระบบราชการของสำนักงานจังหวัด ส่วนบุคคลากรได้ขอเืมตัวข้าราชการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานเกษตรอำเภอ และสำนักงานปศุกรรมจังหวัดสุรินทร์ โดยได้รับงบประมาณจากงบบริหารของผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์และภารกิจของศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ในการกำกับดูแลโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ มีดังนี้

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

1. เป็นศูนย์กลางการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่ การผลิต การตรวจรับรองผล การตลาด
2. เป็นศูนย์ข้อมูลการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์
3. เป็นกองเลขานุการโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
4. เป็นสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ (มก.สร.)
5. ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเกษตรอินทรีย์และวิสัยทัศน์ของจังหวัดสุรินทร์ ให้ประสบผลสำเร็จ
6. เชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์และเพิ่มช่องทางการตลาด

ภารกิจของศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

1. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล (Information Analysis) ด้านการผลิต การส่งเสริม การตรวจรับรองผล และการตลาด สินค้าและอาหารอินทรีย์ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์
2. จัดทำและวางแผน (Planning) กิจกรรมของโครงการเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์ เพื่อดำเนินงานเกษตรอินทรีย์
3. ดำเนินงานรับสมัครเกษตรกร ส่งเสริมถ่ายทอดความรู้ เทคโนโลยีการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ แก่เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์
4. ดำเนินการตรวจสอบและรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ (มก.สร.) และสมัครขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์ (Organic Thailand)

ของกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.)

5. ดำเนินการติดต่อประสานงานเชื่อมโยงตลาด เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์
6. ติดตามประเมินผล นิเทศงานเกษตรอินทรีย์แก่ เกษตรกร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
7. จัดทำข้อมูล พัฒนาระบบฐานข้อมูล และรายงานผลการดำเนินงานเกษตรอินทรีย์
เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
8. จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ และตัวชี้วัดเพื่อรับรองการปฏิบัติราชการ

เมื่อมีศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นมาในปี 2547 การดำเนินงานด้าน
เกษตรอินทรีย์เริ่มเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นกับโครงการฯ ก็ถูกแก้ไข มีเจ้าหน้าที่มา
กำกับดูแลงานด้านเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะ การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรอง
มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งเกษตรกรจำนวนมากให้ความสนใจและสมัครเป็นสมาชิกกับทาง
โครงการฯ และกลายเป็นหลักยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO) ภายใต้อ
วิสัยทัศน์ "เกษตรอินทรีย์ เป็นเลิศเปิดประตูสู่อินโดจีน" นอกจากนี้ ทางโครงการฯ ได้จัดกิจกรรม
ส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้กับเกษตรกรที่มาร่วมโครงการฯ เพื่อให้เกษตรกรมี
ความรู้ความเข้าใจมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ อาทิเช่น

- การฝึกอบรมเรื่องการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ของสำนักงานมาตรฐานเกษตร
อินทรีย์ (มกท.) ให้กับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ จำนวน 33,595 ราย ในปีการ
ผลิต 2547/2548
- การรณรงค์ไถกลบตอซังข้าว ในพื้นที่ทำการเกษตร 300,116 ไร่
- การส่งเสริมใช้ปุ๋ยพืชสด ในพื้นที่ทำการเกษตร 30,215 ไร่
- การส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ จำนวน 741,941 ลิตร
- การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ ไม่เผาตอซังข้าว ในพื้นที่ทำการเกษตร 2,220,023 ไร่

ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ทางศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ จะจัดขึ้นทุกปี
การผลิต เนื่องจาก มีเกษตรกรรายใหม่มาสมัครเข้าร่วมโครงการฯ ทุกปี การปลูกข้าวหอมมะลิ
อินทรีย์ก็เป็นแบบนาปี ดังนั้น ผลการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาโครงการฯ ตั้งแต่ ปี 2547 – 2550
มีดังตารางนี้

ตารางที่ 2 : ผลการดำเนินงานของ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
ในช่วงปี 2547 – 2550 โดย ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

ปี 2547	1. จังหวัดสุรินทร์ยังได้ประกาศใช้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ หรือชื่อย่อว่า มก.สร. เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2547 เป็นมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภายในท้องถิ่น เพื่อตรวจสอบและรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรอีกมาตรฐานหนึ่ง ภายใต้การกำกับดูแลมาตรฐานของศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์
ปี 2548	1. จังหวัดสุรินทร์ ได้จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ ซึ่งมีเครือข่ายถึงระดับอำเภอ 2. กำหนดเป้าหมายพื้นที่ดำเนินงานเพื่อขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์กับ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ (มก.สร.) จำนวน 306,873 ไร่ ผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เฉลี่ย 429 กิโลกรัม/ไร่ จากพื้นที่เพาะปลูกการทำนาทั้งจังหวัด 3,065,049 ไร่
ปี 2549	1. กำหนดเป้าหมายการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โดยเพิ่มคุณภาพการผลิตให้ได้ผลผลิตเฉลี่ย 457 กิโลกรัม/ไร่ ตามคำรับรองการปฏิบัติราชการจังหวัดสุรินทร์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 2. ดำเนินการให้ความรู้ความเข้าใจและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ผ่านโรงเรียนเกษตรกร 158 แห่ง จำนวนเกษตรกร 12,500 ราย 3. สร้างเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ระดับตำบลและระดับอำเภอ 21 เครือข่าย จำนวนเกษตรกร 850 ราย 4. มีเกษตรกรสมัครเข้าร่วมโครงการฯ และสามารถผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) จำนวน 365 ราย พื้นที่การผลิต 7,314.165 ไร่
ปี 2550	1. มีเกษตรกรสมัครเข้าร่วมโครงการฯ และสามารถผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) จำนวน 470 ราย พื้นที่การผลิต 8,397.05 ไร่ ผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เฉลี่ย 493 กิโลกรัม/ไร่ 2. โครงการเพิ่มขีดความสามารถศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์สู่เศรษฐกิจพอเพียง ให้กับเกษตรกร 10,000 คน เพื่อเป็นศูนย์กลางดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนางานเกษตรอินทรีย์อย่างครบวงจร ตั้งแต่การผลิต – จำหน่าย หรือ One Stop Service ตลอดจนเป็นแหล่งข้อมูลจังหวัด มีฐานข้อมูลเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรทุกราย 3. กิจกรรมการประชาสัมพันธ์สินค้าเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงในเขตกรุงเทพฯ และสื่อต่างๆ ตลอดจนแสดงสินค้า Road Show ตามจังหวัดต่างๆ อย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม เช่น ห้างสรรพสินค้าเดอะมอลล์

ที่มา : เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ 9 ปีสู่วิถีธรรมชาติ, 2551 : 44 – 45

ช่วงที่ 3 : ปี 2551

โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปีการผลิต 2551/2552

ในปีการผลิต 2551/2552 โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ได้มีการปรับรูปแบบการดำเนินงานใหม่ เป็นการรวบรวมเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ทั่วทั้งจังหวัดสุรินทร์ เน้นที่คุณภาพของตัวเกษตรกรมีที่พร้อมในการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โดยมีศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์เป็นผู้ดำเนินการและที่ตั้งโครงการฯ เพื่อรองรับการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ปีการผลิต 2551/2552 ให้ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) รวมทั้งต้องการส่งเสริมให้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ได้ปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สากล

“พหุปี 2551 ทางจังหวัดจะเป็นศูนย์รวมให้ทุกส่วนไปขึ้นตรงกับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ โดยมีระบบควบคุมภายในอยู่ที่จังหวัดทั้งหมด แต่เราเป็นฝ่ายคัดเลือกเกษตรกร แล้วก็ส่งเสริม และส่งข้อมูลเกษตรกร ไปที่ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์”

(นายธัช ยืนยง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

วัตถุประสงค์ของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ในปีการผลิต 2551/2552

โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์และกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ดังนี้

1. เพื่อลดต้นทุนการผลิตและสร้างขีดความสามารถของการพึ่งพาตนเองทางด้านเกษตรกรรมโดยวิธีการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์
2. เพิ่มจำนวนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และพื้นที่การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็นผู้ผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์และผู้บริโภคมีสุขภาพอนามัยที่ดี
4. เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารทั้งภายในครอบครัว ชุมชน ประเทศให้เป็นครัวของโลก
5. เพื่อเตรียมความพร้อมในเวทีการค้าโลก โดยเฉพาะสินค้าจากการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ที่ผ่านมาตรฐานรับรองการผลิตเกษตรอินทรีย์

6. เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศในพื้นที่การเกษตรให้เกิดความยั่งยืนของธรรมชาติ
7. เพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยลดการนำเข้าปุ๋ยเคมี สารเคมีสังเคราะห์ที่ใช้ในการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์

กลุ่มเป้าหมาย

โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ใช้วิธีการสัมภาษณ์และคัดกรองเอาเกษตรกรที่มีพร้อมในการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์อย่างจริงจัง ซึ่งจะเป็นเกษตรกรจากอำเภอ/กิ่งอำเภอไหนก็ได้ในจังหวัดสุรินทร์ และเป็นเกษตรกรที่มีความตั้งใจในการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ที่เป็นเงื่อนไขของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) โดยทางโครงการฯ จะดูจากประวัติของเกษตรกรที่มาเข้าร่วมโครงการฯ ดังนี้

1. เกษตรกรรายเก่าที่เคยเข้าร่วมกับทางโครงการฯ ในช่วงปี 2547- 2550 ก็จะถูกจากการผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และความต่อเนื่องในการตั้งใจปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์
2. เกษตรกรรายใหม่ที่ยังไม่เคยเข้าร่วมโครงการมาก่อน ทางโครงการฯ จะดูความตั้งใจของเกษตรกรที่จะมาเข้ารับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ กับทางโครงการฯ และทางโครงการฯ ก็จะมีการออกไปเยี่ยมแปลงนาของเกษตรกรรายใหม่ว่ามีความพร้อมต่อการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์หรือไม่

“พอเกษตรกรสมัครเข้าโครงการ มันก็มีความต่อเนื่องมา ก็ไปดูว่าเขาส่งเสริมกันอย่างไร เขาคิดคนกันอย่างไร เกษตรกรสมัครใจจริงไหม เขาทำจริงไหม พอที่เข้าไป ก็ให้เกษตรกรมารวมกลุ่มคุยกันว่า คนที่เขาทำมาที่มีทั้งรับรองและไม่รับรอง คนที่ไม่ได้ผ่านการรับรองเป็นเพราะอะไร ก็คุยกัน เพื่อแก้ไขปัญหา”

(นายธนัช ยืนยง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

แต่สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ในเขตพื้นที่ อำเภอเมือง และเป็นสมาชิกกับทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ จากการผลการวิจัยพบว่า ปีการผลิต 2551/2552 โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ มีเกษตรกรในเขตอำเภอเมือง มาสมัครเป็นสมาชิกกับทางโครงการฯ จำนวนทั้งหมด 81 คน โดยแบ่งเป็น ตำบลในเมือง 1 คน ตำบลกาเกาะ 10 คน ตำบลตระแสง 18 คน ตำบลท่าสว่าง 3 คนตำบลราม 11 คน ตำบลนอกเมือง 14 คน ตำบลสวาย 24 คน

รวมทั้งเกษตรกรในเขตอำเภอเมือง ที่มาสมัครเป็นสมาชิกกับสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ที่เป็นองค์กรเอกชนที่สนับสนุนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ และเป็นองค์กรเอกชนที่เข้าร่วมเป็นคณะทำงานของโครงการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ มีเกษตรกรมาสมัครเป็นสมาชิก จำนวนทั้งหมด 8 คน โดยแบ่งเป็น ตำบลนอกเมือง 2 คน ตำบลเทนมีย์ 4 คน ตำบลตาอ้ออง 1 คน ตำบลสลักได 1 คน

โครงสร้างการดำเนินงานของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปีการผลิต 2551/2552

เพื่อให้การดำเนินงานเกษตรอินทรีย์เป็นไปอย่างคล่องตัว ทางโครงการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ได้ขอความร่วมมือจากหลายๆ ภาคส่วน ทั้งหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน เข้ามาร่วมเป็นคณะทำงานร่วม แต่เนื่องจากพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัย คือ พื้นที่เขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยจึงขอเสนอเฉพาะหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ปีการผลิต 2551/2552 และเป็นสมาชิกกับทางโครงการฯ ตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 15 : โครงสร้างการดำเนินงานของ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปีการผลิต 2551/2552

ภาพที่ 15 : โครงสร้างการดำเนินงานของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปีการผลิต 2551/2552 (ต่อ)

จากภาพที่ 15 จะพบว่า มีหน่วยงานจำนวนทั้งหมด 7 หน่วยงานหลักๆ ที่มีบทบาทหน้าในโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน ดำแบ่งประเภทหน่วยงานต่างๆ ออกเป็นหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน ได้ดังนี้

หน่วยงานราชการ	องค์กรเอกชน
1. ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์	1. สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า
2. สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์	ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.)
3. สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์	2. สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
4. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์	(มกท.)
5. ศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์	

ในโครงสร้างการดำเนินงานของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปีการผลิต 2551/2552 ได้ถูกวางเป็นระบบการทำงานที่ชัดเจน มีเจ้าหน้าที่จากหลายๆ ภาคส่วนที่มาจากหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน เพื่อที่จะเข้ามากำกับดูแลในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ต่างก็มีภารกิจประจำสอดคล้องกับการดำเนินงานในโครงการฯ จึงกลายเป็นระบบการทำงานที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์

“ในโครงการเกษตรอินทรีย์ รองผู้ว่าฯ ต้องรับผิดชอบในเรื่องของการวางแผนวางระบบการบริหารงานเรื่องเกษตรอินทรีย์ให้มันมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่ในเรื่องของ การผลิต ทำอย่างไรให้ผลผลิตต่อไร่ เพิ่มอัตราส่วนให้สูงขึ้นกว่าเดิม การตรวจสอบหรือการรับรองมาตรฐานการผลิต การตลาด ต้องทำตลาดให้ได้ราคาข้าวหอมมะลิอินทรีย์ตามเป้าหมาย ทั้ง 3 ส่วน ในกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ที่กล่าวมา รองผู้ว่าฯ เป็นประธานคณะกรรมการที่ควบคุมดูแลทั้งหมด การตั้งภาคส่วน ในรูปคณะทำงานจะมี 3 ชุดใหญ่ๆ ในคณะกรรมการชุดใหญ่ ท่านผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการ และมีตัวแทนส่วนราชการ ตัวแทนเกษตรกร ตัวแทนภาคเอกชน เป็นคณะกรรมการชุดใหญ่ในคณะกรรมการชุดใหญ่ ก็จะมีกรรมการชุดย่อย”

(นายวีระ ศรีวัฒนตระกูล – รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2550 – 2551, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2551)

นโยบายรองรับ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปีการผลิต 2551/2552

จากปัญหาที่พบในภาคเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ตั้งแต่ก่อตั้งโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นมานั้นพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดในเรื่อง “ราคาผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์” ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ตามเงื่อนไขของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เนื่องจาก เกษตรกรสามารถผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้ แต่ไม่มีความสามารถในการขายผลผลิตที่ตัวเองผลิตขึ้นมาให้ได้ราคาสูงกว่าราคาข้าวทั่วไปได้ รวมทั้งยังไม่มีตลาดรับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นที่แน่นอน

“ผมคิดว่า การส่งเสริมให้คนปลูกข้าวอินทรีย์ ผมว่าคนปลูกมีความรู้อยู่แล้ว แต่เขาต้องการจะขายราคาดี ที่ผ่านมามาทุกอย่างที่มีมันไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ตัวอย่างเช่น ราคา เพราะว่า ราคาขายหน้าโรงสี ก็ราคาเท่ากับข้าวทั่วไป ราคาเท่ากันเลย”

(นายพลศักดิ์ ประทุมพรพาล – ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2549 – 2551, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2551)

จากสาเหตุนี้เอง ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ จำเป็นจะต้องเข้าไปให้ความช่วยเหลือในเรื่องนี้ เพื่อราคาข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีราคาที่สูงขึ้นกว่าราคาข้าวทั่วไป เพื่อเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตและเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกร เพื่อเป็นการขยายพื้นที่การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ รวมทั้งข้าวหอมมะลิอินทรีย์จากจังหวัดสุรินทร์กลายเป็นสินค้าที่นิยมของกลุ่มผู้บริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์

ดังนั้น การช่วยเหลือเกษตรกรในเรื่องต่างๆ เหล่านี้ ทางโครงการฯ จึงได้กำหนดนโยบาย “ตลาดนำการผลิต” ขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้ โดยได้ติดต่อประสานงานขอความช่วยเหลือกับภาคเอกชนที่เป็นแหล่งรับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ รวมทั้งหาช่องทางตลาดให้กับเกษตรกรโดยตรง ซึ่งนโยบาย “ตลาดนำการผลิต” เพื่อรองรับในปีการผลิต 2551/2552 มีดังนี้

1. การลงนามความร่วมมือระหว่าง 3 กระทรวง 1 จังหวัด

เป็นลงนามข้อตกลงร่วม โดย นายจรัสธาดา กรรณสูต – ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ นายศิริพล ยอดเมืองเจริญ – ปลัดกระทรวงพาณิชย์ นายพงศ์ไพรม วาสุภิต – ปลัดกระทรวง

มหาดไทย และนายพลศกดิ์ ประณทนพพาล – ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ เป็น 3 กระทรวง 1 จังหวัด เพื่อการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ไทย วางแผนบริหารจัดการด้านการผลิตและการตลาดเชิงรุก พัฒนาสินค้าเกษตรให้เติบโตทั้งในประเทศและตลาดโลก เพื่อเร่งพัฒนาขีดความสามารถผู้ประกอบการ จึงเกิดการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการข้อมูลการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ (CIM) ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ เป็นศูนย์ข้อมูลสินค้าเกษตรอินทรีย์ทั้งประเทศไทย และโดยเฉพาะข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์ที่เป็นข้อมูลสินค้าที่มีความต้องการมากที่สุดขณะนี้

“กระทรวงพาณิชย์เล็งเห็นว่า จ.สุรินทร์ มีการดำเนินงานเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบ แล้วก็ทุกภาคส่วน มีความเข้าใจและมุ่งมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ กระทรวงพาณิชย์ พอลงมาจับเรื่องตลาดเกษตรอินทรีย์แล้วอย่างเต็มตัว ก็คิดว่า จุดหนึ่งที่น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของเกษตรอินทรีย์ ก็คือ ข้อมูล ปัจจุบัน ข้อมูลของเกษตรอินทรีย์มันกระจัดกระจาย และไม่มีหน่วยงานไหน หรือที่ไหนรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบแล้วก็มีข้อมูลที่มากพอ กระทรวงพาณิชย์ก็เลยดำริเพื่อมีศูนย์ ตรงนี้ขึ้น แทนที่จะตั้งที่ส่วนกลาง ก็มาตั้งที่ จ.สุรินทร์ แล้วให้พาณิชย์จังหวัดทำหน้าที่ ผอ. CIM”

(นายสิทธิพร บางแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551)

2. การจัดทำตลาดกลางซื้อขายข้าวหอมมะลิอินทรีย์ล่วงหน้า

ก่อนที่เกษตรกรจะลงมือเพาะปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ในปีการผลิต 2551/2552 ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ได้ลงนามในบันทึกความร่วมมือการซื้อขายข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ กับสหกรณ์การเกษตร 2 สหกรณ์และผู้ประกอบการโรงสี 2 โรงสี จำนวนทั้งหมด 4 ราย ได้แก่ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) สหกรณ์การเกษตรปราสาท จำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงสีข้าวนำชัย และห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงสีข้าวทรัพย์อนันต์ เพื่อรับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในราคาที่สูงกว่าราคาข้าวหอมมะลิทั่วไป ในราคาส่วนต่างที่บวกเพิ่มจากราคาข้าวหอมมะลิทั่วไป 1-3 บาทกิโลกรัม เพื่อเป็นความสร้างความมั่นใจในเรื่องตลาดให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ และเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรมาสมัครขอรับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์กับทางโครงการฯ

“ปี 2550 ท่านผู้ว่าฯ พูลศักดิ์มาดำรงตำแหน่งและลุงชวาลก็มี POWER ก็ประสานกับ สกต. ผู้ว่าฯ ท่านก็เก่งเรื่องการตลาด ก็มาปรึกษากับลุงชวาล เรื่องการทำตลาดเกษตรอินทรีย์ ทางลุงชวาลก็พิจารณาแล้วในส่วนที่จะขับเคลื่อนให้ครบวงจร จะให้ชาวบ้านขายเองคงทำไม่ได้ ก็ น่าจะหาหน่วยงานที่เป็นตัวกลาง หรือ องค์กรในเชิงของเกษตรกรด้วย ก็คือ สกต. ที่มี POWER ตรงนี้ จากนั้นก็เริ่มเปิดตลาดข้าวอินทรีย์ปี 2550 ก็คือ รับซื้อข้าวที่ผ่านมาตรฐาน มกท.”

(นายวิจิตร ชูวา สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2551)

“เมื่อท่านผู้ว่าฯ พูลศักดิ์ มารับตำแหน่ง ก็เอาตลาดเป็นตัวนำ ตลาดนำการผลิต ท่านเอา ราคา เอาตลาดเป็นตัวนำ ส่งสัญญาณเรื่อง ราคาข้าวอินทรีย์ เพื่อจะจูงใจให้เกษตรกรเข้ามาในระบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ก็คือ ข้าวอินทรีย์ มันเป็นข้าวที่ไม่ต้องไปเจอโรงสีเหมือนข้าวทั่วไป มันต้องมาตลาดเฉพาะของมัน เกษตรกรก็ต้องมาขายผู้ประกอบการที่ทำอินทรีย์”

(นายสิทธิพร บางแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551)

3. การจัดตั้งสถานีเกษตรอินทรีย์สุรินทร์

ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ได้จัดตั้งสถานีเกษตรอินทรีย์สุรินทร์ บริเวณ ศาลากลางจังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นสถานที่รวบรวมและจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ทุกชนิด และยัง จัดให้มีตลาดนัดสีเขียวทุกวันเสาร์ บริเวณสวนรักช้างอนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดี รวมถึงการ รณรงค์ให้ร้านอาหารในจังหวัดใช้ข้าวหอมมะลิอินทรีย์บริการลูกค้า และโรงพยาบาลทุกแห่งใน จังหวัดใช้ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ประกอบอาหารให้ผู้ป่วย

“ทางจังหวัดกำลังจับตาดูว่า อย่างน้อยที่สุดจะให้หน่วยงานราชการในสุรินทร์ใช้ข้าวหอม มะลิอินทรีย์มาประกอบอาหาร อย่างเช่น โรงพยาบาลต่างๆ ในจังหวัดสุรินทร์ หรือจะเป็นการเชิญ ชวนชาวบ้านโดยผ่านทางนายอำเภอทุกอำเภอ เพื่อการขับเคลื่อนนโยบายให้กระจายขึ้น”

(นายวีระ ศรีวัฒนตระกูล - รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2550 - 2551, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2551)

4. การสร้างเอกลักษณ์จังหวัดสุรินทร์ หรือ “แบรนด์จังหวัด”

เป็นการนำเอาเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดสุรินทร์ มาพัฒนาให้มีความเหมาะสมกับแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัด เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้จังหวัดสุรินทร์เป็นเมืองแห่งธรรมชาติ และโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมเอกลักษณ์แบรนด์จังหวัดด้วย ซึ่งแบรนด์ของจังหวัดถือว่าการแสดงภาพลักษณ์ของจังหวัดสุรินทร์ในมิติ การท่องเที่ยว การค้า ชีวิตความเป็นอยู่ และการลงทุน โดยมีคำจำกัดความของแบรนด์จังหวัดว่า “วิถีสุรินทร์ วิถีแห่งธรรมชาติ” หรือ “Surin by Nature” โดยมีตราสัญลักษณ์แบรนด์ของจังหวัดดังนี้

ภาพที่ 16 : ตราสัญลักษณ์แบรนด์จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 17 : สัญลักษณ์แบรนด์จังหวัดสุรินทร์ (Surin Mascot) คือ ช้าง พ่อแม่ลูก

สัตว์สัญลักษณ์ของแบรนด์จังหวัดสุรินทร์ คือช้าง พ่อแม่ลูก ประกอบด้วย

1. รวงทอง (ช้างตัวพ่อ) ช้างตัวพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัว จึงเป็นตัวแทนของภาคเกษตร ซึ่งเป็นเสาหลักรายได้ของสุรินทร์
2. ไหมทิพย์ (ช้างตัวแม่) ผู้หญิงเป็นเพศที่เกี่ยวข้องกับความงาม จึงเป็นตัวแทนความวิจิตรบรรจงของไหมสุรินทร์
3. สดใส (ช้างตัวลูก) เด็ก คือ อนาคตของชาติ ซึ่งเต็มไปด้วยความสดใส ร่าเริง เบิกบาน พร้อมที่จะเติบโตไปในทางที่มีงาม ช้างตัวลูกจึงเหมาะสมที่จะเป็นตัวแทนในเรื่องของกิจกรรม

ต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยว ฯลฯ

ภาพที่ 18 : ภาพโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวสุรินทร์ ปี 2551

ข้อค้นพบ

จากผลการวิจัยในเรื่องของ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ และโครงสร้างการดำเนินงานของโครงการฯ ผู้วิจัยได้พบข้อค้นพบที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการฯ ที่ระบบการทำงานเป็นในลักษณะเครือข่ายที่เป็นทางการ คือ การดึงภาคส่วนทั้งหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนที่มีภารกิจประจำแตกต่างกันไป เข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายคณะทำงานเพื่อให้ครอบคลุมทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การผลิต การรับรองมาตรฐาน การจัดจำหน่ายหรือการตลาด และการติดตามประเมินผล โดยแต่ละขั้นตอนนั้นพบว่า ทางโครงการฯ ได้ให้ความสำคัญกับทุกขั้นตอนเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้วิจัยได้ข้อค้นพบจากประเด็นต่างที่กล่าวไว้ดังนี้

1. การผลิตและการรับรองมาตรฐาน

ในกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ถือว่า 2 ขั้นตอนนี้สำคัญมาก เพราะถ้าเกษตรกรผลิตข้าวหอมมะลิแล้วแต่ไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แล้ว ก็อาจจะทำให้เกษตรกรเกิดความท้อแท้หันกลับไปใช้สารเคมีในการทำนาอีก ดังนั้น ทางโครงการฯ จึงได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับเกษตรกรในพื้นที่อำเภอเมือง เพื่อทำหน้าที่ในการส่งเสริมให้ความรู้ความเข้าใจการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์อย่างถูกวิธี นอกจากนี้ ทางสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนที่ให้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้น ก็มีการบูรณาการร่วมกับทางโครงการฯ โดยประสานงานกับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ในทุกๆ ปีการผลิต เพื่อขับเคลื่อนภาคการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นที่ยอมรับในหมู่เกษตรกรมากขึ้น

“กลุ่มข้าราชการกระทรวงเกษตรฯ เป็นกลุ่มที่อยู่ติดพื้นที่ ใกล้ชิดกับเกษตรกรรายย่อยมากที่สุด ถ้าหากว่าในกรมต่างๆ เหล่านี้ มีความเป็นเอกภาพ งานเกษตรอินทรีย์ก็เดินได้เร็ว”

(นางนาทฤดี นาครวาจา, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2551)

2. การจัดจำหน่ายหรือการตลาด

ในปีการผลิต 2551/2552 นโยบาย “ตลาดนำการผลิต” ที่ทางโครงการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ได้กำหนดเป็นนโยบายเพื่อมาช่วยเหลือเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ซึ่งนโยบาย นี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการดึงภาคส่วนต่างๆ มาเข้าร่วมเป็นเครือข่ายคณะทำงานในโครงการฯ เพื่อให้การดำเนินงานของโครงการฯ นั้นครบองค์ประกอบของกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และที่สำคัญก็เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้มีตลาดที่แน่นอนในการจำหน่ายข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ได้ราคาที่สูงกว่าราคาข้าวทั่วไป ซึ่งก็สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เริ่มแรกของการก่อตั้งโครงการฯ คือ แก้ปัญหาความยากจนและสร้างความมั่นคงให้กับฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์

นอกจากนั้นนโยบายตลาดนำการผลิต ก็ยังเป็นนโยบายบุกเบิกช่องทางการตลาดให้กับข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ได้มีโอกาสส่งออกไปตลาดต่างประเทศ รวมทั้งข้าวหอมมะลิอินทรีย์ก็กลายเป็นสินค้าที่นิยมในหมู่ผู้บริโภคต่อไปในอนาคต ซึ่งก็จะกลายเป็นเป็นผลดีต่อภาคเกษตรกร เกิดการกระตุ้นให้เกษตรกรมาสนใจการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น

“วิสัยทัศน์ของจังหวัดสุรินทร์ เราเล็งการไกลมาก เพราะว่าดูแนวโน้มจากตลาดทั่วโลก แล้วเกือบทุกประเทศหันมาสนใจเรื่องสุขภาพมากขึ้น เรื่อง Food Safety ดูจากที่กองทุนข้าว มีคู่ค้าเป็นตลาดของสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส แต่ตลาดในประเทศไทยกลับมีอยู่น้อยมาก ถ้าจังหวัดเป็นผู้นำตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ได้ก่อน ก็จะส่งผลดีอย่างมากมาย”

(นายวีระ ศรีวัฒนตระกูล – รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2550 – 2551, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2551)

3. การติดตามประเมินผล

ขั้นตอนนี้ถือว่าเป็นการตรวจสอบภาพรวมทั้งหมดของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เพราะตั้งแต่ก่อตั้งโครงการฯ และดำเนินงานมาจนปัจจุบัน ทางโครงการฯ ได้มีการปรับปรุงรูปแบบการดำเนินงานอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับโครงการฯ นำปัญหาที่เกิดขึ้นมาเป็นบทเรียนในการทำงานและกำหนดนโยบายขึ้นใหม่ในปีการผลิตต่อไป เพื่อรองรับแนวโน้มการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เพื่อให้การผลิต การรับรองมาตรฐาน การจัดจำหน่ายหรือการตลาด นั้นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน และที่สำคัญกลุ่มเป้าหมายของโครงการฯ คือเกษตรกรที่เป็นต้นทางของการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ทางโครงการฯ จำเป็นต้องติดตามในทุกๆ ขั้นตอนของกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์

“ด้วยลักษณะของโครงการฯ ที่มันปรับเปลี่ยนรูปแบบบ่อยๆ ก็เป็นผลมาจากปัญหาที่เราเจอในตอนทำงาน มันก็มีหลายปัญหา ตั้งแต่ระดับผู้กำหนดนโยบาย จนไปถึงภาคเกษตรกร เราก็ต้องคิดแก้ไขกันไปเรื่อยๆ เพราะเกษตรอินทรีย์มันเป็นเรื่องที่เราเรียนรู้กันไม่จบ”

(นายวิจิตร ชูวา, สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2551)

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัย

ผลการวิจัยข้อที่ 1 : ลักษณะเครือข่ายการสื่อสารของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากการสัมภาษณ์และการศึกษาจากเอกสาร พบว่า ลักษณะเครือข่ายการสื่อสารของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ประกอบไปด้วย 2 เครือข่ายหลักๆ ที่เป็นเครือข่ายการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ คือ

1. เครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
2. เครือข่ายคณะกรรมการโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

ซึ่งทั้ง 2 เครือข่ายนี้ มีการติดต่อสื่อสารกัน ทั้งเป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ เนื่องจาก สมาชิกของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ คือ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ และเครือข่ายคณะกรรมการโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ คือ หน่วยงานต่างๆ ที่ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ได้ประสานขอความร่วมมือมาเป็นคณะกรรมการ เพื่อมากำกับดูแลกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ เพื่อให้เห็นถึงลักษณะภายใน ประเภทของเครือข่าย และรูปแบบการสื่อสารของทั้ง 2 เครือข่าย ผู้วิจัยใคร่ขอนำเสนอรายละเอียดตามหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1. เครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

1.1 บริบทแวดล้อมด้านการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ในเขต อ.เมือง จ.สุรินทร์

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ พบว่า ภายในเขตพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทางการเกษตรในการปลูกข้าวนาปี โดยเฉพาะการปลูกข้าวหอมมะลิ และในส่วนของเกษตรกรที่สมัครเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปีการผลิต 2551/2552 ประกอบไปด้วย เกษตรกรแบบรายกลุ่มและเกษตรกรแบบรายย่อย ซึ่งเกษตรกรแบบรายกลุ่ม มีทั้งกลุ่มแบบเป็นทางการและกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ และเกษตรกรรายย่อยกระจายอยู่ทั่วทั้งอำเภอเมือง

1.2 ลักษณะภายในของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากการสังเกตการณ์พบว่า ลักษณะภายในของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ประกอบไปด้วย เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่รวมกลุ่มแบบเป็นทางการ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่รวมกลุ่มไม่เป็นทางการ และเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์รายย่อย ซึ่งต่างก็มีลักษณะภายในกลุ่มและลักษณะเฉพาะบุคคลของเกษตรกรรายย่อยที่แตกต่างกันไป ผู้วิจัยใคร่ขออธิบายลักษณะเฉพาะของเกษตรกรรายกลุ่มและเกษตรกรรายย่อยที่มารวมกันเป็นเครือข่าย ดังนี้

(1.) เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่รวมกลุ่มแบบเป็นทางการ

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่รวมกลุ่มแบบเป็นทางการ เป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์การเกษตรที่เป็นทางการ มีการจดทะเบียนจัดตั้งในชื่อ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาด ลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) หรือที่เกษตรกรในพื้นที่เรียกกันติดปากว่า "สหกรณ์ สกต."

เนื่องจาก สกต. ต้องการจะทำการตลาดผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จึงได้จัดทำตลาดตกลงซื้อขายข้าวหอมมะลิอินทรีย์ล่วงหน้าไว้กับทางโครงการฯ รวมทั้งยังเป็นองค์กรเอกชนที่เข้ามาเป็นคณะทำงานฝ่ายการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์กับทางโครงการฯ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทาง สกต. จึงเปิดรับสมัครเกษตรกรที่ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกโดยตรงกับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เข้ามาเป็นสมาชิกกับ สกต. เพื่อมาเป็นเกษตรกรที่ผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภายใต้การกำกับของ สกต. ซึ่งก็ถือว่าสอดคล้องกับนโยบายตลาดนำการผลิตที่ทางโครงการฯ นำมาใช้รองรับผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ปีการผลิต 2551/2552 ในส่วนของมาตรฐานที่ สกต. ใช้ในการรับรองผลผลิต คือ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ที่เป็นกับมาตรฐานเดียวกับที่ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ใช้ในการรับรองผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์

“สกต. อยู่ตรงกลาง ที่จะเชื่อมผู้ผลิตกับผู้บริโภคได้ เราเชื่อมในลักษณะที่ว่า ซื้อผลผลิตมาแล้วทำการแปรรูป บรรจุภัณฑ์ แล้วส่งให้ผู้บริโภค เริ่มแบบค่อยๆเป็นค่อยๆไป ไม่ได้บุกให้ตลาดใหญ่โต ค่อยๆขยายไปที่ละนิด แล้วจังหวัดที่ทางจังหวัด คือ ท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ทำเรื่องเกษตรอินทรีย์ให้เป็นนโยบายของจังหวัด ก็ให้ทาง ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ เป็นตัวเชื่อมสกต. กับ ทางจังหวัด แต่เราก็มุ่งหวังไปกับตลาดของเราที่เป็นตลาดเล็กๆ พอดีว่า นโยบายของจังหวัดมันเป็นหลักการเดียวกับ สกต. เราก็เข้าร่วมโครงการกับจังหวัด เพราะว่า เกษตรกรก็คนเดียวกัน ซึ่งเป็นกลุ่มแคบๆ พอเรารับสมัครเกษตรกรก็ชนกัน มันก็ทำให้ซ้ำซ้อนกัน ก็ตกลงกันว่าแบ่งเกษตรกรให้ชัดเจน กลุ่มนี้ สกต. ดูแล กลุ่มนั้นทางจังหวัดดูแล แต่ว่าในเรื่องตลาดนี้ ถ้าเกษตรกรหรือจังหวัดหาตลาดได้ก็แล้วแต่เค้าสะดวก ถ้าไม่มีตลาด สกต. ก็จะเป็นผู้รองรับ”

(นางสาวมะลิวัลย์ เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2551)

เพื่ออำนวยความสะดวกอธิบาย ผู้วิจัยใคร่ขอเรียกชื่อ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่รวมกลุ่มแบบเป็นทางการ ภายใต้การกำกับของสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า สกต. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ว่า “กลุ่มสหกรณ์ สกต.” และในปีการผลิต 2551/2552 มีเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในกลุ่มสหกรณ์ สกต. เขตอำเภอเมือง จำนวนทั้งหมด 9 คน และจากผลการวิจัยพบว่า ภายในกลุ่มสหกรณ์ สกต. มีเกษตรกรที่เป็นแกนนำของกลุ่มและสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งลักษณะของแกนนำกลุ่มและสมาชิกของกลุ่มสหกรณ์ สกต. มีดังนี้

(1.1) แกนนำเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มสหกรณ์ สกต.

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มสหกรณ์ สกต. พบว่าเกษตรกรที่เข้ามาเป็นสมาชิกกับทางสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) นั้น มีเกษตรกรที่เป็นแกนนำของกลุ่มที่เป็นผู้จุดประกายความคิดเรื่องเกษตรอินทรีย์และชักชวนพี่น้องเกษตรกรที่รู้จักมาสมัครเป็นสมาชิกกับทางสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) เพื่อการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งแกนนำของกลุ่มก็มีตำแหน่งราชการที่เป็นทางการในการไปช่วยราชการเป็นหัวหน้าศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ด้วย และแกนนำกลุ่มสหกรณ์ สกต. คือ นายชวาล เย็นเสมอ เกษตรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ พื้นที่ ตำบลเทนมีย์ จากการสัมภาษณ์แกนนำกลุ่มทำให้ทราบถึงที่มาและเหตุผลของการรวมกลุ่ม ดังนี้

“เริ่มทำนาอินทรี แบบจริงจัง คือ ปี 2543 เพราะเราเริ่มไถกลบตอซังของนาที่เกี่ยวข้องของปี 2542 และเอาคนในชุมชนมาลงแขก เหตุที่ดึงคนมาลงแขกได้เพราะว่า ลุงยังกินเหล้าอยู่ ก็จะมีสมาคมในวงเหล้า ก็คุยกันชักชวนคนในวงเหล้ามาทำเกษตรอินทรีย์ เพราะเกษตรอินทรีย์ทำคนเดียวไม่ได้ มันต้องมีกลุ่ม โชคดีที่ปี 2543/2544 กลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ในหมู่บ้านเริ่มเกิด เริ่มมีแวแล้ว”

“จุดเริ่มต้นที่รวมกลุ่มกันได้ เริ่มจากคนในวงเหล้าคุยกัน กับการได้บ่อน้ำเวลาทำนา มีอะไรก็เรียกมาช่วยกัน เขาก็หว่านก็ไถให้ลุงก็หว่านด้วย ไถด้วย แคะโดยรอบในเทนมีย้ ลุงก็เริ่มเป็นกลุ่มแรกๆ”

“ปี 2548 ก็ยังไม่สมัครเข้ารับมาตรฐาน เพราะว่ายังลังเลอยู่ว่า จะสมัครกับโครงการจังหวัดหรือ สกต ก็เลยหาข้อเปรียบเทียบของสองโครงการนี้ถ้าสมัครโครงการจังหวัด จะหาตลาดที่ไหนและปี 2548 สกต ก็ยังเรียนรู้เรื่องการตลาดข้าวอินทรีย์เหมือนกันก็เลยไปคุยกับผู้จัดการ สกต. ว่า อย่างน้อยต้องทำตลาดข้าวอินทรีย์ก่อนก็เลยเอาแปลงนาของลุงสมัครเข้าโครงการ สกต.”

“เรามั่นใจอยู่แล้วว่า ผลผลิตเราได้ 400 กิโลกรัม/ไร่ อยู่แล้ว ปี 2549 ก็เลยตัดสินใจสมัครเข้ารับมาตรฐาน มกท. กับกลุ่มของ สกต.”

(นายชวาล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2551)

(1.2) สมาชิกเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มสหกรณ์ สกต.

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนสมาชิกเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มสหกรณ์ สกต. ทำให้ทราบถึงเหตุผลในการรวมกลุ่มและเหตุผลที่เกษตรกรมาสมัครเป็นสมาชิกทางสหกรณ์ การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ดังนี้

“ตอนนั้น คุณชวาล ชักชวนไปได้ประมาณ 20 กว่าคน ที่มั่นใจว่าจะทำเกษตรอินทรีย์ได้ แต่ยังไม่มีการรับมาตรฐาน มาช่วงปี 2547 คุณอ้วน ก็มา เขาบอกว่า ที่ สกต. มีนโยบายทำข้าวอินทรีย์ ก็เลยลองไปสมัครดู ก็ได้คุณอ้วนมาชักชวน”

(นายฉลอ ไทยเหี่ยม, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

“หลังจากปี 2550 ถูกปรับตกว่ามาตรฐานของโครงการอำเภอเมือง ก็ถามกับคุณชวาลว่าจะสมัครที่ไหน คุณชวาลแนะนำให้ไปสมัครกับ สกต. เพราะทางผู้จัดการ สกต. เป็นน้องสาวของคุณชวาล แต่สมัครของ สกต. ก็มาตรวจรายคนเลย ถ้าตรวจเราผ่าน เราก็ผ่านมาตรฐาน”

(นายสันทัต แสนทอง, สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2551)

“พี่ชวาลให้สมัคร สกต. เพราะทำนาอินทรีย์อยู่แล้ว สกต. ก็อยู่ใกล้บ้านด้วย พี่สาวผมก็เป็นผู้จัดการ สกต. เขาให้ทำก็ทำ”

(นายภักพล เย็นพล, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

“เพราะราคาข้าวที่มันสูงกว่า ผมมันใจว่ายังไงผมต้องทำข้าวผ่านมาตรฐาน มกท. โครงการ สกต. น่าสนใจ เราอยากทำ มันก็น่าลงทุน เลยตัดสินใจเช่าที่ดิน 80 ไร่ ที่สลักไต่เลย”

(นายอำนาจ คุศิริเจริญพานิช, สัมภาษณ์, 1 พฤศจิกายน 2551)

“ปี 50 ไม่ผ่าน ผมก็เอาข้าวที่ไม่ผ่านมาตรฐาน ไปขายให้ สกต. สกต. ก็แนะนำให้มาร่วมเป็นสมาชิกกับทาง สกต. เพราะนามันอยู่ใกล้ สกต. พอคิดว่าผมเป็นสมาชิกของ ธ.ก.ส. ด้วย ก็เลยมาลง”

(นายพลากร แก่นเดียว, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

จะเห็นได้ว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มสหกรณ์ สกต. มีการรวมกลุ่มในรูปแบบของกลุ่มที่เป็นทางการ โดยมีองค์กรเอกชน คือ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) เป็นองค์กรต้นสังกัดของกลุ่ม และเหตุผลส่วนใหญ่ที่เกษตรกรมาสมัครเป็นสมาชิกกับ สกต. เกิดจากการชักชวนให้เกิดการรวมกลุ่มโดยแกนนำของกลุ่ม อีกทั้ง สกต. มีการทำตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานไว้ล่วงหน้ากับทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ จึงเป็นหลักประกันในเรื่องรายได้ให้กับเกษตรกร

(2.) เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่รวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ

จากการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่รวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ จะมีลักษณะเป็นเกษตรกรที่ภูมิลำเนาและมีแปลงนาอยู่ในตำบลเดียวกัน ซึ่งจากการสอบถามเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่รวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ คือ เกษตรกรในพื้นที่ตำบลสวาย เนื่องจาก เป็นเกษตรกรรวมกลุ่มในเรื่องการทำนาเป็นเวลานานและยังมีการรวมกลุ่มการเกษตรด้านอื่นๆ นอกเหนือจากการทำนาด้วย อย่างเช่น กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงวัว - ควาย กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ปีก และกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักสวนครัว ซึ่งลักษณะกิจกรรมของแต่ละกลุ่ม ต่างก็เป็นกิจกรรมที่เกื้อกูลกับอาชีพทำนาไปในตัว รวมทั้ง เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ จากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ ได้เข้ามาส่งเสริมให้กับเกษตรกรในพื้นที่ตำบลสวาย ในเรื่องการเลิกใช้สารเคมีในการทำนาโดยเปลี่ยนมาเป็นการใช้สารอินทรีย์มาเป็นปัจจัยการผลิตในการทำนา รวมทั้งส่งเสริมให้เกษตรกรสมัครเข้าร่วมโครงการฯ เพื่อการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรในตำบลสวายก็ให้ความสนใจกับเรื่องนี้และสมัครเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งโครงการฯ

“เราก็พยายามรวมเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ 5 - 10 คน ขึ้นไป ใช้โอกาสที่มันเหมาะสม เน้นส่งเสริมเป็นกลุ่มอย่างกลุ่มของ นาย วัลลภ ทิศนาม ที่ ตำบลสวาย ก็มี ประมาณ 30 คน ทำในเรื่องของเกษตรอินทรีย์”

(นายกายสิทธิ์ ผลเกิด, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

เพื่อง่ายต่อการอธิบาย ผู้วิจัยใคร่ขอเรียกชื่อ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่รวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ ว่า “กลุ่มตำบลสวาย” และในปีการผลิต 2551/2552 เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในกลุ่มตำบลสวาย สมัครเป็นสมาชิกกับทางโครงการฯ จำนวน 24 คน ซึ่งเป็นตำบลที่มีเกษตรกรสมัครเข้าร่วมโครงการฯ มากที่สุด และจากผลการวิจัยพบว่า ภายในกลุ่มก็มีเกษตรกรที่เป็นแกนนำของกลุ่มและสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งมีลักษณะของแกนนำกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม ดังนี้

(2.1) แขนงนำเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มตำบลสวาย

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มตำบลสวาย พบว่า เกษตรกรที่เป็นแกนนำของกลุ่ม คือ นายวัลลภ ทิศนาม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ตำบลสวาย เป็นผู้ชักชวนให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบลสวายมาสมัครเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ตั้งแต่ปีการผลิตแรกที่ก่อตั้งโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นมา จากการสัมภาษณ์แกนนำเกษตรกรกลุ่มตำบลสวาย ถึงเหตุผลที่แกนนำกลุ่มชักชวนให้พี่น้องเกษตรกรในตำบลสวายมารวมกลุ่มผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์แบบไม่เป็นทางการได้นั้น เกิดจาก

“ก็ได้รับการอบรมจาก สำนักงานเกษตรอำเภอเมือง คือ เราทำเกษตรอินทรีย์มันเป็นการประหยัด เราสามารถผลิตปุ๋ยเองได้ พวกน้ำหมักชีวภาพ เราไปอบรมและฝึกหัดทำตรงนี้ นำมาใช้ได้จริง จากจุดตรงนี้ เราก็มารวมกลุ่มพี่น้องเกษตรกร เสร็จแล้วเราก็ อด ละ เลิก การใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี แต่เรามารวมกลุ่มผลิตปุ๋ยทำเอง ก็รวมกลุ่มเกษตรกรใน หมู่ 4 ตำบลสวาย ด้วยกัน”

(นายวัลลภ ทิศนาม, สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2551)

(2.2) สมาชิกเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มตำบลสวาย

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนสมาชิกเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มตำบลสวาย ทำให้ทราบถึงเหตุผลในการรวมกลุ่มในตำบลสวายและเหตุผลที่เกษตรกรมาสมัครเป็นสมาชิกของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

“พอผู้ใหญ่วัลลภมาแนะนำทำปุ๋ยอินทรีย์ ก็ทำมาตลอด ปีมีวัวควาย ก็เอามาทำปุ๋ยคอก ตอนยังใช้ปุ๋ยเคมีทำนา ก็เอาน้ำคอกไปผสมด้วย พอเลิกใช้ปุ๋ยเคมี มันก็ลดต้นทุนได้เยอะ อย่างป็นี่ใช้แต่ปุ๋ยหมักกับน้ำหมัก”

(นางกรรณิกา พงษ์ทรัพย์, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2551)

“เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลสวาย เขาก็มาแนะนำในเรื่องของ มกท. เราทำนา และเห็นเรามีวัว ทำปุ๋ยจากการหมักขี้วัว เกษตรตำบลเค้าเห็น เค้าก็มาแนะนำ บอกกับทาง กศน. กศน. เขาก็ เชื่อมลงมาช่วยสนับสนุนในหมู่บ้าน เราก็รวมกลุ่มในหมู่บ้านโคกเมือง หมู่ 12 ของตำบลสวาย”

(นายมนัส ยังมี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2551)

จะเห็นได้ว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มตำบลสวาย มีการรวมกลุ่มในรูปแบบของกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ โดยมีแกนนำของกลุ่ม คือ นายวัลลภ ทิศนาม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ตำบลสวาย เป็นผู้ชักชวนพี่น้องเกษตรกรในพื้นที่ให้มาสมัครเป็นสมาชิกกับโครงการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เพราะด้วยความเป็นผู้นำที่เป็นทางการของตำบลสวาย ความใกล้ชิดกับเกษตรกรในพื้นที่ การรวมกลุ่มในกิจกรรมทางการเกษตรที่มีมาก่อนแล้ว และการเข้ามาส่งเสริมการเลิกใช้สารเคมีในการทำนาและการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ จากทางเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ขึ้นมาเพื่อการลดต้นทุนการผลิตโดยการทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง และเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เพื่อการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

(3.) เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่เป็นเกษตรกรรายย่อย ในเขตอำเภอเมือง

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรรายย่อย พบว่า เกษตรกรรายย่อยเป็นเกษตรกรที่ใช้สารเคมีในการทำนามาเป็นเวลานาน แต่ก็มี ความสนใจในการทำเกษตรอินทรีย์ เมื่อทางจังหวัดสุรินทร์ก่อตั้งโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นมา เพื่อให้เกษตรกรมาเข้าร่วมโครงการฯ และผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรรายย่อยจึงให้ความสนใจเข้าร่วมโครงการฯ และเหตุผลที่เข้าร่วมโครงการฯ มีดังนี้

“ผมเอง ผมก็ไปอบรม เป็นวิทยากรแกนนำด้านข้าว เราก็มีความรู้เรื่องการปลูกข้าวอยู่แล้ว และมันมีผลกระทบของสารเคมีอะไรเยอะ และที่ส่วนหนึ่ง คือ เราเลี้ยงหมูด้วย เราได้ปุ๋ยจากตรงนั้น เราก็เอามาทำปุ๋ย มันลดต้นทุนไปได้เยอะ เห็นผลเลย ความแตกต่างของคนที่ไม่ใส่ปุ๋ยเคมี กับเราเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยขี้หมู มันก็ได้แตกต่างกันมากนะเราก็ได้ความรู้มา ก็มาเป็นวิทยากรแกนนำเกี่ยวกับเรื่องเกษตรอินทรีย์ ก็เลยว่าการที่จะไปสอนคนอื่นได้ เราต้องลองทำเองก่อน แล้วก็ไปสอนชาวบ้านเราก็เอาแปลงนาของเราเอาเป็นตัวอย่าง”

“จนมาปี 2551 ที่ว่าเปลี่ยนเกษตรตำบล เขาก็ให้เรามาขึ้นทะเบียนอีกที่ ขึ้นกับทางจังหวัด จนมาปี 2551 ที่ว่าเปลี่ยนเกษตรตำบล เขาก็ให้เรามาขึ้นทะเบียนอีกที่ ขึ้นกับทางจังหวัด”

(นายคชาวุธ มีโชค, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2551)

“ก็ตัดสินใจสมัคร มาตรฐาน มกท. ก็แค่อยากรู้ว่า ทำไมเกษตรกรมันบ่นว่ายากเย็น เราลองทำดูว่ามันยากแค่ไหน เพราะเกษตรกรมันบอกว่ายากอย่างนั้นอย่างนี้ มกท. มันยาก มีหลายขั้นตอน อะไรที่เขาห้าม หมายความว่า อย่างเช่น เขาไม่ให้ใส่ปุ๋ยเคมี เราก็เอาปัจจัยอื่น ที่มันสามารถปรับปรุงบำรุงดินได้ มีอะไรบ้าง”

“ไม่มีใครแนะนำ แค่อยากลองดูว่า เพราะเราไปส่งเสริมชาวบ้าน แต่พี่น้องเกษตรกรบ่นว่า มันยุ่งยาก ก็เลยลองทำดู เพื่อให้เป็นตัวอย่างให้กับพี่น้องเกษตรกร”

(นายกายสิทธิ์ ผลเกิด, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2551)

จะเห็นได้ว่า เหตุผลที่เกษตรกรรายย่อยที่เป็นสมาชิกโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เกิดจากความสนใจในการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์และต้องการขยายความรู้ส่งเสริมเรื่องการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้กับเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงแปลงนา ให้หันมาผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์แบบมีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์หรือไม่รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ก็ได้ แต่เป็นการสนับสนุนเกษตรกรในพื้นที่เลิกใช้สารเคมีในการทำนา โดยใช้แปลงนาของตัวเองเป็นแปลงนาตัวอย่าง เพื่อให้เกษตรกรในพื้นที่เห็นผลที่ได้จากการทำนาด้วยวิธีการเกษตรอินทรีย์

1.3 ประเภทของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากการสังเกตการณ์พบว่า ลักษณะของเกษตรกรภายในเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ที่มีทั้งเกษตรกรรูปแบบรายกลุ่มและรายย่อยนั้น สามารถนำไปจัดประเภทของเครือข่ายและรูปแบบการสื่อสารภายในเครือข่าย ประเภทของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้การแบ่งเกณฑ์วัตถุประสงค์ของการใช้งาน ตามแนวคิดการแบ่งประเภทของเครือข่าย(เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543) สามารถจัดประเภทของเครือข่าย ได้ 4 ประเภท ดังนี้

(1.) เครือข่ายในเชิงพื้นที่

ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นเขตพื้นที่ปลูกข้าว 99.53 % ของพื้นที่อำเภอเมืองทั้งหมด ประชากรเกือบทั้งอำเภอประกอบอาชีพเกษตรกรรมและปลูกข้าวนาปี พันธุ์ข้าวชาวดอกมะลิ 105 และพันธุ์ข้าวชาวดอกมะลิ กข 15 ดังนั้น ด้วยสภาพพื้นที่ทางการเกษตรกรรมและอาชีพชาวนา จึงทำให้เกิดเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่อำเภอเมือง ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบลเดียวกัน และระดับตำบลข้ามตำบล

จากการสังเกตการณ์พบว่า เครือข่ายเกษตรกรในระดับหมู่บ้านและระดับตำบลเดียวกัน นั้น เป็นเกษตรกรกลุ่มตำบลสวาย ที่มีเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลินทรีย์กระจายอยู่ทุกหมู่บ้านของตำบล โดยมี นายวัลลภ ทิศนาม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ของตำบลสวายเป็นแกนนำประสานงานระหว่างเกษตรกรภายในตำบล และเกิดเป็นกลุ่มเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายทั่วทั้งตำบลสวาย

สำหรับเครือข่ายระดับตำบลข้ามตำบล ในพื้นที่อำเภอเมืองนั้น จะเป็นเกษตรกรกลุ่มสหกรณ์ สกต. อำเภอเมือง ซึ่งเกษตรกรในกลุ่มนี้ จะมีเกษตรกรจากหลายตำบลเข้ามารวมกลุ่มกัน จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรกลุ่มสหกรณ์ สกต. นั้น มีแปลงนาอยู่ในพื้นที่ตำบลที่ใกล้เคียงกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม อีกทั้งแปลงนาของเกษตรกรในกลุ่มก็อยู่ใกล้กับที่ตั้งสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) จึงเกิดการเชื่อมโยงระหว่างเกษตรกรในตำบลที่ใกล้เคียงกัน โดยมี นายชวาล เย็นเสมอ ซึ่งเป็นเครือข่ายติดกับผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) และเป็นแกนนำให้กับเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในกลุ่มนี้

ในส่วนของเกษตรกรรายย่อยที่มาเข้าร่วมโครงการฯ นั้น ก็ถือว่าเป็นเกษตรกรในเครือข่ายระดับตำบลข้ามตำบลด้วยเช่นกัน เนื่องจากว่าเป็นเกษตรกรในเขตพื้นที่อำเภอเมืองเหมือนกัน แต่รูปแบบการเชื่อมโยงจะเป็นการติดต่อสื่อสารผ่านเจ้าหน้าที่ของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นผู้เชื่อมโยงหรือเป็นแกนนำให้กับเกษตรกรทั้งที่เป็นรายกลุ่มและรายย่อยทั่วทั้งเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ดังนั้น ภาพรวมของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลินทรีย์ ในพื้นที่อำเภอเมืองนั้น เป็นเครือข่ายในเชิงพื้นที่เชื่อมโยงเกษตรกรแบบรายกลุ่มและรายย่อย ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับตำบล

(2.) เครือข่ายในเชิงประเด็นที่สนใจร่วม

ประเด็นหลักที่เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความสนใจร่วมกัน จนทำให้เกิดเป็นเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ขึ้นมานั้น ก็คือ การเข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เพื่อการลดต้นทุนการผลิตในการทำนาและการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และอีกประเด็นที่สนใจร่วมของเกษตรกร คือ ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีตลาดรองรับที่แน่นอนและมีราคาสูงกว่าราคาข้าวทั่วไป ซึ่งก็เป็นนโยบายหลักที่ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ นำมารองรับผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ปีการผลิต 2551/2552

(3.) เครือข่ายในเชิงวิชาชีพของสมาชิกกลุ่ม

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์พบว่า เกษตรกรที่เป็นรูปแบบกลุ่มและเกษตรกรรายย่อย ในเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์นั้น ต่างให้ความสำคัญในอาชีพเกษตรกรของตัวเอง เพื่อที่จะพัฒนาการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้มีคุณภาพปราศจากสารเคมีในกระบวนการผลิต จึงได้มีการรวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์นี้ และเพื่อความน่าเชื่อถือในคุณภาพของข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผลิตขึ้นมา เป็นผลทำให้เกษตรกรทั้งที่เป็นรายกลุ่มและรายย่อยมาสมัครเป็นสมาชิกโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เพื่อผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผลิตได้มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ สร้างความเชื่อถือในหมู่ผู้บริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งการลดต้นทุนการผลิตที่เกิดจากการเลิกใช้สารเคมีในการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ด้วยเช่นกัน

(4.) เครือข่ายในเชิงระดับความเชื่อมโยง

จากการสังเกตการณ์พบว่า ถ้ามองในภาพกว้างทั่วทั้งอำเภอเมือง จะพบว่าเป็นเครือข่ายในเชิงระดับความเชื่อมโยง ตั้งแต่ ระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล จนไปถึงระดับหน่วยงานหรือองค์กร และในส่วนของผู้เชื่อมโยงในเครือข่ายประเภทนี้ คือ เจ้าหน้าที่ของศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นหน่วยประสานงานตั้งแต่ระดับเกษตรกรรายย่อย จนไปถึงองค์กรที่เข้ามาเป็นเครือข่ายคณะทำงาน แต่ในส่วนของภาคเกษตรกรนั้น จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรทุกคนจะอยู่ในกลุ่มไหน ตำบลไหนของอำเภอเมือง เมื่อมาเข้าร่วมโครงการฯ แล้ว จะต้องผ่านการอบรมในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นระเบียบบังคับของทางโครงการฯ กลายเป็นการเชื่อมโยงกับเกษตรกรตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับกลุ่มเกษตรกร และระดับองค์กรกับ

เจ้าหน้าที่ของโครงการฯ ที่เป็นผู้เชื่อมประสานทำให้เกิดเป็นเครือข่ายระดับความเชื่อมโยงทั่วทั้งพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นมา

1.4 รูปแบบการสื่อสารภายในเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากการสังเกตการณ์พบว่า รูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ มี 2 รูปแบบ โดยดูจากทิศทางการไหลของข้อมูล (Information flow) ที่เกิดขึ้นในภายในเครือข่าย ซึ่งก็มีดังนี้

(1.) การสื่อสารแบบวงล้อ (Wheel Network)

จากลักษณะภายในเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า เกษตรกรที่มีการรวมกลุ่ม คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มสหกรณ์ สกต. และเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มตำบลสวาย มีรูปแบบการสื่อสารภายในกลุ่มเป็นแบบวงล้อ ซึ่งแกนนำของกลุ่มจะเป็นศูนย์กลางในการสื่อสารและเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงข้อมูลกับสมาชิกภายในกลุ่ม และสมาชิกในกลุ่มก็จะเป็นผู้ส่งต่อข้อมูลไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

จากการสังเกตการณ์พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มสหกรณ์ สกต. มีสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) เป็นแกนนำที่เป็นทางการ และเป็นศูนย์กลางในการสื่อสาร และมีเจ้าหน้าที่ขององค์กรเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงข้อมูลด้านเกษตรอินทรีย์ส่งต่อมาให้เกษตรกรที่เป็นสมาชิก โดยเฉพาะเกษตรกรที่เป็นแกนนำของกลุ่มจะเป็นผู้ได้รับข้อมูลก่อนสมาชิกเกษตรกรคนอื่น ๆ เนื่องจากว่าแกนนำในภาคเกษตรกรกลุ่มสหกรณ์ สกต. จะมีความใกล้ชิดกับองค์กรมากกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ และเป็นผู้ที่สมาชิกภายในกลุ่มให้ความเชื่อถือต่อข้อมูลที่ได้รับ

สำหรับเกษตรกรกลุ่มตำบลสวายนั้น จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่เป็นแกนนำของกลุ่มจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลด้านเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มและเป็นผู้เชื่อมประสานกับสมาชิกภายในกลุ่มด้วยเช่นกัน เพราะว่าแกนนำของกลุ่มมีตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านที่เป็นตำแหน่งทางการ ทำให้เกิดความสะดวกในการติดต่อสื่อสารกับสมาชิกภายในกลุ่มซึ่งก็เป็นชาวบ้านใน

ตำบลสวาย และด้วยตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านที่เป็นทางการของแกนนำกลุ่มก็จะสร้างความน่าเชื่อถือในข้อมูลด้านเกษตรอินทรีย์ให้กับสมาชิกภายในกลุ่มที่เป็นชาวบ้านในตำบลได้ด้วยเช่นกัน

(2.) การสื่อสารแบบทุกช่องทาง (All Channel Network)

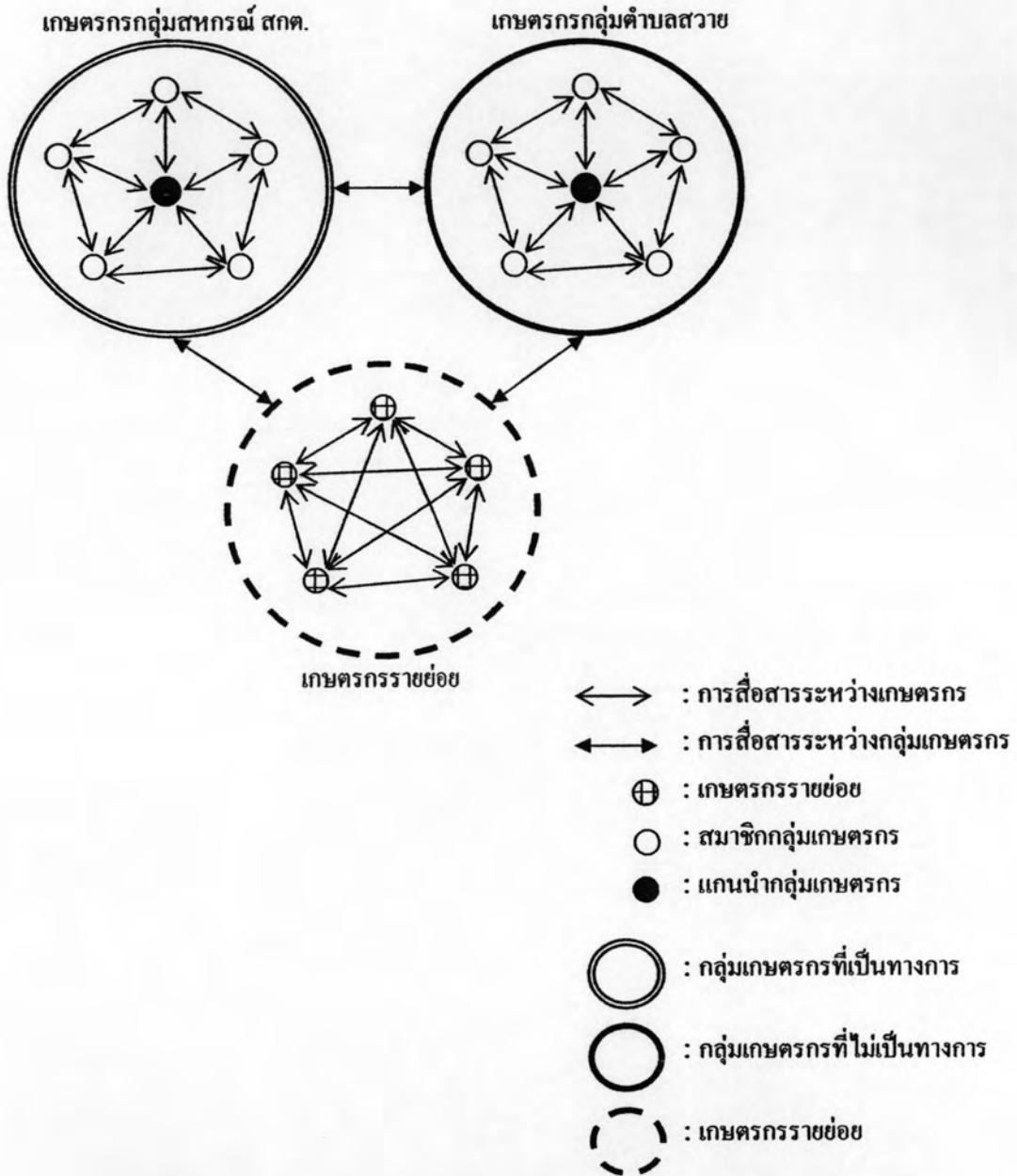
จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์พบว่า ภาพรวมของเครือข่ายเกษตรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ในเขตอำเภอเมือง ที่เป็นทั้งเกษตรกรรายกลุ่มและเกษตรกรรายย่อย รูปแบบการสื่อสารจะเป็นการสื่อสารแบบทุกช่องทาง เกษตรกรทุกคนสามารถติดต่อสื่อสารกันได้หมด โดยไม่จำเป็นต้องผ่านแกนนำของกลุ่มหรือผ่านทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ในการรับและส่งข้อมูลข่าวสารระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง เนื่องจากว่า เกษตรกรแต่ละคนต่างก็เคยมีประสบการณ์ในเรื่องของการทำนาและมีการติดต่อสื่อสารกันในหมู่มวลเกษตรกรภายในพื้นที่อยู่เป็นประจำ อย่างเช่นในเรื่องของ การประสพภัยธรรมชาติในการทำนา ปัญหาเรื่องการรับจำหน่ายข้าว และราคาที่สูงขึ้นของปุ๋ยเคมีที่ใช้ในการทำนา เป็นต้น

ต่อมาเมื่อทางจังหวัดสุรินทร์ก่อตั้งโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นมา จึงเกิดการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ทั่วทั้งจังหวัด กลายเป็นประเด็นใหม่สำหรับเกษตรกรในขณะนั้น ทำให้เกิดการพูดคุยระหว่างเกษตรกรด้วยกันเองให้ไปสมัครเป็นสมาชิกของโครงการฯ เพื่อเข้ารับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และการติดต่อสื่อสารในประเด็นนี้เองก็ได้กลายเป็นรูปแบบการสื่อสารแบบทุกช่องทางในเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง มาจนถึงปัจจุบัน

จากลักษณะภายในเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปีการผลิต 2551/2552 เฉพาะพื้นที่อำเภอเมือง สามารถแสดงเป็นภาพที่แสดงถึงรูปแบบการสื่อสารและทิศทางการไหลของข้อมูลภายในเครือข่าย ได้ดังภาพนี้

ภาพที่ 19 : ลักษณะเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลินิทรีย์

โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปีการผลิต 2551/2552 (เขตอำเภอเมือง)

2. เครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

2.1 บริบทแวดล้อมการดำเนินงานโครงการฯ ปีการผลิต 2551/2552

ในปีการผลิต 2551/2552 ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ มีการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้กับเกษตรกรที่มาเข้าร่วมโครงการฯ ทำให้ปริมาณงานในการควบคุมดูแลของศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์เพิ่มมาอีกขั้นตอน เพราะว่าก่อนหน้านั้นที่ตั้งโครงการฯ ขึ้นมา ทางโครงการฯ จะเน้นที่การส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์และการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ดังนั้น เพื่อให้การกำกับดูแลกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของเกษตรกรที่มาเข้าร่วมโครงการฯ ในปีการผลิต 2551/2552 มีประสิทธิภาพ ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ จึงได้ประสานงานขอความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ มาเป็นคณะทำงานของโครงการฯ เพื่อรองรับกับผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ปีการผลิต 2551/2552 ซึ่งหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนที่เข้ามาเป็นคณะทำงานนี้ จะถูกแบ่งหน้าที่ที่สอดคล้องกับภารกิจประจำของหน่วยงาน เพื่อไปกำกับดูแลในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ตั้งแต่การเตรียมเกษตรกรที่มีความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการฯ จนไปถึงการตลาดและกำหนดราคารับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ตามภาพที่ 15 ในหน้า 118-119

2.2 ลักษณะเครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

การประสานงานขอความร่วมมือให้หน่วยงานต่างๆ เข้ามาเป็นคณะทำงานของโครงการฯ อย่างเป็นทางการนั้น ผู้วิจัยพบว่า เป็นลักษณะการทำงานที่เป็นเครือข่ายที่เป็นทางการ เนื่องจาก แต่ละหน่วยงาน เข้ามาร่วมงานกันในลักษณะเฉพาะกิจที่ภารกิจประจำของแต่ละหน่วยงานนั้นสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากทางโครงการฯ

จากแนวคิดเรื่อง การวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสาร (Communication Network Analysis) (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2547) มาวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะเครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ จากผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบหรือลักษณะภายในเครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ประกอบไปด้วย 1.) กลุ่มแกนนำเครือข่ายคณะทำงาน 2.) กลุ่มสมาชิกเครือข่ายคณะทำงาน 3.) กลุ่มพันธมิตรของโครงการเกษตร

อินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งในแต่ละกลุ่มมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในลักษณะเครือข่ายที่เป็นทางการดังนี้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1.) กลุ่มแกนนำเครือข่ายคณะกรรมการ

ประกอบไปด้วย ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ และศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์ จากการสัมภาษณ์และการศึกษาจากเอกสาร พบว่า ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เป็นหน่วยงานแกนนำของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ และขอความร่วมมือจาก สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์และศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์เข้ามาเป็นเครือข่ายคณะกรรมการฝ่ายที่ปรึกษาโครงการ

(1.1) ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ และเป็นหน่วยเชื่อมประสานกับทุกหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายคณะกรรมการที่เป็นทางการ รวมทั้งหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรกับโครงการเกษตรอินทรีย์ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้โครงสร้างการดำเนินงานของศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ก็มีลักษณะที่แตกต่างจากหน่วยงานราชการทั่วไป เพราะเป็นหน่วยงานอิสระขึ้นตรงกับผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ และบุคลากรที่ดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่ระดับผู้กำหนดนโยบายในศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เป็นบุคคลที่มาดำรงตำแหน่งที่เป็นลักษณะเฉพาะกิจในด้านเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีดังนี้

1. นายพลศักดิ์ ประณูทรพาล ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์
ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์
2. นายวีระ ศรีวัฒนตระกูล รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ฝ่ายเศรษฐกิจและสังคม
ดำรงตำแหน่ง รองผู้อำนวยการศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

ด้วยตำแหน่งหน้าที่ตามระบบราชการ ที่ผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจสูงสุดภายในจังหวัด และรองลงมา คือ ท่านรองผู้ว่าราชการจังหวัด ทั้ง 2 ท่านจึงต้องลงมาจับงานด้านนี้ด้วยตัวเอง เพราะโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นหัวใจสำคัญของยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์

“ตามหลักการบริหารงานราชการจริงๆ แล้ว ผู้ว่าราชการจังหวัด ถือว่าสูงสุดทุกเรื่องในจังหวัด ส่วนเรื่องที่เขาจะลงมาแต่ละเรื่องก็จะมีรองผู้ว่าราชการจังหวัดแต่ละคนรับเป็นเจ้าภาพสำหรับรองผู้ว่าราชการจังหวัด ในด้านหนึ่งก็ดูในภาพรวมในเรื่องของเกษตรอินทรีย์ แทนผู้ว่าราชการจังหวัดทั้งหมด ก็คือ เป็นหัวหน้าผู้รับผิดชอบโครงการเกษตรอินทรีย์”

นายวีระ ศรีวัฒนตระกูล – รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2550 – 2551, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2551)

จากผลการวิจัยพบว่า ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ มีบทบาทในเชิงการสื่อสารเป็นฝ่ายควบคุมข้อมูล (Gatekeeper) และเป็นดาวเด่น (Star) ในเครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่เป็นศูนย์กลางข้อมูล และมีอำนาจในการควบคุมการกระจายข้อมูลหรือการหมุนเวียนข้อมูลของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ไปยังหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายคณะทำงาน หน่วยงานที่เป็นพันธมิตร และเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

(1.2) สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ เป็นหน่วยงานในสังกัดกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และบทบาทหน้าที่ของสำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ มีดังนี้

1. ส่งเสริมการพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรและองค์กรเกษตรกรมีส่วนร่วมในการพัฒนา
3. ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรและการจัดการผลผลิตทางการเกษตร
4. ส่งเสริมและพัฒนาการผลิตด้านการเกษตรให้มีคุณภาพและปลอดภัยต่อผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ
5. ส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตการเกษตรตามนโยบายเกษตรอินทรีย์
6. ผลิตสื่อและบริการข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร

ดังนั้น ด้วยภารกิจที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการฯ และมีสำนักงานเกษตรอำเภอเป็นหน่วยงานในระดับพื้นที่ รวมทั้งเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับเกษตรกรในพื้นที่และรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรมากที่สุด เมื่อจังหวัดสุรินทร์ก่อตั้งโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นมาในปี 2546 และดำเนินการมาจนถึง 2551 สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์จึงได้ถูกดึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายคณะทำงานฝ่ายที่ปรึกษาโครงการ

จากผลการวิจัยพบว่า สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ จะเข้ามาเป็นกองเลขานุการให้กับโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ในเรื่องการศึกษาการผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในเบื้องต้นให้กับเกษตรกรที่เป็นสมาชิกโครงการฯ ในแต่ละปีการผลิต ก่อนจะส่งผลสรุปภาพรวมทั้งหมดของโครงการฯ ไปยังสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เพื่อพิจารณาการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ และออกใบรับรองการผ่าน/ไม่ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

“ณ วันนี้ เป็นคำสั่งใหม่ ในช่วงปลายของผู้ว่าฯ พูลศักดิ์ ก็คือ สำนักงานเกษตรจังหวัด เป็น กองเลขานุการศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ แต่ศูนย์ปฏิบัติการฯ ก็ยังเป็นส่วนหน้าในเรื่องของการปฏิบัติ”

(นายชวาล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2551)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ มีบทบาทในเชิงการสื่อสารเป็นสะพาน (Bridge) เนื่องจากมีหน่วยงานในสังกัดในระดับอำเภอ คือ สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ เป็นหน่วยงานตัวแทนของสำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ ในการทำหน้าที่ดูแลเกษตรกรในพื้นที่อำเภอเมือง ตามบทบาทหน้าที่ที่เป็นภารกิจประจำและบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

(1.3) ศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์ เป็นหน่วยงานราชการซึ่งเป็นหน่วยงานจากส่วนกลาง ในสังกัดกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีพื้นที่ในความรับผิดชอบ คือ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดร้อยเอ็ด มีบทบาทหน้าที่ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อการวิจัย รวมทั้งยังเป็นตัวแทนหน่วยงานในการรับรองมาตรฐาน Organic Thailand ของสำนักงานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ที่เป็นหน่วยงานราชการของประเทศไทยที่ให้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

จากผลการวิจัยพบว่า ศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์ แทบจะไม่มีบทบาทในเครือข่ายคณะทำงาน แต่ด้วยภารกิจหลักที่สนับสนุนโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์จึงมีหนังสือคำสั่งทางราชการ ที่จังหวัดสุรินทร์ได้ปรับปรุงคำสั่งคณะกรรมการให้เป็นไปตามคำสั่งสุรินทร์ ที่ 1624/2551 เรื่องการแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ลงวันที่ 31 กรกฎาคม 2551

จากการสัมภาษณ์ นายรณชัย ช่างศรี นักวิชาการเกษตร 6ว. ศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์ สรุปได้ว่า ศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์ มีบทบาทหลักในเรื่องของการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อการวิจัยและเป็นหน่วยงานที่ให้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ของสำนักงานมาตรฐานสินค้าและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งภารกิจหลักดังกล่าวนี้ จึงทำให้ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ดึงเอาศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์เข้าไปร่วมเป็นคณะกรรมการของโครงการฯ ในคณะทำงานฝ่ายที่ปรึกษาโครงการ

แต่ด้วยภารกิจประจำของศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์ ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเครือข่ายคณะทำงานของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ คือ การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อการวิจัย และมีบางส่วนที่นำออกขายให้กับหน่วยงานที่สังกัดกรมการข้าวในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งในจังหวัดสุรินทร์ คือ ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว เพื่อนำไปขยายพันธุ์ต่อ และบางส่วนก็นำออกจำหน่ายให้กับเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งภารกิจนี้เป็นภารกิจที่สนับสนุนโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ในส่วนของการส่งเสริมการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ทางศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์จะผลิตเมล็ดพันธุ์ เช่น ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ที่นิยมปลูกมาในจังหวัดสุรินทร์ ด้วยกระบวนการเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากว่าเป็นที่ต้องการเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

(2.) กลุ่มสมาชิกเครือข่ายคณะทำงาน

ประกอบไปด้วย หน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน จำนวน 4 หน่วยงาน ที่มาเข้าร่วมเป็นคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ โดยแต่ละหน่วยงาน ต่างก็มีภารกิจประจำในที่สอดคล้องกับกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์แบบมีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งทางศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ได้วางบทบาทหน้าที่ในโครงการฯ ให้เป็นไปตามความสามารถที่แต่ละหน่วยงานนั้นจะกำกับดูแลได้ ดังนั้น ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอข้อมูลเบื้องต้น บทบาทเชิงการสื่อสาร ผู้ทำการสื่อสาร และบทบาทของผู้ทำการสื่อสารในแต่ละหน่วยงานที่เป็นสมาชิกเครือข่ายการทำงาน ดังนี้

(2.1) สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ เป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงกับสำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งพื้นที่ในการดูแล คือ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อจังหวัดสุรินทร์ได้จัดตั้งโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นมาในปี 2546 หน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพ คือ สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ ส่งผลให้ สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์จึงเป็นหน่วยงานที่รับช่วงต่อในระดับพื้นที่ เพราะเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดเกษตรกรมากที่สุด ดังนั้น ทางโครงการฯ จึงได้ดึง

สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์เข้ามาเป็นคณะทำงาน ในฝ่ายส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ฝ่ายตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และฝ่ายติดตามประเมินผล

บทบาทหน้าที่หลักของสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองในโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ คือ 1.) ประชาสัมพันธ์การรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมโครงการฯ 2.) รวบรวมข้อมูลเบื้องต้น และคัดกรองเกษตรกรในพื้นที่ที่มาสมัครเข้าร่วมโครงการฯ 3.) อบรมและส่งเสริมการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ 4.) ส่งเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอที่ผ่านการอบรมหลักสูตรในเรื่องของผู้ตรวจแปลงนาของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ไปตรวจแปลงนาของเกษตรกร เพื่อที่จะมาคัดเลือกเกษตรกรที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโครงการฯ ให้กับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ 5.) ติดตามประเมินผลเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ

นายกายสิทธิ์ ผลเกิด หัวหน้าสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ เป็นผู้ทำการสื่อสาร โดยมีบทบาทในเชิงการสื่อสารเป็นสะพาน (Bridge) ซึ่งมีหน้าที่เชื่อมประสานส่งต่อข้อมูลสู่เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอที่สังกัดสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ เพื่อไปประชาสัมพันธ์โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ สู่เกษตรกรภายในพื้นที่ อำเภอเมือง ให้มาสมัครเข้าร่วมโครงการฯ และดำเนินการตามที่หน้าที่ที่ทางโครงการฯ ได้มอบหมายลงมา ตั้งแต่การส่งเสริมการผลิต จนไปถึงการติดตามประเมินผลเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ

(2.2) สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เป็นองค์กรเอกชนภายใต้ “มูลนิธิมาตรฐานเกษตรอินทรีย์” ซึ่งจดทะเบียนมูลนิธิเมื่อ 21 กันยายน พ.ศ.2544 และเป็นสมาชิก “สมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ” (International Federation of Organic Agriculture Movements – IFOAM) ซึ่งมีสมาชิกในประเทศต่าง ๆ กว่า 100 ประเทศทั่วโลก รวมทั้งเป็นหน่วยงานแรกในประเทศแถบเอเชียที่ได้รับการรับรองระบบ (Accreditation) จาก IFOAM เมื่อเดือนมกราคม ปี พ.ศ. 2545 โดยการดำเนินการของ International Organic Accreditation Services. inc. (IOAS) เป็นผลให้สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เป็นองค์กรให้บริการตรวจสอบและรับรองเกษตรอินทรีย์ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ซึ่งบทบาทหน้าที่ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) คือ ตรวจสอบและให้การรับรอง ผลิตผล/ผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานของ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์กำหนดขึ้นมา

เมื่อทางจังหวัดสุรินทร์มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่เกษตรกรผลิตออกมานั้น มีการรับรองมาตรฐานและสร้างความเชื่อถือให้กับผู้บริโภค จึงได้ติดต่อมาที่สำนักงาน

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เพื่อที่จะสมัครเข้ารับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์กับทาง มกท. โดยทางจังหวัดสุรินทร์ ได้จัดตั้งโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นมาและสมัครเข้ารับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ กับทางสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่ปี 2546 และดำเนินการในเรื่องการตรวจรับรองมาตรฐานมาทุกๆ ปีการผลิต จนถึงปัจจุบัน ในปีการผลิต 2551/2552 ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ได้ตั้งสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เข้ามาเป็นเครือข่ายคณะทำงานฝ่ายตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยติดต่อประสานงานผ่านศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของโครงการฯ เพื่อดำเนินงานด้านการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่เข้าร่วมโครงการฯ

นางนาทฤดี นาครวจา ผู้จัดการสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เป็นผู้ทำการสื่อสาร โดยมีบทบาทในเชิงการสื่อสารเป็นผู้ปลีควิว (Isolate rote) เมื่อศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ส่งผลสรุปจำนวนเกษตรกรที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในเบื้องต้นของโครงการฯ ในปีการผลิตนั้นๆ มาที่สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) แล้ว ทางสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ก็จะส่งเจ้าหน้าที่ไปสุ่มตรวจแปลงนาของเกษตรกร เพื่อตรวจสอบว่า เกษตรกร ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) หรือไม่ ถ้าในกรณีนี้ที่เจ้าหน้าที่จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) สุ่มตรวจมาแล้วไม่พบการผิดเงื่อนไข ทางสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ก็จะพิจารณาให้โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในปีการผลิตนั้น

รวมทั้ง สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ยังมีบทบาทในเชิงการสื่อสารเป็นผู้ปลีควิว (Isolate rote) กับสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ด้วยเช่นกัน เพราะต้องมาสุ่มตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับสมาชิกเกษตรกรของ สกต. ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในเบื้องต้นของ สกต. ในปีการผลิตนั้นๆ และทำการพิจารณาการผ่าน/ไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับ สกต. ในปีการผลิตนั้นด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ให้กับโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ทางสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) จะต้องพิจารณาการรับรองทุกปีการผลิตแบบปีต่อปี เนื่องจาก พืชที่ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ คือ ข้าวหอมมะลิ ซึ่งเป็นพืชที่ปลูกแบบระบบนาปี ผลผลิตจะถูกปลูกและเก็บเกี่ยวทุกปี จึง

เป็นสาเหตุให้ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) จะต้องพิจารณาผลการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในทุกๆ ปีการผลิต

(2.3) สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) เป็นองค์กรเอกชนในสังกัด ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จังหวัดสุรินทร์ ในการรับซื้อผลผลิตทางเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่มาแปรรูปและจำหน่ายให้กับผู้ประกอบการภายนอกจังหวัดสุรินทร์ และจุดเริ่มต้นที่ทาง สกต. สนใจในเรื่องการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เกิดจากผู้ประกอบการภายนอกจังหวัดสุรินทร์ที่เป็นคู่ค้ากับทาง สกต. มีความต้องการผลผลิตข้าวที่ปลูกด้วยวิธีการเกษตรอินทรีย์ในปริมาณที่มากจึงเป็นสาเหตุให้ สกต. สนใจที่จะทำตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และเริ่มรับสมัครเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์มาเป็นสมาชิก

“จุดเริ่มต้นว่า ทำไม สกต. ถึงสนใจทำเกษตรอินทรีย์ เนื่องจาก ครั้งแรกเลยในเรื่องของการตลาด คือ บริษัท ปทุมไรซ์ เข้าต้องการข้าวอินทรีย์ ที่ผ่านกระบวนการ มีใบ Certificate เรียกร้อย ด้วยความที่ เราซื้อขายกันประจำ ในการซื้อขายข้าวเคมีทั่วไป เค้กก็เลยสนใจว่า เขาต้องการปริมาณข้าวอินทรีย์ แล้วให้เราเป็นผู้ผลิตให้ ก็หมายถึงว่า ไปรับสมัครเกษตรกร แล้วก็ทำกระบวนการผลิตข้าวทั้งหมด อันนี้เริ่มต้นด้วยการตลาด เริ่มต้นที่ปี 2543 – 2544 ประมาณนี้”

(นางสาวมะลิวัลย์ เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2551)

เมื่อทางจังหวัดสุรินทร์ได้มียุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์ขึ้นมา ทำให้บทบาทการทำงานของ สกต. นั้นสอดคล้องกับทิศทางของจังหวัดเรื่อยมา โดยเฉพาะการทำตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และการรับสมัครเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์เข้าเป็นสมาชิกกับทาง สกต. เพื่อทำการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ซึ่งเป็นโครงการภายในของทาง สกต. เอง กระทั่งในปีการผลิต 2551/2552 ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ได้มีการจัดทำตลาดซื้อขายล่วงหน้าข้าวหอมมะลิอินทรีย์ขึ้นมา ทาง สกต. ก็ได้เข้าร่วมทำข้อตกลงในเรื่องนี้กับทางโครงการฯ เพื่อที่จะรับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของโครงการฯ มาขยายการทำตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ด้วยเหตุนี้เอง สกต. ก็ได้ถูกดึงเข้าร่วมเป็นคณะทำงานของโครงการฯ ในฝ่ายตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และฝ่ายการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ด้วยเช่นกัน

นางสาวมะลิวัลย์ เย็นเสมอ ผู้จัดการ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) เป็นผู้ทำการสื่อสาร ซึ่งมีบทบาทในด้านการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ 2 บทบาทในเวลาเดียวกัน บทบาทแรกในเชิงการสื่อสารเป็นสะพาน (Bridge) ในการเชื่อมประสานเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกโดยตรงกับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์มาเข้าร่วมเป็นสมาชิกกับ สกต. และยังรวมการเชื่อมประสานในเรื่องการรับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากเกษตรกรที่เป็นสมาชิกโดยตรงกับทางโครงการฯ และอีกบทบาทในเชิงการสื่อสารเป็นคนขอบข่าย (Boundary spanning) คือ ตัวเชื่อมประสานการตลาดภายนอกจังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากว่า เมื่อ สกต. รับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของ สกต. เองหรือเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของโครงการฯ มาเรียบร้อยแล้ว ทาง สกต. ก็จะวางแผนการตลาด โดยเปิดให้ผู้ประกอบการภายนอกจังหวัดสุรินทร์ส่งจดขอยอดการรับซื้อเข้ามาที่ สกต. แล้วทาง สกต. ก็จะทำการแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสารส่งขายตามยอดการสั่งจอง ดังนั้น ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ จึงมอบหมายเรื่องการทำตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้กับ สกต. ที่เป็นองค์กรเอกชนในสังกัดธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รับผิดชอบไปเต็มๆ เพราะว่า สกต. เป็นองค์กรที่มีสภาพคล่องสูงไม่ติดกับระบบราชการ และมีทุนหมุนเวียนในการรับซื้อข้าวเปลือกจากเกษตรกรได้เป็นจำนวนมาก

(2.4) สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ เป็นหน่วยงานราชการระดับภูมิภาค ในสังกัดกระทรวงพาณิชย์ และบทบาทหน้าที่ของสำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์มีดังนี้

1. ภารกิจสำคัญ คือ ด้านยุทธศาสตร์ การพัฒนาจังหวัด การพัฒนาการค้าของจังหวัด
2. ดูแลราคาสินค้าเกษตร ซึ่งมีการค้าภายในจังหวัดรวมอยู่ด้วย
3. ดูแลและคุ้มครองผู้บริโภคภายในจังหวัดสุรินทร์
4. ส่งเสริมการค้าชายแดนจังหวัดสุรินทร์ (ไทย – กัมพูชา)
5. ส่งเสริมสินค้า OTOP และ SME อย่างเช่น การส่งเสริมการตลาด
6. ส่งเสริมเพิ่มสมรรถนะผู้ประกอบการ

ในปี 2551 ทางกระทรวงพาณิชย์ ได้มีคำสั่งจากส่วนกลางลงมาให้ทางสำนักงานพาณิชย์ในแต่ละจังหวัดส่งเสริมภารกิจหน้าที่ของสำนักงานให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ตามที่จังหวัดได้ตั้งไว้ เมื่อทางจังหวัดสุรินทร์ได้จัดตั้งโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นมา สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ก็ได้เข้ามาเป็นคณะทำงานตามโครงสร้างการดำเนินงานของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ในส่วนของคณะทำงานฝ่ายการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์

บทบาทหน้าที่ของสำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ในคณะกรรมการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ คือ กำกับดูแลกลยุทธ์การส่งเสริมด้านการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งหมายความว่า ทำอย่างไรเมื่อเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ออกมาแล้ว มีตลาดรองรับและได้ราคาที่สูงกว่าราคาข้าวทั่วไป ดังนั้น ทางสำนักงานพาณิชย์จังหวัดจึงเป็นหน่วยงานที่เป็นตัวกลางเชื่อมประสานระหว่าง โครงการฯ กับ ผู้ประกอบการที่รับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้กลยุทธ์การตลาดที่ทางโครงการฯ มอบหมายมาประสบผลสำเร็จ

นายสิทธิพร บางแก้ว ผู้อำนวยการสำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ เป็นผู้ทำการสื่อสารโดยมีบทบาทเชิงการสื่อสารเป็นล่าม (Liaison) ในเรื่องของหน่วยงานตัวกลางประสานงานด้านการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ คือ การจับคู่ธุรกิจ (Business Matching) ระหว่างโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ กับผู้ประกอบการที่รับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อการจัดทำตลาดล่วงหน้าในการซื้อขายข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ปีการผลิต 2551/2552 ก่อนที่เกษตรกรจะลงมือปลูกข้าว เพื่อให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ มั่นใจว่า ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ตนเองปลูกนั้น มีตลาดรองรับแน่นอนและรับซื้อในราคาที่สูง ถ้าผลผลิตที่ผลิตได้ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

(3.) กลุ่มพันธมิตรของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

ประกอบไปด้วย หน่วยงานภายนอกที่ไม่ได้เป็นเครือข่ายคณะกรรมการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ แต่มีส่วนช่วยสนับสนุนการดำเนินงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โดยมีการติดต่อสื่อสารผ่านกลุ่มแกนนำเครือข่ายคณะกรรมการและกลุ่มสมาชิกเครือข่ายคณะกรรมการ เพื่อข่าวสารระหว่างโครงการฯ กับสังคมภายนอก ซึ่งหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรนี้ต่างก็มีภารกิจประจำของหน่วยงานสอดคล้องกับทิศทางการดำเนินงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งก็ได้แก่หน่วยงานต่างๆ เหล่านี้

(3.1) สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์ เป็นหน่วยงานราชการที่เป็นหน่วยงานจากส่วนกลาง สังกัดกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีการปฏิบัติงานประจำในเรื่องการปรับปรุงบำรุงดินที่เสื่อมสภาพจากการใช้สารเคมีในพื้นที่ทางการเกษตร และมีกิจกรรมส่งเสริมทางการเกษตรกรรมสอดคล้องกับกิจกรรมส่งเสริมการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของโครงการ

เกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ กิจกรรมการใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีทางการเกษตร ที่มีการจัดหาเมล็ดพันธุ์ปุ๋ยพืชสดจากเกษตรกร การส่งเสริมการปลูกพืชปรับปรุงบำรุงดิน และการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีทางการเกษตร ซึ่งทุกครั้งที่สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์จัดกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ขึ้นมา ก็จะมีการประสานงานร่วมกับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานในการส่งเสริมการเลิกใช้สารเคมีให้กับเกษตรกรในพื้นที่ซึ่งบางส่วนอาจจะเป็นเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของโครงการฯ ให้เป็นตามแผนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้ สถานีพัฒนาที่ดินได้ส่งเสริมกิจกรรมของสถานี ไปสู่เกษตรกรในพื้นที่โดยตรง โดยส่งเสริมผ่านทางเครือข่ายหมอดินอาสาที่เป็นตัวแทนภาคเกษตรกรของสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์

นอกจากนี้ สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์ ได้มีการคัดเลือกเกษตรกรในพื้นที่เข้ามาเป็นหมอดินอาสา ตั้งแต่ในระดับ ตำบล อำเภอ แลจังหวัด เพื่อเป็นตัวแทนภาคเกษตรกรของสถานีพัฒนาที่ดินในการอบรมความรู้และส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่ทางสถานีพัฒนาที่ดินจัดขึ้น ให้ลงไปสู่เกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งหมอดินอาสาแต่ละคนจะมีจุดเรียนรู้ทางการเกษตรที่สถานีพัฒนาที่ดินสนับสนุนอยู่ในแปลงนาของหมอดินอาสาแต่ละคนเพื่อให้เกษตรกรเข้ามาเรียนรู้และนำไปใช้ในแปลงนาของตนเอง

“ที่เราเน้น ตอนนี้ คือ ผ่านหมอดินอาสา หมอดินอาสาของเราก็จะมี หมอดินอาสาประจำอำเภอ หมอดินอาสาประจำตำบล หมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน ซึ่งเราพยายามสร้างหมอดินอาสาทุกระดับให้เป็นเครือข่ายซึ่งกันและกัน มีอะไรก็จะประสานความรู้ หรือว่า มีการไปดูงาน มีการสาธิตในเรื่องของกิจกรรมต่างๆ อย่างในเรื่องของการรณรงค์ เช่น การปลูกพืชทำปุ๋ยพืชสด เป็น การเพิ่มไนโตรเจนในดิน โดยไม่ต้องใส่ปุ๋ยเคมีเพิ่มไนโตรเจน การเอาเศษวัสดุเหลือใช้จากไร่นาเอามาทำปุ๋ยหมัก”

(นายชวลิต นวลโคกสูง, สัมภาษณ์, 3 ตุลาคม 2551)

(3.2) ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์ เป็นหน่วยงานราชการที่เป็นหน่วยงานจากส่วนกลางในสังกัดกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีพื้นที่ในความรับผิดชอบ คือ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และเป็นหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายกับศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์ ซึ่งภารกิจประจำของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์ที่สอดคล้องกับโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ การผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวแก่ประชาชนทั่วไปและสนับสนุนโครงการต่างๆ ของ

หน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาล ส่งเสริมการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ดีและมีคุณภาพสูงแก่เกษตรกรเพื่อยกระดับคุณภาพผลผลิตและรายได้ของเกษตรกร เป็นศูนย์ประสานงานด้านยุทธศาสตร์และแผนของกรมการข้าวกับจังหวัดที่รับผิดชอบ รวมทั้งเป็นศูนย์ประสานงานช่วยเหลือและรักษาผลประโยชน์ของชาวนา เมื่อทางจังหวัดสุรินทร์ก่อตั้งโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นมา และมีทิศทางส่งเสริมเกษตรกรไปในเรื่อง การปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และด้วยบทบาทหน้าที่ประจำของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์ ที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 และข้าว กข 15 ออกมาจำหน่ายในปริมาณที่สอดคล้องความต้องการของเกษตรกรในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งก็ครอบคลุมเกษตรกรในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ด้วยเช่นกัน จากการสัมภาษณ์ นายชล สังข์น้อย นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7 ว. ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์ ถึงทิศทางการดำเนินงานที่สอดคล้องกับโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ มีดังนี้

“ตามหน้าที่หลักของทางศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์ คือ ผลิตเมล็ดพันธุ์จำหน่ายทั่วไป คือโครงการเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์ก็เปรียบเหมือนกับลูกค้าทั่วไป ที่ต้องการเมล็ดพันธุ์อินทรีย์เป็นจำนวนมาก ทางศูนย์เรามีศักยภาพในการผลิต เราก็เลยผลิตจำหน่ายตามกระแสความต้องการ ในช่วงที่จังหวัดมีโครงการเกษตรอินทรีย์”

“แต่ปัจจุบันเราจะติดตามกระแสเอง แต่ฟังว่าเป็นอย่างไร ก็ประสานกับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ แต่ถ้าโครงการไม่มีการเคลื่อนไหวอะไรมาก เราก็อาจจะไม่ผลิตเมล็ดพันธุ์อินทรีย์อีก เพราะทางจังหวัดไม่ได้สนับสนุนงบประมาณมาให้ทางศูนย์ผลิตเมล็ดพันธุ์อินทรีย์ แต่เราผลิตตามกระแสความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่มากกว่า”

(นายชล สังข์น้อย, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2551)

(3.3) ศูนย์ปฏิบัติการข้อมูลการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ (CIM) เป็นโครงการของกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งกระทรวงพาณิชย์เล็งเห็นว่า จังหวัดสุรินทร์มีการดำเนินงานเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบ ก็เลยจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการข้อมูลการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ (CIM) ขึ้นมา โดยเป็นศูนย์ข้อมูลของส่วนกลางในเรื่องสินค้าเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทย แต่ทางกระทรวงมีคำสั่งให้มาตั้งที่จังหวัดสุรินทร์ และให้ผู้อำนวยการสำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ปฏิบัติการข้อมูลการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์

จากการสัมภาษณ์ นายสิทธิพร บางแก้ว ผู้อำนวยการสำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ เกี่ยวกับภารกิจประจำของศูนย์ปฏิบัติการข้อมูลการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ มีดังนี้

“1. ส่วนให้บริการข้อมูล เราให้บริการข้อมูลทาง website ก็คือ www.organic.moc.go.th ข้อมูลในนี้ก็จะมีข้อมูลทั้งภาคการผลิตและการตลาด การผลิต จะมีรายละเอียดทั้งข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และสินค้าเกษตรอินทรีย์ตัวอื่นๆ การตลาด ตลาดของเกษตรอินทรีย์ มีที่ไหนบ้าง จะมีชื่อที่อยู่มีอะไรพร้อม”

“2. ส่วนที่เราทำงานเป็นกิจกรรม กิจกรรมที่ทำส่วนใหญ่จะเป็นการทำ Road Show ออกนอกระบบ ประชาสัมพันธ์ CIM และจัดกิจกรรม Business Matching ก็คือ การจับคู่ธุรกิจ เอาผู้ซื้อ ผู้ผลิต ผู้จำหน่ายให้มาเจอกัน ให้พวกเขาเจอจากกัน แล้วก็กิจกรรมฝึกอบรม เพราะว่าเกษตรกรอินทรีย์ เป็นเรื่องที่เรียนกันไม่จบ มันมีเรื่องใหม่ๆ เข้ามาตลอด CIM ก็จะมีจัดฝึกอบรม อบรมทั้งส่วนราชการ เกษตรกร และผู้ประกอบการ นี่คือ ภารกิจใหญ่ๆ ของ CIM แต่ในภารกิจย่อยๆ ก็จะมีอะไรอีกเยอะเลย”

(นายสิทธิพร บางแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551)

2.3 ประเภทของเครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์พบว่า ประเภทของเครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้การแบ่งเกณฑ์วัตถุประสงค์ของการใช้งาน ตามแนวคิดการแบ่งประเภทของเครือข่าย (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543) สามารถจัดประเภทของเครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ได้ 2 ประเภท ดังนี้

(1.) เครือข่ายในเชิงประเด็นที่สนใจร่วม

ประเด็นหลักที่หน่วยงานต่างๆ ที่ได้มาเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ก็คือ แผนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์ โดยมีข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เป็นแนวทางในการขับเคลื่อน เพราะด้วยภารกิจประจำของแต่ละหน่วยงานที่สอดคล้องกับการดำเนินงานของโครงการฯ รวมทั้งการประสานขอความร่วมมือของศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้หนังสือราชการเป็นช่องทางในการสื่อสาร จึงได้เกิดเป็นเครือข่ายที่เป็นทางการขึ้นมา และจากประเด็นนี้เองแต่ละหน่วยงานต่างก็เข้ามามีส่วนร่วมเป็นเครือข่ายคณะทำงานด้านต่างๆ ภายในโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

(2.) เครือข่ายในเชิงลักษณะภาคีที่ร่วมในเครือข่าย

จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นลักษณะภาคีเครือข่ายในแนวตั้ง เพราะเป็นการรวมกลุ่มระหว่างหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน โดยมีลักษณะที่เป็นทางการ ซึ่งการรวมเป็นภาคีเครือข่ายแนวตั้งนี้ได้ เกิดจากการประสานงานของศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ โดยท่านผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ได้ออกหนังสือที่เป็นคำสั่งราชการไปยังหน่วยงานต่างๆ เหล่านี้ให้มาร่วมเป็นเครือข่ายคณะทำงานในด้านต่างๆ ที่ครอบคลุมกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

นอกจากนี้ ลักษณะเครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ สามารถจัดให้อยู่ในประเภทเครือข่ายการสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Network) เพราะด้วยรูปแบบของคณะทำงานของโครงการฯ มีการวางแผนแต่ละขั้นตอนให้สอดคล้องกับกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ที่โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ นำมาเป็นผลผลิตที่ขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และการดึงเอาแต่ละหน่วยงานที่มีภารกิจสอดคล้องกับขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เข้ามาเป็นคณะทำงานนั้น ก็เป็นการขอความร่วมมืออย่างเป็นทางการ โดยอาศัยอำนาจในการบริหารราชการของท่านผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งเป็นผู้ผู้อำนวยการศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ และทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมประสานกับหน่วยงานต่างๆ จนกลายเป็นเครือข่ายคณะทำงานที่เป็นทางการ

2.4 รูปแบบการสื่อสารภายในเครือข่ายคณะทำงาน โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์พบว่า รูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในเครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ มี 2 รูปแบบ โดยดูจากทิศทางการไหลของข้อมูล (Information flow) ที่เกิดขึ้นในภายในเครือข่าย ซึ่งก็มีดังนี้

(1.) การสื่อสารแบบวงล้อ (Wheel Network)

จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ มีศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เป็นศูนย์กลางในการสื่อสาร โดยมีบทบาทเชิงการสื่อสาร

เป็นฝ่ายควบคุมข้อมูล (Gatekeeper) และเป็นดาวเด่น (Star) คือ เป็นหน่วยงานหลักที่เชื่อมต่อกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เป็นสมาชิกในเครือข่ายและหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรของโครงการฯ ซึ่งศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์จะทำหน้าที่ในการส่งข้อมูลและรับข้อมูลเพื่อมากระจายต่อในเครือข่าย และมีสำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ มีบทบาทในเชิงการสื่อสารเป็นสะพาน (Bridge) เชื่อมกับสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ ซึ่งเป็นหน่วยงานในพื้นที่และมีความใกล้ชิดกับเกษตรกรในพื้นที่ และสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ก็จะมีบทบาทในเชิงการสื่อสารเป็นสะพาน (Bridge) เชื่อมกับเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ รวมทั้ง สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ที่มีบทบาทในเชิงการสื่อสารเป็นสะพาน (Bridge) เชื่อมกับเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ หน่วยงานที่เป็นสมาชิกเครือข่ายคณะทำงานรายอื่นๆ และหน่วยงานที่เป็นพันธมิตร จะติดต่อสื่อสารผ่านศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์โดยตรง

(2.) การสื่อสารแบบลูกโซ่ (Chain Network)

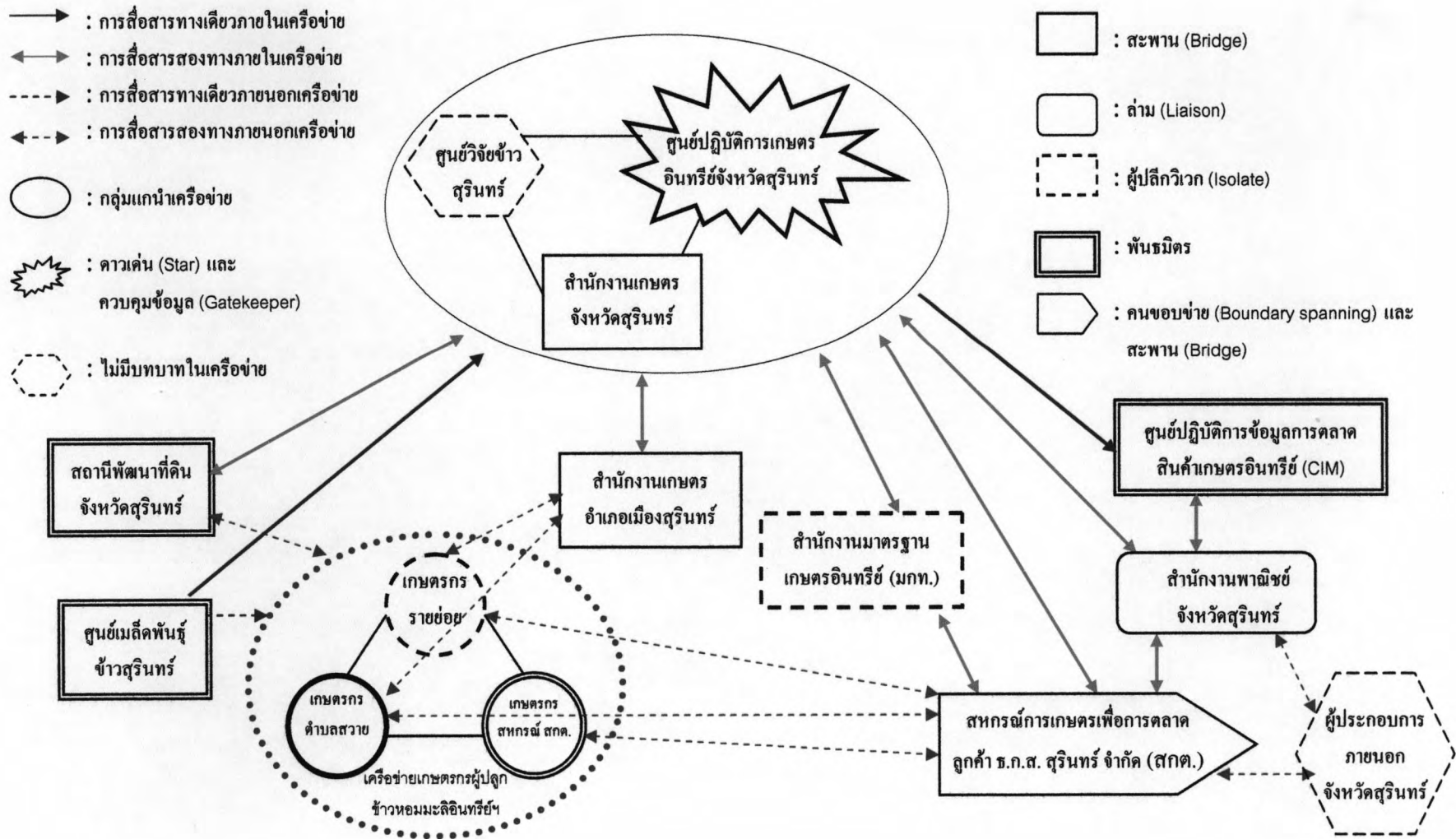
จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ จะมีบางหน่วยงานที่ติดต่อสื่อสารกับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์และสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) โดยตรง เนื่องจากข้อจำกัดในแง่ของการประสานงานและการติดต่อกับหน่วยงานอื่นที่เป็นสมาชิกเครือข่าย ซึ่งก็คือ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) มีบทบาทในเชิงการสื่อสารเป็นผู้ปลิวเวก (Isolate rote) เนื่องจากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เป็นหน่วยงานที่ตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับโครงการฯ ดังนั้น การติดต่อสื่อสารจะตรงไปที่ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์และสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) แค่ 2 หน่วยงาน

นอกจากนี้ยังมีสำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ ที่มีบทบาทเชิงการสื่อสารเป็นล่าม (Liaison) อยู่ตรงกลางเป็นหน่วยงานประสานงานด้านการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ คือ การจับคู่ธุรกิจ (Business Matching) ระหว่างโครงการเกษตรฯ กับผู้ประกอบการที่รับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ นั่นก็คือ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) และในส่วนของสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ก็ยังมีบทบาทในเชิงการสื่อสารเป็นคนขอบข่าย (Boundary spanning) ในการเชื่อม

กับผู้ประกอบการภายนอกจังหวัดสุรินทร์ ในการทำตลาดข้าวหอมมะลินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

จากลักษณะภายในเครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปีการผลิต 2551/2552 (เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายเกษตรกรฯ พื้นที่อำเภอเมือง) สามารถแสดงเป็นภาพที่แสดงถึงรูปแบบการสื่อสารและทิศทางการไหลของข้อมูลภายในเครือข่าย ได้ดังภาพนี้

ภาพที่ 20 : ลักษณะเครือข่ายคณะทำงานโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

ผลการวิจัยข้อที่ 2 : กระบวนการสื่อสารระหว่างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ กับหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน

ผู้วิจัยขอนำเสนอกระบวนการสื่อสารระหว่างเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ กับหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน ตามประเด็นการสื่อสารหลักๆ ที่เครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชนได้ทำการติดต่อสื่อสารกัน 5 ประเด็น ในกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ได้แก่

1. ประเด็นด้านการประชาสัมพันธ์โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
2. ประเด็นด้านการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์
3. ประเด็นด้านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
4. ประเด็นด้านการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์
5. ประเด็นด้านการติดตามประเมินผลโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

ซึ่งมีรายละเอียดของกระบวนการสื่อสารตามประเด็นต่างๆ และรูปการสื่อสารที่เกิดขึ้นในกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 : ประเด็นการสื่อสารในกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์
โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ปีการผลิต 2551 / 2552

ประเด็นการสื่อสาร	ผู้ส่งสารและผู้รับสาร	เนื้อหาสาร	สื่อหรือช่องทาง
1. การประชาสัมพันธ์โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์	<ol style="list-style-type: none"> 1. ศูนย์ปฏิบัติเกษตรอินทรีย์ 2. สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ 3. สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) 4. เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการฯ 	<ul style="list-style-type: none"> • รายละเอียดของโครงการเข้าร่วมโครงการฯ 	<ul style="list-style-type: none"> • สื่อเฉพาะกิจ : หนังสือราชการในการขอความร่วมมือการประชาสัมพันธ์ • สื่อบุคคล : เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่จากสกต.
2. การส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์	<ol style="list-style-type: none"> 1. ศูนย์ปฏิบัติเกษตรอินทรีย์ 2. สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ 3. สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) 4. พัฒนาที่ดิน 5. ศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์ 6. ศูนย์เมล็ดพันธุ์สุรินทร์ 7. เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการฯ 	<ul style="list-style-type: none"> • การรับสมัครเกษตรกร • การอบรมและส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ • การมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เป็นพันธมิตร 	<ul style="list-style-type: none"> • สื่อบุคคล : เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่จากสกต. • สื่อเฉพาะกิจ : หนังสือราชการ คือ ใบสมัครเข้าร่วมโครงการฯ
3. การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์	<ol style="list-style-type: none"> 1. ศูนย์ปฏิบัติเกษตรอินทรีย์ 2. สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ 3. สำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ 4. สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) 5. สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) 6. เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการฯ 	<ul style="list-style-type: none"> • การตรวจแปลงนาเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ • การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ 	<ul style="list-style-type: none"> • สื่อบุคคล : เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่จากสกต. • สื่อเฉพาะกิจในการสุ่มตรวจเพื่อนำไปสู่การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
4. การตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์	<ol style="list-style-type: none"> 1. ศูนย์ปฏิบัติเกษตรอินทรีย์ 2. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ 3. สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) 4. ศูนย์ปฏิบัติการข้อมูลการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ (CIM) 5. เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการฯ 	<ul style="list-style-type: none"> • การตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน 	<ul style="list-style-type: none"> • สื่อบุคคล : เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่ สกต.
5. การติดตามประเมินผลโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์	<ol style="list-style-type: none"> 1. ศูนย์ปฏิบัติเกษตรอินทรีย์ 2. สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ 3. สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) 4. เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการฯ 	<ul style="list-style-type: none"> • การติดตามประเมินผลเกษตรกรหลังจากเข้าร่วมโครงการฯ 	<ul style="list-style-type: none"> • สื่อบุคคล : เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่ สกต.

1. ประเด็นด้านการประชาสัมพันธ์โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

1.1 บริบทแวดล้อมด้านการประชาสัมพันธ์

โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ มีการดำเนินงานมาเป็นเวลา 5 ปี และปัญหาที่ยังเกิดกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ คือ ราคาข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานที่มีราคาไม่ต่างกับราคาข้าวทั่วไป และแนวโน้มที่เกษตรกรจะเลิกผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ก็มีสูง จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ มีนโยบาย "ตลาดนำการผลิต" ออกมารองรับปีการผลิต 2551/2552 เพื่อเป็นการจูงใจเกษตรกรให้มาเข้าร่วมโครงการและสร้างให้จังหวัดสุรินทร์เป็นตลาดกลางข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในอนาคต

"เราทำเกษตรอินทรีย์จริงนะ แต่ขวัญและกำลังใจในเรื่องการขอรับรองมันช้า และเรามองเรื่องของสิ่งที่เราอยากได้ คือ ราคาข้าว ซึ่งเกษตรกรมองตรงนั้นมากเกินไป เพราะว่า น่าเห็นใจเกษตรกรที่ทำอินทรีย์ เพราะว่าเราอยากลดต้นทุน อยากขายข้าวได้ดีกว่า เพราะเมื่อลงทุนยอมไม่ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีแล้ว สินค้าเกษตรอินทรีย์มันต้องเป็นสินค้าระดับสากล น่าจะราคาสูงกว่าข้าวทั่วไป เกษตรกรคิดกันอย่างนั้น"

(นายธนัช ยืนยง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

"ข้าวมันมีโอกาสไปตลาดสูงได้เพราะ ข้าวเคมี โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์ มันก็ดังอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ข้าวจะทำตลาดได้ง่ายที่สุด เพราะมันเป็นเรื่องใกล้ตัวคนมากที่สุด ก็ย้อนกลับมาว่า ทำไมสุรินทร์ ต้องทำเรื่องข้าว ก็คนสุรินทร์สัมผัสกับข้าวมาช้านานตาปี ข้าวคือ ทุกสิ่งทุกอย่าง นึกอะไรไม่ออกก็ข้าวไว้ก่อน แล้วพื้นที่การปลูกข้าวมันทั้งจังหวัด ก็เลยเอาข้าวหอมมะลิมาชูโรงก่อน ส่วนปศุสัตว์อินทรีย์ ก็เป็นผลพลอยได้แทน ก็เป็น การเปลี่ยนจากการทำเคมีมาเป็นการใช้สารอินทรีย์"

(นายชาวล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2551)

ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ได้ลงนามในบันทึกความร่วมมือการซื้อขายข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ล่วงหน้ากับผู้ประกอบการภายใน

จังหวัดสุรินทร์ เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกรว่า ผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผลิตออกมา นั้น และผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีตลาดรองรับที่แน่นอนและได้ราคาที่สูงกว่าราคาข้าวทั่วไป ก่อนที่เกษตรกรจะลงมือทำนา ซึ่งหนึ่งในผู้ประกอบการที่ทางโครงการฯ ได้ทำบันทึกความร่วมมือด้วย คือ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) และมีสำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์เป็นหน่วยงานเชื่อมประสาน

1.2 กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการประชาสัมพันธ์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

ทางโครงการฯ โดยศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ จึงได้นำนโยบายตลาดนำการผลิตมาประชาสัมพันธ์สู่เกษตรกรที่มีความพร้อมในการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้มาเข้าร่วมโครงการฯ และได้ประสานความร่วมมือกับสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์และสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) เพื่อประชาสัมพันธ์ในเชิงรุกเข้าไปหาเกษตรกรที่มีความพร้อมในการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ให้มาเข้าร่วมโครงการฯ ในปีการผลิต 2551/2552 ซึ่งช่วงเวลาในการประชาสัมพันธ์สู่เกษตรกรจะเป็นช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – มีนาคม ของทุกปี เพราะเป็นช่วงเวลาก่อนที่เกษตรกรจะลงมือทำนา เพื่อให้เกษตรกรได้มีการตัดสินใจก่อนเข้าร่วมโครงการฯ และการประชาสัมพันธ์โครงการฯ เป็นการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อบุคคล ได้แก่ เกษตรกรรายเก่าที่เคยเข้าร่วมโครงการฯ เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลของสำนักงานเกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.)

“สกต. ก็ไปมุ่งหาเกษตรกรที่เขาสนใจจะทำ คือ เปลี่ยนแนวทาง จากที่แต่ก่อนชวนให้เรามาทำ แต่ไปหาคนที่ทำเกษตรอินทรีย์อยู่แล้ว คุณสนใจจะขายผลผลิตให้เราไหม เรามีตลาด เราต้องการผลผลิต เพราะเป็นเรื่องที่คุณมีใจจะทำผลผลิตอินทรีย์ ก็จุดประกายแล้วว่า การทำเกษตรอินทรีย์ มันต้องมีใจก่อน ถ้าคิดว่าเกษตรกรไม่มีใจ แล้วมุ่งหวังจะทำแต่ตลาด มันก็ไม่ประสบความสำเร็จ”

(นางสาวมะลิวัลย์ เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2551)

“เกษตรกรเขารู้จากการสื่อสารในระบบการประชาสัมพันธ์ของจังหวัด แล้วก็ในพื้นที่ เมื่อมีการประชุมอบรม สมาชิก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เราก็จะพูดเรื่องเกษตรอินทรีย์ เพราะว่ามันเป็น

นโยบายที่เรียกว่า สากลเพราะ จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดนำร่อง ก็พูดเรื่องนี้ประจำ เป้าหมายขนาดนี้ ต้องมีเกษตรกรสมัครจำนวนเท่าไร และ ผ่าน มกท. จำนวนเท่าไร เป้าหมายตรงนี้ บุคคลเป้าหมาย เราจะไปที่ไหน แต่ละหมู่บ้านจะคิดคนมาอย่างไร ต้องมีการคุยกันตลอดเวลา"

(นายธัช ยืนยิ่ง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

โดยการติดต่อสื่อสารในประเด็นด้านการประชาสัมพันธ์เป็นการติดต่อสื่อสารสองทางอย่างเป็นทางการ (Formal Communication) และมีลักษณะการติดต่อสื่อสารแบบสองจังหวะ (Two – step flow Communication) ไปยังเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อประชาสัมพันธ์ถึงรูปแบบของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ในปีการผลิต 2551/2552 โดยเริ่มจาก ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลของโครงการฯ ทำการติดต่อสื่อสารไปที่สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์และสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ว่าทางโครงการฯ มีรูปแบบการดำเนินงานในด้านการประชาสัมพันธ์แบบใดและต้องการเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีคุณสมบัติใดบ้างมาเข้าร่วมโครงการฯ จากนั้นทางสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์และสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ก็จะส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปพูดคุยประชาสัมพันธ์โครงการกับเกษตรกร และให้เกษตรกรเป็นฝ่ายตัดสินใจว่าจะสมัครหรือไม่สมัครเข้าร่วมโครงการฯ

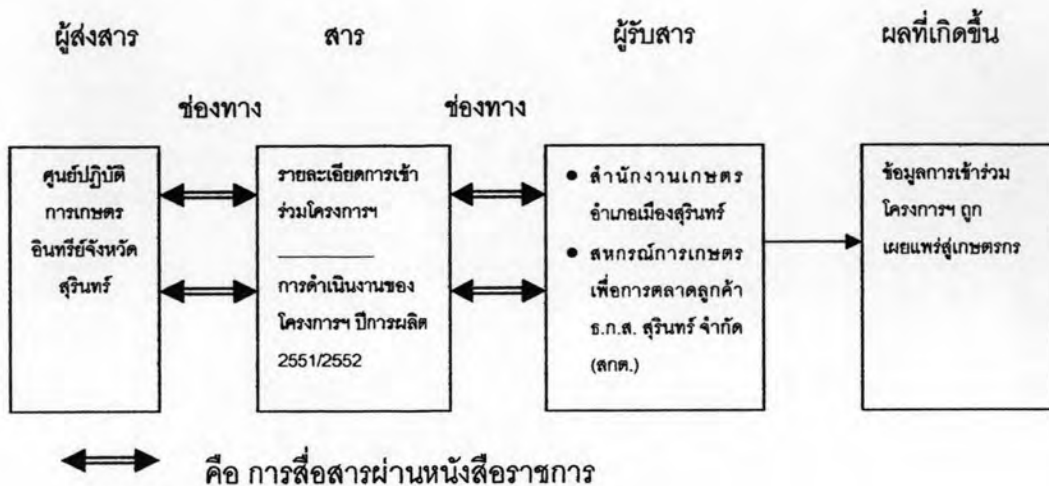
"เกษตรกรแจ้งที่สำนักงานเกษตรอำเภอ ทางศูนย์ปฏิบัติการฯจะนัดประชุมเกษตรกร นัดประชุมทำความเข้าใจ ซึ่งแจ้งรายละเอียดของปี 2551 ในการประชุมก็จะมีการแจกใบสมัครสำหรับเกษตรกรรายใหม่ ใบต่ออายุการสมัครสำหรับเกษตรกรรายเก่า หลังจากนั้นให้เกษตรกรไปตัดสินใจ แล้วก็ให้เกษตรกรส่งใบสมัคร มาที่สำนักงานเกษตรอำเภอ"

(นายวิจิตร ชูวา, สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2551)

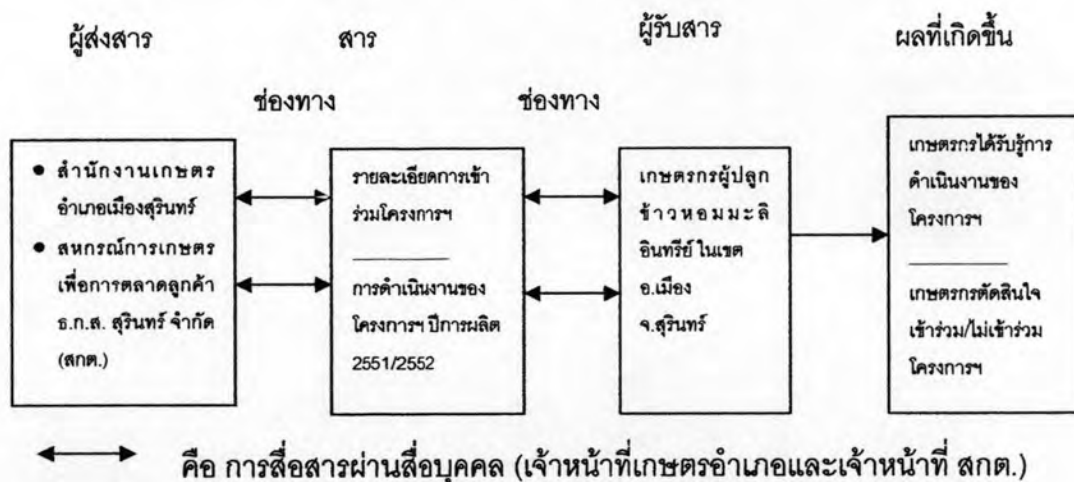
เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการประชาสัมพันธ์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ สู่เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ พื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่เป็นการสื่อสารสองทางอย่างเป็นทางการ สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 21 : กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการประชาสัมพันธ์
โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

กระบวนการสื่อสารในขั้นที่ 1

กระบวนการสื่อสารในขั้นที่ 2

2. ประเด็นประเด็นด้านการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์

ในประเด็นด้านการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ผู้วิจัยใคร่ขอแบ่งรายละเอียดของกระบวนการสื่อสารในประเด็นนี้ออกเป็น 3 ประเด็นย่อย คือ

- 2.1 ประเด็นด้านการรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
- 2.2 ประเด็นด้านการอบรมและส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์

2.3 ประเด็นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรกับโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ประเด็นด้านการรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

2.1.1 บริบทแวดล้อมด้านการรับสมัครเกษตรกร

เพื่อให้การส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์มีประสิทธิภาพตรงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเกษตรกรที่มีความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ทางศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ จะมีการคัดกรองรายชื่อเกษตรกรจากใบสมัครและการสัมภาษณ์เกษตรกรก่อนเป็นอันดับแรก และในส่วนของเกษตรกรที่ต้องการสมัครเป็นสมาชิกกับสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) นั้น ทาง สกต. จะทำการรับสมัครและพิจารณาคุณสมบัติของเกษตรกรด้วยเช่นกัน

2.1.2 กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นการรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ พบว่า ทางสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์จะเป็นฝ่ายคัดกรองเกษตรกรในเขตอำเภอเมืองในเบื้องต้นก่อนจะส่งรายชื่อให้กับทางศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เพื่อพิจารณาต่อไปและอนุมัติการสมัครเข้าร่วมโครงการฯ ให้เกษตรกรเป็นรายๆ

“ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ก็จะทำหน้าที่ในการตรวจสอบ Check ใบสมัครของเกษตรกร แล้วศูนย์ปฏิบัติการฯก็จะทำข้อมูล และทำทะเบียนประวัติเกษตรกร”

(นายวิจิตร ชูวา, สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2551)

“พอบปี 2551 ทางจังหวัดจะเป็นศูนย์รวม ทั้งจังหวัดให้ทุกส่วนไปขึ้นตรงกับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ โดยมีระบบควบคุมภายในอยู่ที่จังหวัดทั้งหมด แต่เราเป็นฝ่าย

คัดเลือกเกษตรกร แล้วก็ส่งเสริม และส่งข้อมูลเกษตรกร ไปที่ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ .สำนักงานเกษตรอำเภอ ก็คือ การกรอกรายชื่อเกษตรกรก่อน คัดกรองเกษตรกรที่สมัครต่อสัญญา และเกษตรกรรายใหม่ ด้วยการพูดคุยสัมภาษณ์พวกเขา”

(นายธนัช ยืนยิ่ง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

“ตอนนี้ เกษตรกรก็เริ่มสนใจการทำอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น เพราะราคาที่มีมันสูงกว่า ก็เป็นสิ่งจูงใจให้กับเกษตรกร มาเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น”

(นายวัลลภ ทิศนาม, สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2551)

โดยการติดต่อสื่อสารในประเด็นด้านการรับสมัครเกษตรกร เป็นการติดต่อสื่อสารสองทางอย่างเป็นทางการ (Formal Communication) ผ่านทางหนังสือราชการ คือ ใบสมัครเข้าร่วมโครงการฯ โดยเริ่มจากเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในพื้นที่อำเภอเมือง ติดต่อสื่อสารผ่านทางเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองก็จะรวบรวมข้อมูลเกษตรกรส่งไปยังศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นการรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กับสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์และศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ที่เป็นการสื่อสารสองทางอย่างเป็นทางการ สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 22 : กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นการรับสมัครเกษตรกร
ผ่านทางสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์

จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่สมัครเข้าร่วมโครงการฯ ผ่านทางสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มตำบลสวายและเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่เป็นเกษตรกรรายย่อย

นอกจากนี้ ในส่วนของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่สนใจสมัครเป็นสมาชิกกับสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) นั้น การเปิดรับสมัครของสกต. จะให้เกษตรกรมาสมัครที่สำนักงานของ สกต. ได้โดยตรงในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ – มีนาคม เช่นเดียวกับทางโครงการฯ ซึ่งการเป็นสมาชิกกับทาง สกต. ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรในการเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ได้เหมือนกัน เพียงแต่ว่า สกต. จะบริหารจัดการครอบคลุมตั้งแต่ การผลิตจนถึงการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์

“จะเริ่มเปิดรับสมัครในช่วงเดือน มีนาคม ก็เริ่มออกประชุม และต่ออายุสมาชิกเก่า รับสมัครสมาชิกใหม่เพิ่ม แต่ไม่รับเยอะ เพียงแต่ขอให้มีไม่เกิน 100 คน ทั้งจังหวัดนะ ที่พอดูแลได้ ถ้าเกินก็ไล่ไปโครงการจังหวัด”

(นาย จำนงค์ หวังสุดดี, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2552)

“ก็ สกต. เขาเสนอราคาข้าวขึ้นมาล่วงหน้า แล้วเราอยากทำนาอินทรีย์ เราศึกษาข้อมูลการทำนาจากอาจารย์ของ ม.เกษตร เขาทำได้เราก็ต้องทำได้ อาตัมั่นใจว่าเราสามารถทำนาอินทรีย์ผ่านมาตรฐานได้ แล้วราคาข้าวที่ได้มันก็คุ้มกับที่เราเสียเวลามาทำนาอินทรีย์”

(นายอำนาจ คุศิริเจริญพานิช, สัมภาษณ์, 1 พฤศจิกายน 2551)

โดยการติดต่อสื่อสารในการรับสมัครเกษตรกรของ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) เป็นการติดต่อสื่อสารสองทางอย่างเป็นทางการ (Formal Communication) ผ่านทางหนังสือราชการ คือ ใบสมัครเข้าร่วมโครงการฯ โดยเริ่มจากเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในพื้นที่อำเภอเมือง ติดต่อสื่อสารโดยตรงไปที่สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) โดยผ่านช่องทาง คือ เจ้าหน้าที่ของ สกต. เป็นผู้ประสานงานการสมัครเป็นสมาชิก

เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นการรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมสมาชิก ระหว่างสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) กับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 23 : กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นการรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.)

จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่สมัครกับสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มสหกรณ์ สกต.

2.2 ประเด็นด้านการอบรมและส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์

2.2.1 บริบทแวดล้อมด้านการอบรมและส่งเสริม

เมื่อเกษตรกรผ่านการคัดเลือกเข้าเป็นสมาชิกโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์เรียบร้อยแล้ว ทางโครงการฯ ต้องการให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในกฎระเบียบของโครงการฯ เจือจางการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และการผลิตปัจจัยการผลิตที่เป็นอินทรีย์ใช้ในการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ทางศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์และสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ จึงได้จัดให้มีการอบรมในเรื่องต่างๆ เหล่านี้ให้กับเกษตรกรที่ผ่านการคัดเลือก ทั้งเกษตรกรรายเก่าได้อบรมย้ำความรู้เดิมและเกษตรกรรายใหม่จะได้ปฏิบัติได้ถูกต้องผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ นอกจากนี้ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ก็ใช้วิธีการเดียวกันกับทางศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ด้วยเช่นกัน ซึ่งเจ้าหน้าที่ที่เป็นวิทยากรในการอบรมและส่งเสริม ก็จะเป็นเจ้าหน้าที่ของ สกต. โดยตรงเลย

“สกต. ก็มีประชุม อบรม การปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์เหมือนกับศูนย์ปฏิบัติการทุกอย่าง ก็เกษตรกรต้องปลูกข้าวพร้อมกัน และ สกต. ก็ต้องส่งรายชื่อเกษตรกรที่เข้าอบรมไปที่ศูนย์ด้วย สกต. ก็ พวกเรื่องการใช้ปุ๋ย พวกกฎระเบียบเงื่อนไขของ สกต. เงื่อนไขของ มกท. ให้สมาชิกเข้าใจ ปัจจัยการผลิตที่เราอนุญาตให้ใช้ในนา”

(นาย จำนงค์ หวังสุดดี, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2552)

ดังนั้น ผู้วิจัยใคร่ขออธิบายกระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการอบรมและส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ระหว่างสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) กับเกษตรกรที่เป็นสมาชิก สกต. สลับไปกับกระบวนการสื่อสารระหว่างศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์และเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ตามรายละเอียดดังนี้

2.2.2 กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการอบรมและส่งเสริม การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์

ในการอบรมและส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์นั้น ทางศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์และสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ จะร่วมกันจัดการอบรมในเรื่องกฎระเบียบของโครงการฯ เงื่อนไขการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และการผลิตปัจจัยการผลิตที่เป็นอินทรีย์ใช้ในการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ก่อนที่เกษตรกรจะลงมือทำนา เพื่อเกษตรกรจะได้นำไปปฏิบัติในการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในเดือนช่วงเดือนเมษายน – ตุลาคม และในส่วนสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ก็จะทำอบรมเกษตรกรในเรื่องต่างๆ เหล่านี้เหมือนกัน

“การจัดอบรมเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ทั้งเกษตรกรรายใหม่ และรายเก่า ซึ่งจะจัดอบรมที่อำเภอ ในเนื้อหาของการอบรม เราก็จะว่าด้วยเรื่องของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มกท. ก็คือ อธิบายเกี่ยวกับเงื่อนไขการผลิต และข้อห้ามต่างๆ วิธีปฏิบัติว่าจะปฏิบัติอย่างไร ส่วนวิทยากรที่มาบรรยาย ก็คือ เจ้าหน้าที่จากศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์”

(นายวิจิตร ชูวา, สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2551)

“แต่ละปีต้องการอบรม อย่างน้อย 1 course ถ้าไม่ผ่านการอบรมหลักสูตร ก็ถือว่าตกเกณฑ์ มกท. เขากำหนดว่า เกษตรกรที่จะผ่านการรับรองมาตรฐาน จะต้องได้รับการอบรม ถ่ายทอดความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ อย่างน้อย 1 ครั้ง ต่อปี โดยโครงการจะกระจายให้แต่ละอำเภอไปจัดการอบรมไป ให้สำนักงานเกษตรอำเภอ เป็นเจ้าภาพในการอบรม มีเจ้าหน้าที่ ที่เป็น inspector เป็นพี่เลี้ยงในงาน”

(นายกายสิทธิ์ ผลเกิด, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2551)

สำหรับการผลิตปัจจัยการผลิตที่เป็นอินทรีย์ใช้ในการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เป็นการส่งเสริมในรูปแบบกิจกรรมที่ให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรม โดยมีเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอเป็นผู้จัดการผลิตปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น การทำปุ๋ยหมัก การผลิตน้ำหมักชีวภาพ การผลิตสมุนไพรกำจัดศัตรูพืช รวมทั้งการสนับสนุนปัจจัยการผลิต เพื่อนำไปใช้ในแปลงนาด้วยเช่นกัน ในส่วนของ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.)

จะมีเจ้าหน้าที่ของ สกต. เป็นผู้อธิบายวิธีการผลิตปัจจัยการผลิตต่างๆ เหล่านี้ให้เกษตรกรที่เป็นสมาชิกได้นำไปปฏิบัติด้วยเช่นกัน

“ตอนนั้นเราก็ไม่รู้เรื่องอะไร ในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ พอเราได้อบรม ได้ความรู้ จากทางเกษตรอำเภอ เขาแนะนำวิธีการ การทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมักชีวภาพ เราก็เลยมาปฏิบัติ เพราะว่า วัชพืช มันมีเยอะ เราสามารถทำปุ๋ยอินทรีย์ได้”

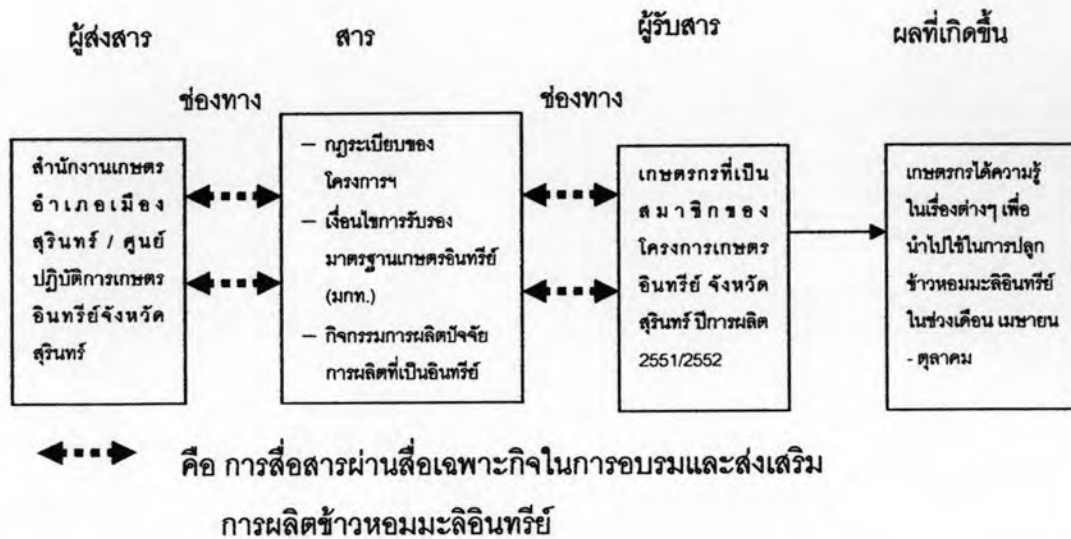
(นายวัลลภ ทิศนาม, สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2551)

“อย่างทางเกษตรอำเภอเค้าจะมีถั่วพุ่ม คือ ถ้าเราสมัครเข้ารับมาตรฐาน มกท. ทางสำนักงานเกษตรอำเภอ เค้าจะมีถั่วพุ่มให้ แล้วก็ถั่วพุ่มด้วย ตอนเราไปอบรมเค้าก็จะมีแจกให้เรา”

(นายมนัส ยังมี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2551)

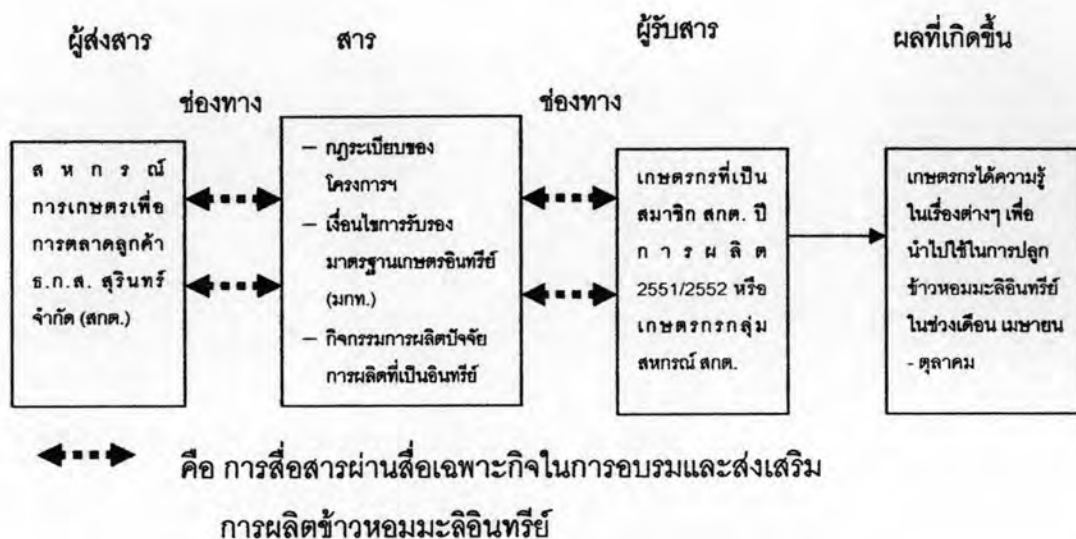
โดยการติดต่อสื่อสารในลักษณะนี้เป็นการติดต่อสื่อสารสองทางอย่างเป็นทางการ (Formal Communication) ในรูปแบบการสื่อสารกลุ่มและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างเจ้าหน้าที่จากศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และเกษตรกรที่มาเข้ารับการอบรมและส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ซึ่งช่องทางการติดต่อสื่อสารนั้น จะเป็นสื่อเฉพาะกิจที่เกี่ยวข้องกับการอบรมและการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ที่ทางโครงการฯ นำมาใช้ในกิจกรรมการอบรมและส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการอบรมและส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 24 : กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการอบรมและส่งเสริม
การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

ในส่วนของสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) นั้น การติดต่อสื่อสารในประเด็นด้านการอบรมและส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ จะเป็นการติดต่อสื่อสารสองทางอย่างเป็นทางการ (Formal Communication) ในรูปแบบการสื่อสารกลุ่มและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างเจ้าหน้าที่ของ สกต. และเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของ สกต. คือเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์กลุ่มสหกรณ์ สกต. ซึ่งช่องทางการติดต่อสื่อสารนั้น จะเป็นสื่อเฉพาะกิจที่เกี่ยวข้องกับการอบรมและการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ด้วยเช่นกัน เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการอบรมและส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 25 : กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการอบรมและส่งเสริม
การผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ของ สกต.

2.3 ประเด็นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรกับ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

2.3.1 บริบทแวดล้อมด้านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เป็นพันธมิตร

โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นโครงการสำคัญในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์ ของจังหวัดสุรินทร์ โดยมีข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เป็นผลผลิตทางการเกษตรนำร่องโครงการฯ และในส่วนของหน่วยงานที่ไม่ได้เข้ามาเป็นคณะทำงานในโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ แต่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนส่งเสริมโครงการฯ เพราะมีภารกิจหลักของหน่วยงานที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการฯ โดยทางหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรนั้นจะจัดโครงการหรือกิจกรรมที่สอดคล้องกับการสนับสนุนโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ขึ้นมา แล้วมีการประสานงานกับทางศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัด ซึ่งหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรกับทางโครงการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ในด้านการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ได้แก่ สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์ และศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์

2.3.2 กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรกับโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

(1.) **สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์** จะมีบทบาทในการส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ กับเกษตรกรในพื้นที่ทั่วทั้งจังหวัดสุรินทร์ เพราะด้วยภารกิจหลักของหน่วยงานในเรื่องการปรับปรุงบำรุงดินที่เสื่อมสภาพจากการใช้สารเคมีในพื้นที่ทางการเกษตร ซึ่งในพื้นที่ทางการเกษตรของอำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ ก็เป็นพื้นที่ปลูกข้าวเป็นส่วนใหญ่และพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ก็รวมอยู่ในนั้น ทุกครั้งที่ทางสถานีพัฒนาที่ดินจัดโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการปรับปรุงบำรุงดินให้กับเกษตรกรในพื้นที่ขึ้นมา ก็จะมีประสานความร่วมมือกับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ที่ดูแลเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ให้มาร่วมกิจกรรมปรับปรุงบำรุงดินต่างๆ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและส่งเสริมเกษตรกรในกลุ่มเป้าหมายเดียวกัน กิจกรรมที่ทางสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์จัดขึ้นนั้น ได้แก่ กิจกรรมการไถกลบตอซังหลังการเกี่ยวข้าว กิจกรรมการสนับสนุนบ่อน้ำขนาดเล็กในไร่นา กิจกรรมปลูกพืชตระกูลถั่ว และกิจกรรมส่งเสริมการผลิตและการใช้สารอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ เป็นต้น กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ทางสถานีพัฒนาที่ดินจะจัดขึ้นทุกปี

“การไถกลบตอซัง เราจะคัดเลือกพื้นที่ในอำเภอ เราจะคัดเลือกพื้นที่ที่เป็นตัวแทนให้กลุ่มเกษตรกร ในหมู่บ้านได้ เวลาที่เราจัดงานก็เชิญผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด ไปเป็นประธาน เชิญ อบต ต่างๆ ไปร่วมงาน และสาธิตกิจกรรมต่างๆ ของพัฒนาที่ดิน คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องเกษตรอินทรีย์ และแผนงานของพัฒนาที่ดินก็เป็นอย่างนี้”

(นายสุริยะ ยืนยง, สัมภาษณ์, 3 ตุลาคม 2551)

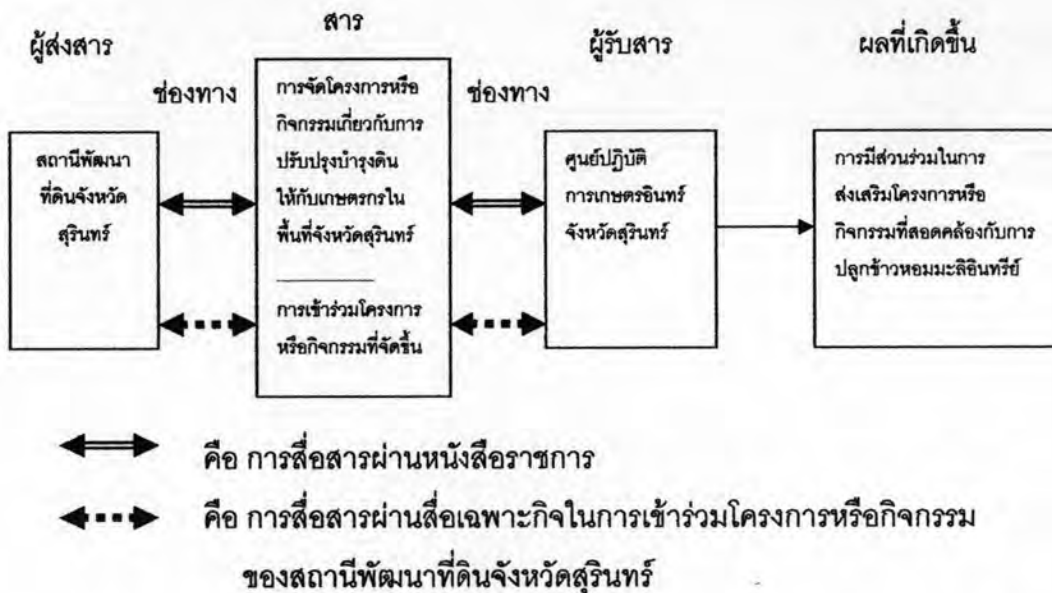
“ในเรื่องของการปลูกถั่วหลังจากไถกลบตอซัง ศูนย์ปฏิบัติการฯ ก็ส่งเสริม แต่ภารกิจหลักเรื่องนี้เป็นของกรมพัฒนาที่ดิน และสนับสนุนบ CEO ให้เขาด้วย แต่ในปี 2551 ไม่มีบ CEO แต่เรื่องการปลูกพืชตระกูลถั่วก็ยังเป็นภารกิจของกรมพัฒนาที่ดิน”

(นายวิจิตร ชูวา, สัมภาษณ์, 24 ตุลาคม 2551)

เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารในรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรของโครงการฯ เกี่ยวกับประเด็นด้านการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการปลูก

ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์และศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 26 : กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรกับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของพันธมิตรกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ซึ่งอาจจะ เป็นหรือไม่เป็นเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์นั้น ทางสถานีพัฒนาที่ดิน ได้เข้าไปส่งเสริมกิจกรรมปรับปรุงบำรุงดินที่สอดคล้องกับการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โดยใช้ เครือข่ายหมอดินอาสาที่เป็นตัวแทนเกษตรกรที่ผ่านการอบรมความรู้ทางการเกษตรจากสถานีพัฒนาที่ดิน ตั้งแต่ระดับ ตำบล อำเภอ เข้าไปส่งเสริมให้ความรู้เรื่องปรับปรุงบำรุงดินกับเกษตรกรในพื้นที่ เช่น วิธีการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ การใช้ปุ๋ยอินทรีย์อย่างเหมาะสม การจัดการปลูกพืชในแปลงนา รวมทั้งการสนับสนุนปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรอินทรีย์ เช่น ถังหมัก กากน้ำตาล เมล็ดถั่วพุ่ม เมล็ดถั่วพรา ฯลฯ ให้เกษตรกรนำไปใช้ในการปรับปรุงบำรุงดินในแปลงนาของตนเอง กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ สถานีพัฒนาที่ดินจะจัดขึ้นอย่างน้อย 2 รอบ คือ ก่อนเกษตรกรจะลงมือทำนาในช่วงเดือนเมษายน และหลังจากเกษตรกรทำนาในช่วงเดือนพฤศจิกายน

“ในงานหลักของ พัฒนาที่ดิน เรื่องจัดการดินในกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ จะมีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรที่มีความสนใจในเรื่องการเลิกใช้สารเคมีทางการเกษตร โดยผ่านเครือข่ายหมอดินอาสา คือ เราให้หมอดินอาสาประสานกับหมู่บ้านหรือชุมชน พวกกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ก็แล้วแต่ พวก

องค์การบริหารส่วนตำบลจากนั้น ทางเจ้าหน้าที่หน่วยงานของพัฒนาที่ดิน ส่งผ่านเครือข่ายหมอดินอาสา ตั้งแต่ระดับอำเภอ ระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน เพื่อจะเข้าสู่ชาวบ้าน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือจะพวกวิสาหกิจชุมชน”

“หมอดินอาสาของเราก็จะไปประสานว่า ทางพัฒนาที่ดิน จะมีโครงการส่งเสริมการใช้สารอินทรีย์นะ เกษตรกรรายใดสนใจ ก็รวมกลุ่มกันมาสมัคร ทางเราจะกำหนดให้หมู่บ้านหนึ่ง มี 50 คน ต่อ 1 กลุ่ม จริงๆ แล้วอาจจะไม่ถึง 50 คนก็ได้ แต่เน้นความเป็นกลุ่มเกษตรกรไว้ก่อน บางที่สมาชิกในกลุ่มจะเป็นเกษตรกรที่สมัครเข้ารับมาตรฐานกับทางศูนย์ก็ได้หรือไม่รับมาตรฐานก็ได้ ขอให้มีความสนใจในเรื่อง ลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร พวกปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง อะไรพวกนี้”

(นายสุริยะ ยืนยง, สัมภาษณ์, 3 ตุลาคม 2551)

“พัฒนาที่ดิน บ้างก็ไปติดต่อ เฝ้าได้ถึงหมักมา แต่ครั้งก่อนๆ อบต. สนับสนุนตอนหลัง เห็นชาวบ้านไป พัฒนาที่ดิน เขาได้ของได้อะไรมา เราก็อยากได้เหมือนกัน เจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดินเขาก็มาอบรมให้เรา ปุ๋ยหมักของพัฒนาที่ดิน ก็ดีมาก ช่วยให้ข้าวสวย”

(นางกรรณิกา แพงทรัพย์, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2551)

เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารในรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เป็นทางการของหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรของโครงการฯ เกี่ยวกับประเด็นด้านการดำเนินการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์และเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

เกษตรกรทั่วไป เราก็จะขึ้นป้ายหน้าศูนย์ว่าเราเปิดจำหน่าย ถ้าหมดเราก็ขึ้นป้ายบอก แต่เกษตรกรส่วนใหญ่เข้ารู้กันเอง”

“ส่วนใหญ่เกษตรกรบ้านเรา ถ้าหากว่าไม่ถึงฤดูกาลผลิต ก็ไม่มีใครมาซื้อหรือ ก็จะเป็นช่วงสงกรานต์ หรือฝนแรกของปีตก เกษตรกรถึงจะมาซื้อ เพราะไม่มีใครซื้อเก็บไว้ เพราะสังคมบ้านเรามันเป็นประเพณีการปลูกข้าวนาปี เกษตรกรจะรู้เอง เพราะสังคมบ้านเรา มีวัฒนธรรมปลูกข้าวแบบนี้”

(นายชล สังข์น้อย, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2551)

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ส่วนใหญ่จะนิยมมาซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์ เนื่องจาก การเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ทำพันธุ์เอง บางทีก็อาจจะมีการปน ทำให้ได้ผลผลิตออกมาไม่สวย ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์เพื่อแก้ไขปัญหาข้าวปนและศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวก็เป็นหน่วยงานของกรมการข้าว จึงเป็นที่น่าเชื่อถือในเรื่องคุณภาพเมล็ดพันธุ์ให้กับเกษตรกรได้

“ผมไม่ได้ไปซื้อ เพราะผมคัดพันธุ์เก็บไว้เอง ขยายพันธุ์ และทำพันธุ์เอง แล้วถ้าหากว่าเมล็ดพันธุ์มันไม่สวย เราก็หาแหล่งใหม่ ก็อาจจะไปซื้อที่ ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์ ตรงบ้านเขือเพลิง”

(นายวัลลภ ทิศนาม, สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2551)

“แรกเริ่ม ตอนทำนาอินทรีย์ จะไปซื้อเมล็ดพันธุ์จากศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์ที่บ้านรำเบอะ ตรงบ้านเขือเพลิง อำเภอปราสาท ก็เอาพันธุ์ข้าวอินทรีย์จากที่นั่น ก็ซื้อ มะลิ 105 มาปลูก”

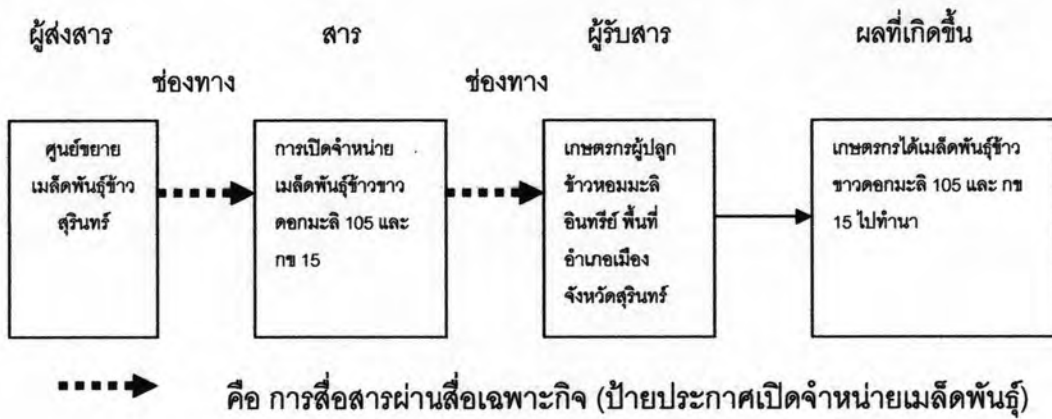
(นายมนัส ยังมี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2551)

“รับจากศูนย์ขยายพันธุ์ ตรง อำเภอปราสาท พอปีหน้า เราก็เก็บพันธุ์เอาไว้เอง คือ ถ้าเราไม่เก็บ ก็ซื้อจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ แต่ก็อาจจะเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ทำต่อใหม่ แต่ก็ต้องดูว่าผ่านมาตรฐานหรือไม่ผ่านมาตรฐาน”

(นายกายสิทธิ์ ผลเกิด, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2551)

เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการมีส่วนร่วมของ ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์และเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ จะเป็นการสื่อสารทางเดียว อย่างเป็นทางการ โดยใช้สื่อเฉพาะกิจเป็นช่องทางสื่อสารกับเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรรับทราบถึง การเปิดจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์ สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 28 : กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นการมีส่วนร่วมของ ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์กับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์

ภาพที่ 29 : สื่อเฉพาะกิจเรื่องการเปิดจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุรินทร์

3. ประเด็นด้านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

3.1 บริบทแวดล้อมด้านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

เมื่อเกษตรกรผ่านการอบรมเรื่องกฎระเบียบของโครงการฯ เจ็อนไขการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และการผลิตปัจจัยการผลิตที่เป็นอินทรีย์ใช้ในการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์จากทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จากนั้น ในช่วงเวลาที่เกษตรกรเริ่มปลูกข้าวจนไปถึงช่วงเวลาก่อนเก็บเกี่ยวผลผลิตทางโครงการฯ จะส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปตรวจแปลงนาของเกษตรกร ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งในการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อป้องกันเกษตรกรละเมิดใช้สารเคมีและทำผิดกฎระเบียบของโครงการฯ และในส่วนของสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ก็จะมีการส่งเจ้าหน้าที่ออกไปตรวจแปลงนาของสมาชิกด้วยเช่นกัน

3.2 กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ในการตรวจแปลงนาของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์นั้น ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์และสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ จะแบ่งเจ้าหน้าที่ตามสัดส่วนของเกษตรกรในเขตอำเภอเมืองเพื่อให้ครอบคลุมเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ โดยศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์จะเป็นผู้มอบหมายงานตรวจแปลงนารายชื่อเกษตรกรที่ต้องเข้าตรวจแปลงนา ไปให้เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอผู้ซึ่งผ่านการอบรมหลักสูตรผู้ตรวจแปลงจากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ให้เข้าไปตรวจแปลงนาเกษตรกร และในส่วนของสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ก็จะมีการส่งเจ้าหน้าที่ผู้ซึ่งผ่านการอบรมหลักสูตรผู้ตรวจแปลงจากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ออกไปตรวจแปลงนาของสมาชิกด้วยเช่นกัน

“ของ สกต. ในอำเภอเมือง มีไม่ถึง 10 คน มันก็ไม่หนักเท่าไร ก็มีพี่อ้วน สมนึก เป็นผู้ตรวจแปลง พี่ก็ไปพร้อมกัน 3 คน 2 วันก็เสร็จ”

(นายจ่านง หวังสุดดี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2551)

“สำนักงานเกษตรอำเภอก็รับผิดชอบว่ามีเกษตรกรใน อำเภอเมือง สมัครก็รายก็แบ่งส่วนกันไป สมมติ อำเภอเมือง สมัคร มกท. ประมาณ 80 คน 80 คนนี้ อย่างน้อย 1 วัน 4 คน ก็มาแบ่งสายกันไป เอรารายเกษตรกรเป็นตัวตั้ง และตรวจเป็นรายๆ ทุกอำเภอก็ใช้การตรวจแปลงแบบนี้ทุกที่ อย่างอำเภอชุมพลบุรี ทำตุม ก็เช่นเดียวกัน เอาจำนวนคนมาหารกับจำนวน ผู้ตรวจแปลง”

(นายกายสิทธิ์ ผลเกิด, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2551)

วิธีการตรวจก็จะเป็นการสังเกตการเจริญเติบโตของต้นข้าว การสัมภาษณ์เกษตรกร การสัมภาษณ์เจ้าของแปลงนาใกล้เคียง เพื่อดูว่าเกษตรกรมีการละเมิดกฎระเบียบโครงการฯ รีเปล่า จากนั้น ทำการบันทึกผลการตรวจและส่งกลับมาที่ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์เพื่อพิจารณาผลการตรวจอีกที ซึ่งใน 1 ปีการผลิตจะมีการตรวจแปลงนาทั้งหมด 2 ครั้ง สำหรับขั้นตอนการตรวจแปลงนาของเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอนั้น จากการสัมภาษณ์ คุณธนัช ยืนยิ่ง ถึงวิธีการตรวจแปลงนา ก็มีดังนี้

“ช่วงที่ 1 คือ เดือน สิงหาคม เพราะเป็นช่วงที่ข้าวมันกำลังตั้งตัว กำลังแตกกอ กำลังเขียว มันจะดูง่ายในเรื่องของการใช้ปุ๋ยเคมี หลังจากเดือนตุลาคม ข้าวออกรวงแล้วมันดูลำบาก”

“ช่วงที่ 2 คือ เดือนตุลาคม เป็นการประเมินผลผลิตแล้วไปติดตาม สิ่งที่เราได้เห็นครั้งแรกว่า เกษตรกรละเมิดรีเปล่า ตรวจรอบสอง จะเป็นการประมาณการผลผลิตในแปลงนา คาดการว่าจะได้กี่กิโลกรัมต่อไร่ด้วย คือ บางที เกษตรกร พอดตรวจครั้งแรกผ่านไป คิดว่าเจ้าหน้าที่อาจจะไม่มาตรวจอีก อาจจะมีการละเมิด คิดว่า ตรวจผ่านแล้วจะไม่มาตรวจอีก อาจจะมีการละเมิดใช้ปุ๋ยเคมีเกิดขึ้นเราก็ต้องไปตรวจครั้งที่ 2 อีก สังเกต พูดคุยสอบถามเจ้าของนาข้างๆ บ้าง”

“ผลการไปตรวจสอบ ไปเจออะไรบ้าง สรุปออกมา เกษตรกรคนนี้ ลักษณะการไปเจอน่าจะรับรอง หรือไม่รับรอง ถ้าละเมิดนั้นละเมิดตรงไหน ติดขัดตรงไหนบ้าง มีความเสี่ยงเรื่องอะไรบ้างที่เจอมา มาสรุปมาบันทึก บันทึกแล้ว ก็รายงานให้ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ทราบ ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ ก็จะมีข้อมูลว่า เกษตรกรแต่ละราย คนที่ไปตรวจไปเจออะไรบ้าง ก็จะมีข้อมูลอยู่ แล้วก็เก็บไว้”

(นายธนัช ยืนยิ่ง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

ภาพที่ 30 : การเข้าตรวจแปลงของเจ้าหน้าที่จากโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากผลการวิจัยพบว่า ในการตรวจแปลงนาครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 เจ้าหน้าที่เข้าไปตรวจจะไม่เข้าคนกันเพื่อความรัดกุมในผลการตรวจ และภาพรวมทั้งโครงการฯ ในการผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และผลการตรวจแปลงนาของเกษตรกร ในกรณีที่ไม่ผ่านการตรวจแปลงนา ทางศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์จะมีการแจ้งผลการตรวจไปที่เกษตรกร ในครั้งแรกและครั้งที่สองว่าทำไมเกษตรกรไม่ผ่านการตรวจแปลง มีสาเหตุจากอะไรบ้าง แต่ถ้าเกษตรกรเห็นว่าผลการตรวจไม่ตรงกับที่ตัวเองทำนา เกษตรกรสามารถยื่นอุทธรณ์ผลการตรวจแปลงนาไปที่โครงการฯ ได้ ทางศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ก็จะส่งคณะกรรมการมาตรวจสอบอีกรอบ เพื่อให้ความเป็นธรรมกับเกษตรกรและการทำงานที่โปร่งใสของเจ้าหน้าที่ที่มาตรวจแปลงนา

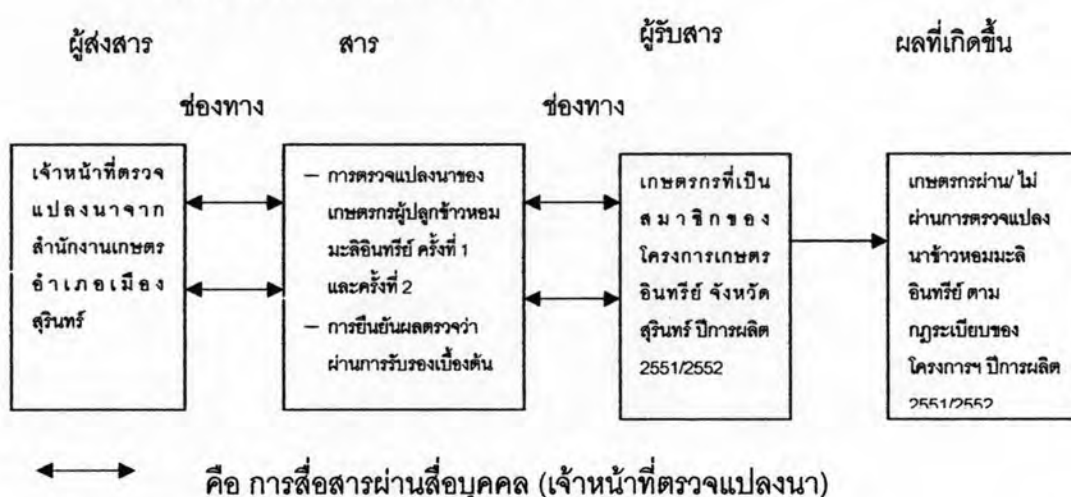
“พอตรวจครั้งที่ 2 คนตรวจแปลงครั้งที่ 2 จะไม่เข้ากับคนตรวจแปลงครั้งที่ 1 ก็จะมีข้อมูลการตรวจจาก ที่คนแรกไปตรวจเจอแบบนี้มา แล้วคนที่ 2 ไปตรวจเจอแบบนี้รีเปลา ถ้าเจอแล้วมันตรงกันใหม่ มันต่างกันมากไหม เาผลตรวจครั้งที่ 2 มาประเมินแล้วเขียนรายงานไปยังศูนย์ปฏิบัติการ”

“ถ้าศูนย์ปฏิบัติการฯ บอกว่า เกษตรกรรายนี้ผ่านการรับรอง ก็ถือว่า เกษตรกรรายนี้ผ่านการรับรองของระบบควบคุมภายในหรือกฎระเบียบของโครงการฯ”

(นายธนัช ยืนยิ่ง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารสองทางอย่างเป็นทางการ (Formal Communication) เกี่ยวกับประเด็นด้านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในขั้นตอนการตรวจแปลงนา ระหว่างเจ้าหน้าที่ตรวจแปลงจากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์กับเกษตรกรที่เป็นสมาชิกโครงการฯ สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 31 : กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในขั้นตอนการตรวจแปลงนา

ในส่วนองเจ้าหน้าที่ตรวจแปลงนาของสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ก็จะใช้ระบบการตรวจแปลงนาของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของ สกต. เหมือนกับสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์และศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ในทุกขั้นตอนของการตรวจแปลงนา

เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารสองทางอย่างเป็นทางการ (Formal Communication) เกี่ยวกับประเด็นด้านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในขั้นตอนการตรวจแปลงนา ระหว่างเจ้าหน้าที่ตรวจแปลงนาจาก สกต.กับเกษตรกรที่เป็นสมาชิก สกต. สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 32 : กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
ในขั้นตอนการตรวจแปลงนา ของเจ้าหน้าที่ตรวจแปลงนาจาก สกต.

เมื่อผ่านการตรวจแปลงนาทั้ง 2 ครั้ง เรียบร้อยแล้ว ทางศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ จะทำการสรุปผลร่วมกับสำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ที่เข้ามาเป็นคณะทำงานฝ่ายที่ปรึกษาโครงการและเป็นกองเลขานุการของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ในเรื่องการพิจารณาสรุปจำนวนเกษตรกรที่ผ่านการตรวจแปลงนาทั้ง 2 ครั้ง และเกษตรกรปฏิบัติตามกฎระเบียบของโครงการฯ อย่างถูกต้อง

“พอตรวจครั้งที่ 2 คนตรวจแปลงครั้งที่ 2 จะไม่ซ้ำกับคนตรวจแปลงครั้งที่ 1 ก็จะมีข้อมูลเดิม ที่คนแรกไปตรวจเจอแบบนี้มา แล้วคนที่ 2 ไปตรวจเจอแบบนี้รีเปลา ถ้าเจอแล้วแก้ไข เอาผลตรวจครั้งที่ 2 มาประเมินแล้วเขียนรายงาน จากนั้น กองเลขานุการจะประชุมกันว่า อ่านรายงานการประชุมของผู้ไปตรวจแปลงว่า เมื่ออ่านรายงานแล้วไปเจอประเด็นไหนที่น่าสงสัย และคิดว่าน่าจะมีการละเมิด ผิดเงื่อนไขของมาตรฐาน ก็มาคุยกันว่า หนัก หรือ เบา คนที่ผ่านการรับรอง คนที่ไม่ผ่านการรับรอง ก็บอกเหตุผลที่ไม่รับรองเพราะอะไร ผิดเงื่อนไขตรงไหน ให้เขาแก้ไขตรงไหน ก็ต้องระบุไป”

(นายธวัช ยืนยง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

จากนั้น ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์จะทำการส่งผลการตรวจรับรองเกษตรกรในเบื้องต้นของโครงการฯ ไปยังสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เพื่อให้ทางสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) มาทำการสุ่มตรวจเกษตรกรที่ผ่านการรับรองเบื้องต้นจากทางโครงการฯ ถ้าผลการสุ่มตรวจของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ในกรณีนี้ที่

พบว่า เกษตรกรไม่ได้มีการละเมิดเงื่อนไขของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ทางสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ก็จะออกไปรับรองผลให้กับโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ว่าผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในปีการผลิต 2551/2552 และ เกษตรกรก็สามารถนำผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ออกจำหน่ายกับผู้ประกอบการที่ทางโครงการฯ ทำสัญญาตกลงซื้อขายล่วงหน้าได้

“แต่ถ้า มกท. มาสุ่มตรวจ แล้วเจอว่า เกิดการละเมิด ซึ่งระบบควบคุมภายในเราให้ผ่านไป มกท. ก็ถือว่าระบบควบคุมภายในเราแย่ มกท. อาจจะทำให้เราไม่ผ่านมาตรฐานหรือเดือน หรือชะลอการรับรองไว้ก่อน อยู่ที่ประเด็นที่เขาไปเจอว่ามันหนักมันเบา เขาก็จะให้โอกาสเรา เมื่อ มกท. แจ้งมาว่า อย่างนั้นอย่างนั้น มกท. อาจจะทำให้เราอุทธรณ์ไป กองเลขานุการก็จะมาประชุมกันว่าทำไม มกท. มาสุ่มตรวจเกษตรกรรายนี้ แล้วมีความเสี่ยง ละเมิดเพราะอะไร ถ้ามันไม่ใช่ เราก็อุทธรณ์ แจ้งไป ได้แย้งไปได้ ที่นี้การรับรองของ มกท. เขาจะรับรองระบบควบคุมภายในจังหวัดคือ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ที่อำเภอเมืองอยู่ในโครงการ”

(นายรัชช ยืนยิ่ง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

“ทุกฤดูการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ทางจังหวัดต้องทำการตรวจสอบเบื้องต้นก่อนที่จะส่งผลไปให้กรรมการส่วนกลางของ มกท. ก็ถือว่าเป็นการทำงานร่วมกันอย่างหนึ่ง แต่ก็มีประสานงานกันเพื่อแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา เพราะทางจังหวัดต้องกรองข้อมูลขั้นแรกให้กับทาง มกท.”

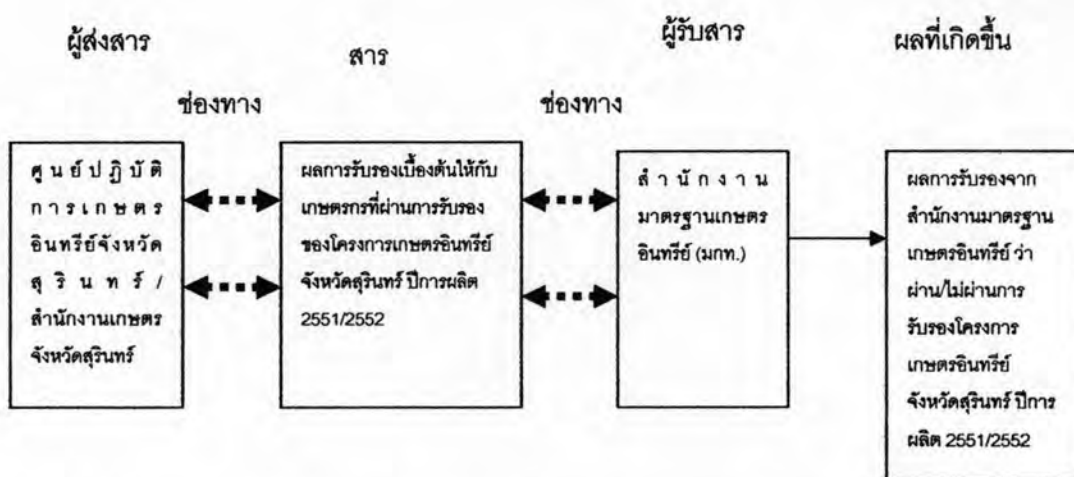
(นายวีระ ศรีวัฒนตระกูล รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2550 - 2551, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2551)

“ทางโครงการฯ จะต้องมีการตรวจสอบภายในก่อน แล้ว มกท. จะไปตรวจซ้ำ คือ มกท. ไปตรวจการทำงานของกลุ่ม ไปตรวจระบบเอกสารของกลุ่ม ไปตรวจเยี่ยมเกษตรกรถ้าทาง มกท. ยืนยันผลล่าช้า เราจะออกไปรับรองชั่วคราว ตามหลักเกณฑ์แล้ว ทางโครงการฯ ก็สามารถนำใบรับรองชั่วคราว ไปเจรจากรการค้าได้ ในกรณีซื้อขายผลผลิตอินทรีย์”

(นางนาทฤดี นาครวาจา, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2551)

เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารสองทางอย่างเป็นทางการ (Formal Communication) เกี่ยวกับประเด็นด้านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ระหว่างโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ โดยศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์และสำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์ กับ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 33 : กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

←---→ คือ การสื่อสารผ่านสื่อเฉพาะกิจในการสุ่มตรวจและ การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.)

ในส่วนของการดำเนินการเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า อ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ก็ทำการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับสมาชิกในรูปแบบเดียวกันกับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์เช่นกัน โดยเจ้าหน้าที่ตรวจแปลงนา ก็จะเป็นเจ้าหน้าที่ของ สกต. การเข้าตรวจแปลงนาของเกษตรกรก็จะตรวจ 2 ครั้ง และสรุปผลการรับรองให้กับสมาชิกในเบื้องต้นจากนั้นทาง สกต. จะทำการพิจารณาสรุปผลเอง ก่อนจะส่งผลไปยังสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และทางสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ก็จะมาทำการสุ่มตรวจเกษตรกรที่ผ่านการรับรองเบื้องต้นของ สกต. และทำการพิจารณาเพื่อออกใบรับรองการผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับทางสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า อ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.)

“โครงการของ สกต ผ่านมาตรฐาน มกท. แล้ว ได้ใบ Certificate แล้ว เมื่อ 20 ธันวาคม 2551 รับรองถึง 19 ธันวาคม 2552”

“เกษตรกร 182 คน ผ่านมาตรฐาน 84 คน ก็ผ่านแค่ 40 % สำหรับคนที่ตกไปจะรับเข้ามา เป็นสมาชิกคือหรือไม่ ถ้าเขาพร้อมก็รับ”

“เราตรวจตามจริง ตกเป็นตก ไม่มานั่งเสียตายว่าจะไม่ได้ข้าว แต่ มกท. เขาประเมินว่า ประสิทธิภาพการตรวจดีนะ เพราะมีสมาชิกตกมาตรฐานเยอะ แต่ถ้าผ่านมาตรฐาน เกือบ 100 % เขาก็มาสุ่มตรวจเราหนักเลย มกท. เขาเน้นประสิทธิภาพการตรวจด้วยหลายๆถ้าเกษตรกรมองแต่ เรื่องราคาอย่างเดียว มันก็ยากในการทำเกษตรอินทรีย์”

(นาย จำนงค์ หวังสุดดี, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2552)

ภาพที่ 34 : การมอบใบประกาศให้แก่เกษตรกรผู้ผ่านการรับรอง มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ปีการผลิต 2551/2552

4. ประเด็นด้านการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์

4.1 บริบทแวดล้อมด้านการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์

จากการสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสาร พบว่า ในช่วงก่อนเริ่มต้นปีการผลิต 2551/2552 ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ได้ลงนามในบันทึกความร่วมมือการซื้อขายล่วงหน้าข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ กับ 4 ผู้ประกอบการในจังหวัดสุรินทร์ ในการรับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในราคาที่สูงกว่าราคาข้าวทั่วไป เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้เกษตรกรที่มาเข้าร่วมโครงการฯ ในปีการผลิต 2551/2552 โดยมีสำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์เป็นหน่วยงานเชื่อมประสานทำข้อตกลงสัญญาในเรื่องนี้

“ล่าสุด ปี 2551 นี้เอง วันที่ 20 มีนาคม 2551 เราคุยกับโรงสี 4 ราย ภายในสุรินทร์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับเกษตรกร เรามาตกลงกันว่า ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์ ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานทั้งหมด โรงสี 4 โรง จะรับซื้อในราคาที่สูงกว่าราคาตลาดได้รีเปลา่ ทาง 4 โรงสี ก็ยอมตกลงกัน เหมือนทำ Contract Farming ในจังหวัดสุรินทร์ ที่ทำเป็นที่แรกในประเทศไทย เกษตรกรก็มั่นใจ แต่ว่ามันจะเดินหน้าได้ 100 % มันต้องมีปัญหาแน่นอน”

(นายสิทธิพร บางแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551)

ดังนั้น การสื่อสารระหว่างศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ และผู้ประกอบการรับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เป็นการสื่อสารสองทางอย่างเป็นทางการและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพื่อการหาตลาดรับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในปีการผลิต 2551/2552 โดยลงนามในบันทึกความร่วมมือการซื้อขายข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นทางการ

เมื่อเกษตรกรทราบว่าผลผลิตของตนเองนั้นผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ตามเงื่อนไขของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เป็นที่แน่ชัดแล้ว ก็สามารถนำผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ไปขายให้กับผู้ประกอบการที่ได้ลงนามในบันทึกความร่วมมือการซื้อขายล่วงหน้า ข้าวหอมมะลิอินทรีย์กับทางโครงการฯ

4.2 กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์

ในช่วงเริ่มปีการผลิต 2551/2552 ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ได้ทำการประชาสัมพันธ์ในเรื่องการตลาดของข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ที่เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายตลาดนำการผลิต ให้เกษตรกรมาเข้าร่วมโครงการฯ และก็ประชาสัมพันธ์ในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องในช่วงการส่งเสริมการผลิตและการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกษตรกรผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ทางโครงการฯ ได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอที่เป็นทั้งผู้ส่งเสริมและผู้ตรวจแปลงทำการประชาสัมพันธ์เรื่องนี้สู่เกษตรกรที่เป็นสมาชิกของโครงการฯ อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ทางสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาด ลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ของผู้ประกอบการที่รับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ก็ทำการประชาสัมพันธ์เรื่องนี้อย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน

โดยให้เจ้าหน้าที่ของ สกต. ที่เป็นฝ่ายส่งเสริมและฝ่ายรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ทำการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของ สกต. ก็ให้ไปประชาสัมพันธ์ต่อในเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลินทรีย์ด้วยตนเอง

เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการตลาดข้าวหอมมะลินทรีย์เป็นการสื่อสารสองที่ไม่เป็นทางการ ระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลินทรีย์ กับ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) และเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 35 : กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการตลาดข้าวหอมมะลินทรีย์

↔ คือ การสื่อสารผ่านสื่อบุคคล ได้แก่ เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่ สกต. และ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลินทรีย์

ภาพที่ 36 : การซื้อ-ขายข้าวหอมมะลินทรีย์ของเกษตรกรกับ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.)

นอกจากนี้ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุรินทร์ ได้จัดหาตลาดรับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ภายนอกจังหวัดสุรินทร์ให้กับทางสี่ผู้ประกอบการที่มาทำสัญญาซื้อขายล่วงหน้าข้าวหอมมะลิอินทรีย์ กับทางโครงการฯ ด้วย เพื่อเป็นการหาช่องทางให้ข้าวหอมมะลิอินทรีย์เป็นที่รู้จักในหมู่ผู้บริโภคในวงกว้างต่อไป

“ที่เราทำมากกว่า คือ ไปหาช่องว่างทางการตลาดให้ 4 โรงสีด้วย เช่น เราก็บริเวณผู้ซื้อทั้งใน และต่างประเทศมา เจรจากัน จับคู่ธุรกิจ”

(นายสิทธิพร บางแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551)

“ทาง The Mall ก็ยังมี Order มาที่ สกต แต่ก็ยังมีรายใหม่มาเยอะ อย่าง Lemon Farm ส่วนใหญ่ Order ล่วงหน้าจะมาแบบขอเยอะเลย อย่าง 40 ตันข้าวสาร”

(นาย จำนงค์ หวังสุดดี, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2552)

ภาพที่ 37 : บรรจุภัณฑ์ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่แปรรูปเป็นข้าวสาร จากสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.)

5. ประเด็นด้านการติดตามประเมินผลโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

5.1 บริบทแวดล้อมแวดล้อมด้านการติดตามประเมินผล

หลังจากที่เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และขายข้าวที่เป็นผลผลิตในแต่ละปีการผลิตหมดแล้ว ทางโครงการฯ จะมีการติดตามประเมินผลเกษตรกรที่มาเข้าร่วมโครงการฯ ทั้งเกษตรกรที่ผ่านและไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อหาข้อบกพร่องของโครงการฯ ที่เกิดกับภาคเกษตรกร อย่างในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่ผู้วิจัยนำมาเป็นพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ทางโครงการฯ ได้มอบหมายหน้าที่ให้เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ จากสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ เป็นฝ่ายติดตามประเมินผลเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ เฉพาะในเขตพื้นที่อำเภอเมือง รวมทั้งสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ก็ได้ทำการติดตามประเมินผลเกษตรกรที่เป็นสมาชิกด้วยเช่นกัน ซึ่งวิธีการติดตามประเมินผลก็เป็นรูปแบบเดียวกันกับทางโครงการฯ

5.2 กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการติดตามประเมินผล

จากผลการวิจัยพบว่า โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ มีการดำเนินงานมาเป็นระยะเวลา 5 ปี และปีการผลิต 2551/2552 ก็เป็นปีที่ 6 ของโครงการฯ ดังนั้นในภาคการผลิต การส่งเสริม การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จึงเป็นเรื่องใหญ่ที่ทางโครงการฯ มีการเรียนรู้ปรับปรุงแก้ไขปัญหายอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่การรับสมัครเกษตรกรทั่วทั้งจังหวัดในช่วงแรกๆ ของโครงการฯ ก็พบกับปัญหาหลายอย่างๆ ก็เลยมีการปรับเปลี่ยนโครงการฯ ให้เป็นโครงการฯ ขนาดย่อยในระดับอำเภอ แต่ยังมีปัญหาพวกนี้อยู่ ดังนั้นในปีการผลิต 2551/2552 จึงมีการรวบรวมการรับสมัครเกษตรกรทั่วทั้งจังหวัด โดยเป็นการคัดเลือกเกษตรกรที่มีความพร้อมในการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาที่โครงการฯ เคยพบเจอในภาคการผลิต การส่งเสริม การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และมาในปีการผลิต 2551/2552 ทางโครงการฯ ได้นำเรื่องตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์มาเพิ่มในโครงสร้างการดำเนินงานของโครงการฯ เพื่อแก้ปัญหาตลาดรับซื้อข้าวที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และมีราคาสูงกว่าราคาข้าวทั่วไป เลยถือว่าเป็นเรื่องใหม่ที่ทางโครงการฯ จะต้องติดตามประเมินผลเพิ่มเติมรวมกับเรื่องเดิมที่ติดตามประเมินผลอยู่ทุกปี

“การทำ MOU ซื่อขายล่วงหน้า กับ ผู้ประกอบการที่เซ็นสัญญากันได้ ผลที่จะเห็นได้ชัด คือ รอข้าวปีการผลิต 51/52 ถูกเกี่ยวและออกจำหน่าย ตัว MOU ตัวชี้วัดความสำเร็จ คือ ข้าว ปีการผลิต 51/52 ซึ่งข้าวที่ผ่านมาตรฐานจะออกมาปลายเดือน ธันวาคม ปี 2551 สำหรับมาตรฐาน มกท”

(นายชวาล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2551)

การติดตามประเมินผลเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ นั้น ทาง ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์จะมอบหมายหน้าที่นี้ให้กับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ เข้าไปติดตามประเมินผล เนื่องจากว่า เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจแปลงนาให้กับเกษตรกรตอนตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และยัง เป็นเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการของทางราชการที่มีความใกล้ชิดเกษตรกรมากที่สุด ซึ่งจะทราบ ปัญหาและความต้องการที่เกิดขึ้นกับภาคเกษตรกรได้ดีที่สุด และในส่วนของสหกรณ์การเกษตร เพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ก็จะเป็น เจ้าหน้าที่จากทาง สกต. เป็นผู้เข้าไป ติดตามเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของ สกต. เอง

จากสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่โครงการฯ พบว่า การติดตามประเมินผลของโครงการเกษตร อินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ก็จะรวมการแก้ปัญหาเบื้องต้นให้กับเกษตรกรด้วย โดยการให้เจ้าหน้าที่ เกษตรอำเภอ เป็นผู้เข้าไปรับฟัง รวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อพูดคุยกัน เพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาเบื้องต้น ที่เกิดขึ้นกับภาคเกษตรกรก่อน และในส่วนของปัญหาที่เกิดขึ้นกับทางโครงการฯ ทางเจ้าหน้าที่ เกษตรอำเภอก็จะนำมาเข้าที่ประชุมในโครงการฯ เพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาต่อไป

“วิธีการแก้ปัญหาในเบื้องต้น เราให้เกษตรกรด้วยกันเองเป็นคนกระตุ้น ให้เกษตรกรที่ผ่าน มาตรฐานเป็นผู้กระตุ้นให้กลับมาอีก คนที่เคยผ่านมาตรฐานแล้ว อาจจะถอดใจก็ได้ เพราะว่าไม่มี เวลา ปัญหาหลายๆอย่าง อาจจะสู้ไม่ไหว อยากได้ข้าวเยอะๆ เพราะจะได้ผลผลิตมาก ก็กลับไป ทำแบบใช้นุ้ยเคมี เพื่อจะได้มีเงินไปใช้จ่ายหนี้ อาจจะขายข้าวไม่ดี ใช้นุ้ยไม่พอ”

(นายธนัช ยืนยิ่ง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

“เราต้องต่อสู้กับความเคยชินของเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรที่ชอบความง่าย ที่มอง ตัวเองในฐานะผู้จัดการนา คือ ใช้ระบบการจ้างอย่างเดียวในการผลิตข้าว ก็คือ หน้าผลิตก็จ้างคน

มาทำนาในแปลงนาตัวเอง หน้าเกี่ยวข้าวก็จ้างคนมาเกี่ยวข้าวหรือจ้างเครื่องจักรมาเกี่ยววนทดแทน มันก็ส่งผลกระทบต่ออย่างมากมาย เพราะมันไม่ได้ลดต้นทุนการผลิตลงมาเลย”

(นายวีระ ศรีวัฒนตระกูล - รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2550 - 2551, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2551)

ในส่วนของ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากติดตามประเมินผลภาคเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกับทางสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ส่วนใหญ่แล้วจะไม่ค่อยพบปัญหา เนื่องจาก สกต. จะรับเกษตรกรเข้ามาเป็นสมาชิกไม่มาก จึงง่ายต่อการติดตามเกษตรกร รวมทั้ง สกต. เป็นองค์กรที่มีความพร้อมในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ จึงไม่ค่อยมีปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับองค์กร

“การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ มันเป็นเรื่องที่ทำแล้วหวังกำไร มันไม่ใช่ โครงการเกษตรอินทรีย์ อย่างเดียว อย่างของ สกต สุรินทร์ มันเป็นการทำชื่อเสียงแบบไม่หวังผลกำไร เราไม่ได้มองว่า เกษตรอินทรีย์ทำแล้วขาดทุน แต่มันเหมือนกับเราได้ชื่อเสียงที่มันได้มา โดยประเมินค่าไม่ได้ และมันจะพ่วงเรื่องข้าวทั่วไปให้เราสามารถขายได้ด้วยลูกค้าก็จะซื้อข้าวปกติของเราด้วย ทำให้ผู้บริโภครู้จักเรามากขึ้นด้วย”

(นาย จ่านงค์ หวังสุดดี, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2552)

เพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการติดตามประเมินผลที่เป็น การติดต่อสื่อสารสองทางอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Communication) ระหว่างเจ้าหน้าที่ เกษตรอำเภอ กับ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัด สุรินทร์ ปีการผลิต 2551/2552 และการติดตามประเมินผลของสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาด ลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) สามารถนำเสนอออกมาเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 38 : กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านการติดตามประเมินผล

↔ คือ การสื่อสารผ่านสื่อบุคคล (เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและเจ้าหน้าที่ของ สกต.)

จากสัมภาษณ์เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ รวมทั้งเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องกับโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ปัญหาที่ยังเกิดขึ้นกับเกษตรกร และความต้องการของเกษตรกรที่อยากให้ทางโครงการฯ ได้เข้ามาแก้ไ่นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาต่างๆ ดังนี้

1. เกษตรกรไม่เข้าใจในเรื่องการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะกฎระเบียบ ข้อห้ามต่างๆ ในการปลูกข้าวหอมมะลินทรีย์ของโครงการฯ
2. เกษตรกรยังมีความยึดติดกับการใช้สารเคมีในการทำนา และละเมิดกฎระเบียบของโครงการฯ โดยการแอบใช้สารเคมีในการทำนา
3. เกษตรกรไม่ได้ใส่ใจกับการผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากว่า ผลผลิตข้าวที่ออกมาก็มียังมีโรงสีในพื้นที่รับซื้อ
4. เกษตรกรที่เพิ่งเข้าร่วมโครงการฯ ส่วนใหญ่จะถอยและไม่มาเข้าร่วมโครงการฯ อีก เนื่องจาก ผลผลิตที่ได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ได้ปริมาณน้อยมากจากแต่ก่อนที่เคยใช้สารเคมีในการทำนา
5. เจ้าหน้าที่จากทางโครงการฯ ขาดการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องและไม่รัดกุมในเรื่องของการตรวจแปลงให้เกษตรกร
6. ความล่าช้าของระบบเอกสารยืนยันผลการตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ทำให้เกษตรกรต้องเสียเวลานำผลผลิตที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ออกจำหน่าย

7. ความไม่แน่นอนของตลาดรับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ราคาข้าวหอมมะลิอินทรีย์ซึ่งเป็นผลผลิตข้าวนาปียังมีความผันผวนอยู่มาก

“เคยเกือบเลิกทำเกษตรอินทรีย์ แต่ตอนนี้ เบื่อตรงที่เอกสารที่บอกว่าผ่านมาตรฐานมันมา ข้า ซีเกียจรอ ต้องมาเก็บข้าวเพื่อรอขาย กว่าจะได้การผ่าน มกท. ชาวบ้านเขาเบื่อ เพราะ มกท. มันประชุมบ่อย แล้วกว่าจะผ่านมาตรฐานมันช้ามาก”

(นางกรรณิกา พงษ์ทรัพย์, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2551)

“ถ้าจะได้ให้ผลจริง ก็ต้องดูแลและมาตรฐานอย่างที่พูดไป เรื่องราคา ต้องมีราคาที่รับได้ และแหล่งรับซื้อจริงๆ เมื่อผ่านมาตรฐานมาแล้วข้าวได้ราคา ต้นทางการผลิต คือ ปุ๋ย เกษตรกร ต้องทำเอง ปลายทางคือ ราคา ต้องได้ราคาที่เกษตรกรไม่ขาดทุน และไปต่อยอดได้”

(นายพลากร แก่นเดียว, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

“ข้าวอินทรีย์ มันเป็นข้าวที่ไม่ต้องไปเจอโรงสีเหมือนข้าวทั่วไป มันต้องมาตลาดเฉพาะของมัน เกษตรกรก็ต้องมาขายผู้ประกอบการที่ทำอินทรีย์ ซึ่งขณะนี้ผู้ประกอบการเอกชนที่หันมาแปรรูปข้าวอินทรีย์ ที่สำนักงานพาณิชย์จังหวัดจับมาเซ็นสัญญาแล้ว คือ โรงสีน้ำชัย และ โรงสีทรัพย์อนันต์ แล้วก็อีก 2 สหกรณ์ คือ สกต. กับ สหกรณ์ปราสาท ที่จริงแล้ว ในจังหวัดมีกว่า 10 สหกรณ์ที่ทำข้าวอินทรีย์ แต่ไม่กล้าเล่นกับนโยบายนี้ เพราะเขากลัวความผันผวนของตลาด เขากลัวว่าถ้าข้าวอินทรีย์ออกมาเขาไม่สามารถซื้อได้ในราคาที่ตกลงกันได้”

(นายสิทธิพร บางแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551)

“ผลผลิตออกมาแล้ว ตลาดที่จะรองรับ ในราคาที่เราทำข้าวอินทรีย์ ปลายทางของข้าวหอมมะลิ คือ ตลาดผู้บริโภคที่ยังขาดช่วงอยู่ ก็คือ คนที่อุตสาหกรรมทำ คือ คนที่ตั้งใจทำ เสร็จแล้วพอได้ผลผลิตออกมา เรายังขายได้ในราคาของข้าวเคมีหรือข้าวทั่วไป มันก็เลยว่าง บางคนทำไปก็ทิ้ง เพราะในการปลูกข้าวแบบใส่ปุ๋ยเคมี มันสบาย ใส่ปุ๋ยเสร็จ หว่านรอบเดียวก็จบ แต่ข้าวอินทรีย์ต้องมาดูแลตลอด ไหนจะมีวัชพืชใหม่ ข้าวเป็นโรคอะไรใหม่ ข้าวมันอย่างไรบ้าง ต้องมาดูแลตลอด เวลามันออกรวง ก็ต้องตัดข้าวปน นี่คือ ความลำบากของเกษตรกร”

(นายมนัส ยงมี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2551)

ผลการวิจัยข้อที่ 3 : ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ ผู้วิจัยสามารถอธิบายถึงปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งในภาพรวมของการวิจัย นอกจากปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์และโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์แล้ว ผลการวิจัยก็ยังพบปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์และโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ด้วยเช่นกัน ดังนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยในส่วนตรงนี้ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ เพื่อให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างในปัจจัยต่างๆ ที่เป็นได้ทั้งปัจจัยดำรงอยู่และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค และนำไปเป็นแนวทางในแก้ไขและการพัฒนาต่อไปในอนาคต ซึ่งก็มีดังนี้

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
 - 1.1. ปัจจัยด้านโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
 - 1.2. ปัจจัยด้านเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์
 - 1.3. ปัจจัยด้านชุมชนและบริบทแวดล้อม
2. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
 - 2.1. ปัจจัยด้านโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์
 - 2.2. ปัจจัยด้านเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์
 - 2.3. ปัจจัยด้านชุมชนและบริบทแวดล้อม

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

1.1 ปัจจัยด้านโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากผลการวิจัยพบว่า โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ เพราะวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งโครงการฯ นี้ขึ้นมา ก็เพื่อต้องการแก้ปัญหาความยากจนให้เกษตรกร และสนับสนุนให้เกษตรกรเข้ามาสมัครเป็นสมาชิกกับทางโครงการฯ ได้ที่ศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ และสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) เพื่อการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และประโยชน์ที่เกษตรกรจะได้จากโครงการฯ คือ ผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีตลาดรองรับและขายได้ราคาสูงกว่าข้าวทั่วไป จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยในด้านโครงการฯ ก็ยังมีปัจจัยย่อยๆ รองลงมา ที่เป็นส่วนสนับสนุนการดำรงอยู่ของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ดังต่อไปนี้

(1.) ผู้บริหารและนโยบายของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากผลการวิจัยพบว่า ทิศทางการดำเนินงานและนโยบายของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ จะมีทิศทางไปในด้านไหนนั้น ขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บริหารที่กำหนดออกมาเพื่อรองรับกับกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ในปีการผลิต 2551/2552

จากโครงสร้างการดำเนินงานของโครงการฯ ตามแผนภาพที่ 15 ในหน้า 118-119 คณะทำงานฝ่ายที่ปรึกษาที่กลุ่มผู้บริหารของโครงการฯ ซึ่งประกอบไปด้วย ท่านผู้ว่าราชการจังหวัด (ผู้อำนวยการศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์) คือ ผู้กำหนดนโยบาย “ตลาดนำการผลิต” เพื่อมาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และในส่วนของสำนักงานเกษตรจังหวัดสุรินทร์และศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์ เป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในพื้นที่อยู่แล้ว ซึ่งจะทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์เป็นอย่างดี จึงเป็นผลทำให้นโยบายที่กำหนดออกมานั้น สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ นั่นก็คือ ปัญหาเรื่องตลาดและราคาของผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

“ส่วนในเรื่องของ “ราคา” ก็เอามาเป็นแรงจูงใจอีกทางหนึ่ง การทำธุรกิจการค้า ราคา ก็ขึ้นอยู่กับกลไกการตลาด โดยเฉพาะปัญหาของสินค้าเกษตรอินทรีย์ เพราะถูกกำหนดโดยผู้ซื้อ แต่ในหลักความเป็นจริงของธุรกิจ ราคาต้องถูกกำหนดโดยผู้ขาย ทางจังหวัดก็แก้ปัญหาโดยการ ใช้วิธีการซื้อขายล่วงหน้ากับทางสหกรณ์และโรงสี โดยตกลงกันว่า จะเพิ่มราคาข้าวหอมมะลินทรีย์ ที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน ให้มีราคาสูงกว่าราคาข้าวทั่วไปที่ผลิตแบบไม่มีการรับรองมาตรฐาน”

(นายวีระ ศรีวัฒนตระกูล – รองผู้ว่าราชการจังหวัด ปี 2550 – 2551, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2551)

นโยบาย “ตลาดนำการผลิต” เป็นนโยบายที่กำหนดออกมาเพื่อต่อยอดกับวัตถุประสงค์เดิมของโครงการฯ ที่มีมาก่อนแล้ว ซึ่งนโยบายตลาดนำการผลิตนี้ มีวัตถุประสงค์ในการแก้ไข ปัญหาในเรื่องของผลผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีตลาดรองรับที่แน่นอน และมีราคาสูงกว่าราคาข้าวทั่วไปที่ใช้สารเคมีในขั้นตอนการผลิต โดยทางโครงการฯ ได้มีการจัดทำตลาดตกลงซื้อขายข้าวหอมมะลินทรีย์ล่วงหน้ากับสหกรณ์การเกษตร 2 สหกรณ์ และผู้ประกอบการโรงสี 2 โรงสี ที่เป็นองค์กรเอกชนรับซื้อผลผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ที่ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ จากผลการวิจัยพบว่า 1 ใน 4 ขององค์กรเอกชนที่จัดทำตลาดตกลงซื้อขายล่วงหน้า คือ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด หรือ สกต. ได้เปิดรับซื้อข้าวหอมมะลินทรีย์ที่ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ปีการผลิต 2551/2552 ในราคาที่สูงกว่าตกลงไว้กับทางโครงการฯ และเกษตรกรก็ได้นำผลผลิตมาขายให้กับทาง สกต. เป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน

“ตามเป้าที่ สกต. ต้องการประมาณ 500 ตัน ของ มกท ก็จะช่วยขยายเวลารับซื้อไปถึงเดือนกุมภาพันธ์ เฉพาะที่ผ่านอินทรีย์ ไม่ใช่ระยะปรับเปลี่ยน ก็ 230 กว่าตัน เฉพาะ มกท นะปรับเปลี่ยน มกท ก็ได้ 55 ตัน แล้วตอนนี้”

“เกษตรกรที่เป็นสมาชิกโครงการจังหวัดก็มาขายข้าวให้เยอะ จริงๆ เฉพาะสมาชิก สกต ได้ประมาณ 157 ตัน แต่ที่เหลือเป็นโครงการจังหวัดเป็นส่วนใหญ่”

“มันก็เป็นนโยบายระยะยาวได้ ในปีหน้าก็ยังใช้อยู่ สกต. ก็ยืนยันจะซื้อแบบนี้อยู่ เพราะ สกต. สามารถทำตลาดได้ แต่ก็ต้องดูแลแนวโน้มตลาด แนวโน้มราคา ณ ช่วงเวลานั้นด้วย แต่อย่างไรก็ซื้อสูงกว่า 1-2 บาท/กิโลกรัม”

(นาย จ้านงค์ หวังสุดดี, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2552)

(2.) โครงสร้างการดำเนินงานของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ที่เป็นรูปแบบเครือข่ายคณะทำงานที่เป็นทางการ

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ พบว่า การที่จะทำให้กระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นมีประสิทธิภาพ และการส่งเสริมเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ให้สามารถผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้อย่างต่อเนื่องทุกปีการผลิต ทางโครงการฯ โดยศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นหน่วยงานแกนนำ ได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่มีภารกิจประจำเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ เข้ามาเป็นเครือข่ายคณะทำงานที่ครอบคลุมทุกกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ตั้งแต่การผลิตจนไปถึงการจัดจำหน่าย และมีคณะทำงานที่ติดตามประเมินผลเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาและวางแผนของโครงการฯ ในปีการผลิตต่อไป

“โดยหลักการแล้ว การผลิตกับการตลาดต้องทำควบคู่กันไป เพราะว่าการผลิตจะดีหรือไม่ดีนั้น ก็อยู่ที่การตลาดด้วย การตลาดจะจูงใจหรือไม่จูงใจ การผลิตก็ต้องเน้นหนักควบคู่กันไปด้วย การทำงานของคณะกรรมการทั้ง 3 ฝ่าย การผลิต การตรวจสอบมาตรฐาน การตลาด ก็ต้องทำหน้าที่ประสานกันทั้งหมด เพื่อให้โครงการขับเคลื่อนได้ทั้งระบบ”

(นายวีระ ศรีวัฒนตระกูล – รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2550 – 2551, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2551)

“เกษตรกรตรวจสอบกันเองว่า สิ่งที่เขาทำขึ้นมาในกลุ่มของเขา ในกลุ่มของเขามีใครเอาจริงบ้าง มีใครไม่มีจิตวิญญาณของเกษตรอินทรีย์บ้าง ถ้าใครละเมิด จะมีมาตรการดูแลอย่างไร จัดการอย่างไรใน”

(นายธวัช ยืนยง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

(3.) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายคณะทำงาน ของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากโครงสร้างการดำเนินงานของโครงการฯ ที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายคณะทำงาน ที่เข้ามากำกับกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ผู้วิจัยพบว่า ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ปีการผลิต 2551/2552 นั้น มีหน่วยงานมากกว่า 1 หน่วยงาน เข้ามากำกับดูแลในขั้นตอนต่างๆ ซึ่งแต่ละหน่วยงานนั้นได้มีการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานด้วย

กันเอง เพื่อให้แต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ สามารถดำเนินการไปได้ อย่างต่อเนื่อง

อย่างเช่น การตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ที่เป็นขั้นตอนในตรวจสอบว่า เกษตรกรผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ตามเงื่อนไขของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์หรือไม่ ซึ่งในขั้นตอนนี้ มี 4 หน่วยงานเข้ามากำกับดูแล ได้แก่ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. จำกัด (สกต.) สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ที่เป็นแกนนำในขั้นตอนนี้ ทั้ง 4 หน่วยงานนี้จะที่ต้อง ประสานความร่วมมือกัน เพื่อที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจต่อเกษตรกร ในเรื่องของวิธีการที่จะทำ อย่างไรให้เกษตรกรสามารถผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อย่างถูกต้อง

ถ้าเกษตรกรผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แล้ว ราคาของผลผลิต ก็จะมีราคาสูงกว่าราคาข้าวทั่วไป เป็นการสร้างรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมให้กับเกษตรกร ดังนั้น ขั้นตอนการตรวจสอบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากในกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์

“แต่ละปีต้องการอบรม อย่างน้อย 1 course ถ้าไม่ผ่านการอบรมหลักสูตร ก็ถือว่าตกเกณฑ์ มกท. เขากำหนดว่า เกษตรกรที่จะผ่านการรับรองมาตรฐาน จะต้องได้รับการอบรม ถ่ายทอดความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ อย่างน้อย 1 ครั้ง ต่อปี โดยโครงการจะกระจายให้แต่ละอำเภอ ไปจัดการอบรมไป ให้สำนักงานเกษตรอำเภอ เป็นเจ้าภาพในการอบรม มีเจ้าหน้าที่ ที่เป็น inspector เป็นที่เลี้ยงในงาน”

(นายกายสิทธิ์ ผลเกิด, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

“ทาง มกท. ก็อบรมให้กับโครงการฯ ทุกปี คือ ทางจังหวัดต้องการให้ มกท. อบรมซ้ำ บางที่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรในพื้นที่ ก็เลยต้องอบรมซ้ำ ซึ่งมันก็ช่วยได้ คือ เราอบรมระบบ ICS ซ้ำ ก็พวกเรื่องมาตรฐาน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์ ก็มา ทูกรอบ จนเข้าใจ”

(นางนาทฤดี นาครวาจา, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2551)

(4.) การมีส่วนร่วมระหว่างโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ กับหน่วยงานที่เป็นพันธมิตร

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ พบว่า นอกเหนือจากการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภายในเครือข่ายคณะทำงานตามโครงสร้างการดำเนินงานของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์แล้ว การมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรกับโครงการฯ ก็เป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์ด้วยเช่นกัน ซึ่งหนึ่งในหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรกับโครงการฯ อย่างเช่น สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์ ที่มีภารกิจหลักของหน่วยงานในการส่งเสริมด้านเกษตรอินทรีย์กับเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ และทุกๆ ครั้งที่มีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เช่น กิจกรรมส่งเสริมการใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีทางการเกษตร ทางสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์จะประสานงานกับศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมจัดขึ้น รวมทั้งเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมของสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์ ให้ไปเข้าร่วมเป็นสมาชิกของโครงการฯ ด้วยเช่นกัน

“ปีที่เริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับพัฒนาที่ดิน ที่ลงไปประสาน ก็เริ่มปี 2549 ในเรื่องที่ว่า จะไปเอาถั่วให้ชาวบ้าน ควรไปเอาจากคนที่ทำเกษตรอินทรีย์ เป็นการประสานงานภายในกับ พัฒนาที่ดิน แบบใช้ความสัมพันธ์แบบส่วนตัว”

(นายชวาล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 28 ตุลาคม 2551)

“ในกระบวนการสนับสนุนส่งเสริม การใช้พวกสารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีทางการเกษตร เรื่องการปลูกพืชตระกูลถั่ว บำรุงดิน เราก็จะสนับสนุนพวกเมล็ดพันธุ์ถั่ว พัฒนาที่ดินก็จะมีภรรยารองการไถกลบตอซังด้วย คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องเกษตรอินทรีย์ และแผนงานของพัฒนาที่ดินก็เป็นอย่างนี้”

“ในแนวทางนโยบายของกรมพัฒนาที่ดิน เราไม่ได้มุ่งเน้นให้เกษตรกรต้องไปรับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ แต่เพื่อให้เขาลดเลิกใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี พอเราเข้าไปส่งเสริม เราก็จะประสานงานกับศูนย์ฯ ด้วยว่า ในกลุ่มเกษตรกรตรงนี้ มีใจในการทำเกษตรอินทรีย์จริงๆ เราก็จะแนะนำให้กลุ่มเกษตรกรตรงนี้ ให้ประสานกับเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล เพราะการสมัครมาตรฐานต้องผ่านทางเกษตรตำบล”

(นายสุริยะ ยืนยง, สัมภาษณ์, 3 ตุลาคม 2551)

(5.) กลยุทธ์ในการจูงใจให้เกษตรกรมาเข้าร่วม
โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

เพื่อให้เกิดการขยายพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และเพิ่มปริมาณผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ได้สร้างกลยุทธ์ในการสร้างแรงจูงใจเกษตรกรให้มาสมัครเป็นสมาชิกโครงการฯ จากผลการวิจัยพบว่า ปีการผลิต 2551/2552 กลยุทธ์การสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรมาเข้าร่วมโครงการฯ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้และส่งผลต่อการเพิ่มจำนวนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์พร้อมกับการขยายพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ไปในตัวด้วย ซึ่งกลยุทธ์ที่ทางโครงการฯ นำมาใช้ในการจูงใจเกษตรกร ก็คือส่วนหนึ่งในนโยบาย “ตลาดนำการผลิต” โดยใช้ “ราคา” เป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรมาเข้าร่วมโครงการฯ เพราะด้วยการจัดทำตลาดกลางซื้อขายล่วงหน้ากับองค์กรเอกชนรับซื้อผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ในราคาที่สูงกว่าราคาข้าวทั่วไป ก็ทำให้เกษตรกรมีจุดมุ่งหมายที่จะผลิตข้าวหอมมะลิให้ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพราะทางโครงการฯ ได้จัดหาตลาดรับซื้อล่วงหน้าไว้รองรับ

“เมื่อท่านผู้ว่าฯ พูลศักดิ์ มารับตำแหน่ง ก็เอาตลาดเป็นตัวนำ ตลาดนำการผลิต ท่านเอาราคา เอาตลาดเป็นตัวนำ ส่งสัญญาณเรื่อง ราคาข้าวอินทรีย์ เพื่อจะจูงใจให้เกษตรกรเข้ามาในระบบการผลิตเกษตรอินทรีย์”

“ปัจจุบันเราต้องการเกษตรกรมืออาชีพ ไม่ใช่มีอาชีพเกษตรกร เกษตรกรเมืองไทยส่วนใหญ่ มีอาชีพเป็นเกษตรกร แต่เกษตรกรมืออาชีพ เขาจะทุ่มเทกับมันจริงๆ แล้วก็ศึกษาการทำเกษตรอินทรีย์ มีกลยุทธ์การวางแผน”

(นายสิทธิพร บางแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551)

“เราใช้วิธีการปรับเปลี่ยน จากคนที่เคยปลูกข้าวหอมมะลิแบบทั่วไป ใช้นุ้ยเคมีในการผลิต มาเป็นการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์แบบมีการรับรองมาตรฐาน โดยใช้วิธีการชักชวนเกษตรกร ให้มาสมัครเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ เข้าสู่กระบวนการให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่อง การปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ สร้างแรงจูงใจให้กับเกษตรกร เช่น เอาราคาที่สูงกว่าข้าวทั่วไปเป็นแรงจูงใจให้กับเกษตรกร”

(นายวีระ ศรีวัฒนตระกูล - รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2550 - 2551, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2551)

(6.) กิจกรรมของโครงการฯ ที่สนับสนุนกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ แบบมีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

(6.1) การสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

จากผลการวิจัยพบว่า การสร้างความรู้ความเข้าใจถือคือต่อผู้บริโภคในผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้มีคุณภาพได้นั้น การรับรองมาตรฐาน ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ สำหรับการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และในทุกๆ ปีการผลิต ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ จะมีการจัดอบรมเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ทั้งที่เป็นเกษตรกรรายเก่าและเกษตรกรที่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของโครงการฯ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง ในเรื่องของ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ที่ทางสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) กำหนดเป็นเงื่อนไขในการรับรองมาตรฐานการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เพื่อป้องกันการละเมิดมาตรฐานของเกษตรกร และสร้างภูมิความรู้ด้านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ เพื่อไปถ่ายทอดต่อในเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ด้วยตนเอง

“พอเริ่มปีงบประมาณใหม่ ช่วงเดือน มกราคม – กุมภาพันธ์ ก็จะมีโครงการ มีงบประมาณ หรือว่ามีการต่อยอดการทำเกษตรอินทรีย์ เราก็จะประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรที่มีความเข้าใจและสนใจ ได้รับทราบแล้วเข้ามาสมัคร ทั้งเกษตรกรรายเก่าและรายใหม่ รายเก่าเราก็อบรมฟื้นฟูไป รายใหม่ก็อบรมให้ความรู้ระบบขั้นตอน มาตรฐาน อะไรต่างๆ ว่าการทำเกษตรอินทรีย์ ต้องปฏิบัติตนอย่างไร”

(นายธนัช ยืนยง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

(6.2) กิจกรรมที่สนับสนุนปัจจัยการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์

จากผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมที่สนับสนุนปัจจัยการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เป็นกิจกรรมที่ทางโครงการฯ จัดขึ้นมาเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ และเนื้อหาในกิจกรรมเป็นการอบรมความรู้เกี่ยวกับวิธีการต่างๆ ที่ จะผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้มีคุณภาพและเพิ่มปริมาณผลผลิตต่อพื้นที่ให้มีจำนวนมากขึ้น ซึ่งกิจกรรมที่สนับสนุนปัจจัยการผลิต ได้แก่ การไถกลบตอซัง การทำน้ำหมักชีวภาพ การทำน้ำยาสมุนไพรกำจัดแมลงศัตรูพืช การทำปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง โดยเป็นการนำเศษวัสดุในท้อง

นาของเกษตรกรมาเป็นส่วนประกอบของปัจจัยการผลิตเหล่านี้ ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของกิจกรรมนี้ต้องการให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองในการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เพื่อนำไปสู่การลดต้นทุนการผลิตที่ไม่ต้องซื้อปัจจัยการผลิตจากภายนอกมาลงทุนในการทำนา รวมทั้งการเลิกใช้สารเคมีในการทำนาอย่างสิ้นเชิง

“ต้องส่งเสริมก่อน ให้ความรู้ กระบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์ทุกขั้นตอน เพราะมันต้องรู้ทุกขั้นตอนในช่วงของการปลูกข้าว เช่น ไถกลบตอซัง ทำปุ๋ยหมัก ฯลฯ เพราะถึงฤดูกาลทำนา ควรจะทำช่วงไหน ส่วนมาก แถวนี่คือ ทำนาหว่าน และนาดำ”

(นายธนัช ยืนยิ่ง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

ภาพที่ 39 : กิจกรรมที่สนับสนุนปัจจัยการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์

(6.3) กิจกรรมที่ประชาสัมพันธ์สินค้าข้าวหอมมะลิอินทรีย์ต่อผู้บริโภค

ผู้บริโภค คือ ปลายทางสุดท้ายของการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และเพื่อการสร้างฐานการตลาดที่มั่นคงให้กับข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และการประชาสัมพันธ์ต่อกลุ่มผู้บริโภคให้รู้จักข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ซึ่งเป็นสินค้าเพื่อสุขภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จึงเป็นเรื่องที่ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพื่อที่ว่า ต้นทางของข้าวหอมมะลิอินทรีย์ คือ เกษตรกร จะได้มีจุดมุ่งหมายกับการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น

กลุ่มผู้บริโภคนี้ เริ่มตั้งแต่กลุ่มผู้บริโภคภายในจังหวัดสุรินทร์เป็นหลักก่อน โดยทางโครงการฯ ได้จัดให้มีตลาดนัดสีเขียวทุกวันเสาร์ที่สวนสาธารณะของจังหวัด เพื่อให้เกษตรกรได้นำสินค้าเกษตรอินทรีย์มาขาย จัดตั้งสถานีเกษตรอินทรีย์สุรินทร์บริเวณศาลากลางจังหวัดเพื่อเป็น

จัดรวบรวมและจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ และจัดงาน "วันข้าวหอมมะลิอินทรีย์ มหกรรมผ้าไหมสุรินทร์" ในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี เพื่อสืบสานวัฒนธรรมการปลูกข้าวและเป็นขวัญกำลังใจให้กับเกษตรกรหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จเรียบร้อยแล้ว รวมทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์ว่า จังหวัดสุรินทร์เป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์แหล่งใหญ่ที่สุดของประเทศไทย

ภาพที่ 40 : ตลาดนัดสีเขียว ทุกเช้าวันเสาร์ บริเวณสวนสาธารณะจังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 41 : สถานีเกษตรอินทรีย์สุรินทร์

ภาพที่ 42 : วันข้าวหอมมะลิอินทรีย์ มหกรรมผ้าไหมสุรินทร์

สำหรับกลุ่มผู้บริโภคทั่วไปที่อยู่ภายนอกจังหวัดสุรินทร์ ทางโครงการฯ ได้ทำการเจาะตลาดผู้บริโภคเฉพาะกลุ่มที่บริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ โดยติดต่อกับห้างสรรพสินค้าชั้นนำในกรุงเทพฯ เช่น ห้างสรรพสินค้าเดอะมอลล์ทุกสาขา และห้างสรรพสินค้าสยามพารากอน เพื่อเป็นช่องทางการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์สู่ผู้บริโภคที่มีกำลังในการซื้อสินค้าข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มูลค่าที่สูงกว่าสินค้าข้าวทั่วไป นอกจากนี้ทางโครงการฯ จัด Road Show และ Business Matching กับกลุ่มผู้ประกอบการที่สนใจทำตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เพื่อให้จังหวัดสุรินทร์ได้กลายเป็นตลาดกลางอ้างอิงราคาข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในอนาคต

"เราต้องอาศัยเอกชน คุณมาทำตลาด เราส่งเสริมคุณ เราจัด Business Matching ให้คุณ เราหาช่องทางทางการตลาดสินค้าอินทรีย์ให้คุณ แต่คุณต้องเดินเอง ในขณะที่เดียวกันถ้าคุณหาตลาดได้แล้ว เรามีสินค้าให้คุณ คือ ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ทั้งนี้ แนวทางการทำงานของเรา ถึงจุดๆ หนึ่งเอกชนไปหาตลาดได้ ทำตลาดได้บ้าง ไปกลุ่มลูกค้าที่เค้าไม่สนใจว่า ถ้าเขาซื้อสินค้าเกษตรอินทรีย์ทำไมเขาต้องจ่ายแพงกว่าพวกนี้เป็นกลุ่มรักสุขภาพ ถ้าเป็นอินทรีย์ เขายอมซื้อเท่าไรก็ยอมจ่ายขอให้ป็นอินทรีย์ 100%"

(นายสิทธิพร บางแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551)

“ก็มีการวางเป้าหมาย กำหนดไว้ว่า จังหวัดสุรินทร์ เป็นตลาดอ้างอิงสินค้าเกษตรอินทรีย์ ท่านผู้ว่าฯ ใช้กลยุทธ์การตลาดโดยส่งราคาข้าวหอมมะลิอินทรีย์ไปประกาศที่รายการข่าว ของคลื่น จส.100 ทุกวัน อีกทั้งให้กระทรวงพาณิชย์ กำหนดให้จังหวัดสุรินทร์เป็นตลาดอ้างอิง ก็เป็น การได้เปรียบในเรื่องการช่วงชิงการเป็นผู้นำตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์”

(นายวีระ ศรีวัฒนตระกูล – รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2550 – 2551, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2551)

1.2 ปัจจัยด้านเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์

(1.) การพึ่งพาตนเองของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ในเรื่องการลดต้นทุนการผลิต

จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่ จะผลิตปัจจัยการผลิตที่เป็นอินทรีย์ขึ้นใช้เองในนา เช่น ปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์เลี้ยง ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด น้ำหมักชีวภาพ และสมุนไพรปราบศัตรูพืช เป็นต้น และยังรวมไปถึงการปลูกพืชตระกูลถั่วและการไถกลบตอซังหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตด้วย ซึ่งปัจจัยการผลิตต่างๆ เหล่านี้เกษตรกรส่วนใหญ่ สามารถผลิตได้เอง โดยการนำเศษวัสดุเหลือใช้ในห้องนามาหมუნเวียนใช้ในการผลิตปัจจัยการผลิตพวกนี้ ทำให้เกิดการลดต้นทุนการผลิตเป็นการลดรายจ่ายในการลงทุนทำนาให้กับเกษตรกร และหลังจากการใช้ปัจจัยการผลิตพวกนี้ในการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ก็เห็นผลถึงความแตกต่างจากที่เคยใช้สารเคมีในการทำนา ผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่ได้มีคุณภาพและปริมาณมากกว่าการใช้สารเคมีในการทำนา

“ก็ต้องเข้านาดลอด อย่างผมก็อยู่นาดลอด บางวันก็ไปเดินถอนหญ้า จนถึงเก็บเกี่ยว พอเก็บเกี่ยวก็ฉีคน้ำหมัก ไถกลบตอซัง หว่านถั่ว แล้วก็ปลูกถั่วอีกรอบ ก็ทำวนเวียน”

(นายฉลอ ไทยเหียม, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

“เราก็มีความรู้เรื่องการปลูกข้าวอยู่แล้ว และมันมีผลกระทบของสารเคมีอะไรเยอะ และที่ส่วนหนึ่ง คือ เราเลี้ยงหมูด้วย เราได้ปุ๋ยจากตรงนั้น เราก็เอามาทำปุ๋ย มันลดต้นทุนไปได้เยอะ เห็นผลเลย ความแตกต่างของคนที่ใช้ปุ๋ยเคมี กับเราเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยขี้หมู มันก็ได้แตกต่างกันมากนะ”

(นายคหาวัธ มีโชค, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2551)

นอกจากการผลิตปัจจัยการผลิตใช้เองแล้ว เกษตรกรต้องมีอุดมการณ์ในการทำเกษตรอินทรีย์ด้วย เนื่องจากว่า แต่ก่อนใช้สารเคมีในการทำนา ผลผลิตที่ได้ต่อไร่ก็มีปริมาณมาก แต่พอเลิกใช้สารเคมีแล้วเปลี่ยนมาทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ ผลผลิตที่ออกมาในช่วง 1-3 ปีแรก จะมีปริมาณต่อไร่ค่อนข้างน้อยมากเมื่อเทียบกับการใช้สารเคมี แต่ถ้าเกษตรกรสามารถผ่านช่วงดังกล่าวไปได้ ผลผลิตต่อไร่จะมีปริมาณเพิ่มขึ้นใกล้เคียงหรือมากกว่าการใช้สารเคมีในการทำนา

“ทำนาอินทรีย์ปีแรกรู้สึกว่ ชาวบ้านบอกว่าผู้ใหญ่บ้า ข้าวที่มันถูกใส่ปุ๋ยอินทรีย์ครั้งแรก การงอกงามมันไม่ดี เพราะการปรับสภาพของดินใหม่ ข้าวมันเลยไม่สวยงาม ก็เลยต้องบอกสมาชิกว่า ถ้าคุณไม่ใจเด็ดเดี่ยวจริง คุณทำนาอินทรีย์ไม่ได้ เพราะว่าปีแรกผลผลิตไม่ดี มันต่างจากการทำนาแบบใส่ปุ๋ยเคมีเยอะเลย”

(นายวัลลภ ทิศนาม, สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2551)

“พอไม่ใช้ปุ๋ยเคมีเลย ผลผลิตในครั้งแรกก็จะลดลง ก็เป็นไปตามที่ท่านผู้ว่าบอกว่า ช่วงแรกๆ ผลผลิตจะลดลง ก็เนื่องจากว่าเป็นการปรับสภาพอะไรต่างๆ ต่อจากนั้นผลผลิตก็ดีขึ้น และก็จะมาดีมากๆ ใน 3-4 ปี หลังจากทำนาอินทรีย์ คือ ช่วงปี 2548 - 2549 - 2550 เราก็เอาปุ๋ยพืชสดมาช่วย มีการไถกลบตอซัง เพื่อเพิ่มอินทรีย์วัตถุในดินมากขึ้นและก็ความอุดมสมบูรณ์ในแปลงนามันก็เห็นชัด”

(นายสันทัต แสนทอง, สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2551)

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ พบว่า นอกจากการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่เกษตรกรสามารถผลิตได้ด้วยตัวเองแล้ว เกษตรกรก็ยังมี การทำการเกษตรด้านอื่นที่เกื้อกูลการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ด้วย เพราะปัจจัยการผลิตที่เหลือใช้จากการเกษตรด้านอื่น สามารถนำมาใช้เป็นปัจจัยการผลิตอินทรีย์ให้กับการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ได้ อย่างเช่น มูลจากสัตว์เลี้ยงจาก โค กระบือ สุกร สัตว์ปีกต่างๆ รวมทั้งปัจจัยการผลิตที่เหลือจากการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ก็ยังสามารถเป็นอาหารให้กับสัตว์เลี้ยงของเกษตรกรได้ด้วย อย่างเช่น ฟางข้าวสำหรับเป็นอาหารโค กระบือ รำข้าวจากการสีข้าวก็เป็นอาหารสำหรับสุกร และสัตว์ปีก เป็นการประหยัดการลงทุนในการประกอบอาชีพเกษตรกรได้เป็นอย่างมาก

“เราก็อยากเรียนรู้ในเรื่องของอินทรีย์ คนสมัยก่อนเค้าทำนาแบบไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ก็ได้ผลผลิตพอซื้อที่ตรงนี้ ก็ซื้อวัวด้วย ก็จะมีวัวอยู่ประมาณ 40 – 50 ตัว เป้าหมายตั้งไว้ว่าจะมีวัวแม่พันธุ์ประมาณ 100 ตัว มีความสุขกับการเลี้ยงวัวมาก เมื่อเรามีชีวิตรัก ก็ OK เราก็ลองทำนาที่ไม่ใช้เคมี เราก็หมักชีวิตรักทำปุ๋ย อีกอย่างในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะร่วมกันหมักชีวิตรักกัน พอถึงนำถังก็เอามาลงนา ชาวบ้านที่สววย ก็จะมีวัวประมาณ 30 – 40 ตัว”

(นายมนัส ยังมี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2551)

“ส่วนหนึ่ง คือ เราเลี้ยงหมูด้วย เราได้ปุ๋ยจากตรงนั้น เราก็เอามาทำปุ๋ย มันลดต้นทุนไปได้เยอะเห็นผลเลย ความแตกต่างของคนที่ใช้ปุ๋ยเคมี กับเราเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยขี้หมู มันก็ได้แตกต่างกันมากนะ”

(นายคชาวุธ มีโชค, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2551)

ภาพที่ 43 : ปัจจัยการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่เหลือจากการเกษตรอื่นๆ

(2.) การมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกภายใน

เครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์

จากลักษณะเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ที่ประกอบไปด้วยเกษตรกรแบบรายกลุ่มและรายย่อยนั้น จากผลกาวิจัยพบว่า เกษตรกรแบบรายกลุ่มมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่มในเรื่องที่เกี่ยวกับวิธีการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ จนกลายเป็นกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องนี้ขึ้นมา เช่น การผลิตน้ำหมักชีวภาพและปุ๋ยอินทรีย์ตามสูตรต่างๆ

วิธีการปรับปรุงฟื้นฟูสภาพดินจากที่เคยใช้สารเคมี เพื่อเป็นวิธีการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพ และถูกต้องตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

“อย่างเวลาผมไปประชุมที่ สกต. เพราะทุกปี สกต. เขาจะเรียกสมาชิกไปประชุม เขาก็มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน อย่างการทำสูตรน้ำหมักต่างๆ การไล่แมลง สกต. ก็แนะนำ ถ้า สกต. ไม่รู้วิธีการไหน เกษตรกรอย่างเราก็บอกเขา ก็มีแลกเปลี่ยนระหว่างเกษตรกรกันเอง”

(นายฉลอ ไทยเหียม, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

“ปุ๋ยอินทรีย์ก็มีอยู่แล้ว ตั้งแต่ปี 2545 ก็คือ หยุดการใช้ปุ๋ยเคมี แล้วก็ทำแต่น้ำปุ๋ยอินทรีย์ตลอด ก็รวมกลุ่มกับชาวบ้านทำปุ๋ยกัน”

“ก็ทำมาตลอด ป้ามีวัวควาย ก็เอามาทำปุ๋ยคอก ตอนยังใช้ปุ๋ยเคมีทำนาก็เอาปุ๋ยคอกไปผสมด้วยพอเลิกใช้ปุ๋ยเคมี มันก็ลดต้นทุนได้เยอะ อย่างปิ่นนี้ใช้แต่ปุ๋ยหมักกับน้ำหมัก ปีที่แล้วก็ทำน้ำหมักใช้กันเยอะเลย ในกลุ่มบ้านะ”

“ผู้ใหญ่วัลลภมาสอนให้ทำปุ๋ยหมัก ให้ทำวิธีการต่างๆ เอาเศษใบไม้มาหมักตามสูตรทำแล้วมันดีกว่า มันประหยัดเงิน”

(นางกรรณิกา พงษ์ทรัพย์, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2551)

สำหรับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรรายย่อยกับเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์นั้น จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่เป็นเกษตรกรรายย่อยนั้นจะเป็นฝ่ายนำความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ที่ตนเองปฏิบัติแล้วเห็นผล ส่งต่อไปถึงเกษตรกรที่มีแปลงนาติดกันโดยหรือภายในหมู่บ้านของตนและเป็นเกษตรกรที่ยังไม่เคยเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์มาก่อน ให้เห็นข้อดีและประโยชน์ที่ได้จากการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โดยที่เกษตรกรรายย่อยจะเป็นตัวแบบขององค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ให้เกษตรกรรายอื่นๆ ที่ยังใช้สารเคมีในการทำนา เพื่อที่จะสร้างความแตกต่างระหว่างการใช้สารเคมีในการปลูกข้าวกับการเลิกใช้สารเคมีและเปลี่ยนมาเป็นการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์

“การที่จะไปสอนคนอื่นได้ เราต้องลองทำเองก่อน แล้วก็ไปสอนชาวบ้าน เราก็เอาแปลงนาของเราเอาเป็นตัวอย่าง ปีแรกที่ผมลองทำนาอินทรีย์ ไม่มีชาวบ้านสนใจเลย ชาวบ้านยังมาบอกอีกว่า วัชพืชมันขึ้น ก็บอกให้ผมไปซื้อสารเคมีมาพ่น ยาฆ่าหญ้า”

“พอปีถัดมา ผมเอาถั่วพุ่มดำมาลงนา ก็ประสานกับพัฒนาที่ดิน ได้ถั่วพุ่มดำมา ก็เอามาหว่านพร้อมข้าว ก็ให้ชาวบ้านที่เขาทักเรา ให้เรามาหว่าน”

“พอปีถัดมา เห็นผลข้าวของเราสวยมาก เราหาเมล็ดถั่วไม่ได้ก็เลยหว่านธรรมดา แต่เกษตรกรที่เขาหาได้ เขาก็หาถั่วเขียวบ้าง จากนาข้างๆ ที่เคยใส่ปุ๋ยเคมี ปีล่าสุดเขายอมไปซื้อถั่วเขียว กิโลกรัมละ 30 บาท ก็ซื้อมาหว่าน ก็ชาวบ้านแปลงติดกัน เขาก็ถือว่าเราพอใจ ที่ว่าประสบผลสำเร็จตรงที่ชาวบ้านยอมทำตาม เราก็ดีใจที่เขาทำตามเรา”

(นายคทาวุธ มีโชค, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2551)

(3.) ความต่อเนื่องในการเป็นสมาชิกโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสาร พบว่า การสมัครเป็นสมาชิกของทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ จะเป็นการสมัครแบบปีต่อปี เพราะด้วยผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่เป็น การปลูกแบบข้าวนาปี การรับรองมาตรฐานให้กับผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์จึงต้องรับรองแบบปี ต่อปีด้วยเช่นกัน ส่งผลให้เกษตรกรจะต้องมาสมัครเป็นสมาชิกแบบปีต่อปี ทั้งเกษตรกรรายเก่าและ เกษตรกรรายใหม่ที่ยังไม่เคยเข้าร่วมโครงการฯ

ซึ่งทุกปีทางโครงการฯ จะจัดการอบรมเรื่องการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ของ สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับเกษตรกรรายใหม่ และทบทวนเรื่องมาตรฐานให้กับเกษตรกรรายเก่า และนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง ถ้าเกษตรกรคนไหนละเมิดกฎระเบียบของทางโครงการฯ ผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ในปีการผลิตนั้นก็จะไม่ผ่าน การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และต้องไปรอเริ่มต้นใหม่ในปีการผลิตถัดไป ดังนั้น เพื่อให้ ผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรจะต้องทำตาม กฎระเบียบของทางโครงการฯ อย่างเคร่งครัดและสมัครเป็นสมาชิกกับทางโครงการฯ ติดต่อกันทุก ปีการผลิต

“ที่นี่ของทางท่านเกษตรอำเภอ ท่านก็สมัครรวมเป็นกลุ่มทั้งอำเภอเมืองทั้งหมด ก็จะมีบาง คนที่เค้าละเมิด ก็คือ ใช้เคมี พอใช้เคมีปีปี ปี 2548 ท่านเกษตรอำเภอ ก็มากำกับคนที่สมัคร ทั้งหมด บอกว่า ถ้าใครใช้เคมี ใครจะละเมิดก็ต้องมาสมัคร ก็ให้ถอนตัว พอปี 2548 ก็ OK ก็มี เกษตรกรผ่านการรับรองมาตรฐานออกมา แต่ว่า ณ ตอนนั้น ความเชื่อเรื่องเกษตรอินทรีย์ของ เกษตรกรยังไม่ 100% ในกลุ่ม”

“พอปี 2549 เกษตรอำเภอก็ตึงหมด ใครที่ไม่พร้อมจะทำก็ให้ถอนตัว ก็มีคนที่ทำละเมิด ถอนตัว ก็ล้มลุกคลุกคลาน จากปี 2547 – 2548 แต่ที่มั่นใจจริงๆ ก็ปี 2549 และพื้นที่ของเราก็ ทำครบ 3 ปี ไร่ที่มีเคมีก็ล้างออกหมดก็ทำต่อเนื่องมาในเรื่องของเกษตรอินทรีย์”

(นายมนัส ยงมี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2551)

“เริ่มต้น ผมทำนาแบบปลอดสารเคมี ตอนปี 2544 แล้วก็พอดี ช่วงปี 2544 – 2545 ที่คุณ ขวาล แกมาชวนคนในหมู่บ้าน”

“มาช่วงปี 2547 คุณอ้วน ก็มา เขาบอกว่า ที่ สกต. มีนโยบายทำข้าวอินทรีย์ ก็เลยลองไป สัมผัสดู ก็ได้คุณอ้วนมาชักชวน แล้วก็ทำมาเรื่อยๆ จนถึงวันนี้”

(นายฉลอ ไทยเหียม, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

(4.) การให้ความร่วมมือของเกษตรกรต่อกฎระเบียบและกิจกรรมของ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

การที่ผลผลิตจะผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรเองจะต้องปฏิบัติตาม กฎระเบียบของโครงการฯ อย่างเช่น การให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของโครงการฯ โดยเฉพาะ ผู้ตรวจแปลงนา ที่เป็นเจ้าหน้าที่จากทางโครงการฯ ส่งมาเยี่ยมเกษตรกรที่แปลงนาและตรวจสอบ การปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของเกษตรกร ถ้าในกรณีที่ผู้ตรวจแปลงนาพบว่า แปลงนาของ เกษตรกรมีข้อบกพร่องที่จะต้องแก้ไข เกษตรกรก็ต้องไปแก้ไขในข้อบกพร่องที่ผู้ตรวจแปลงได้ แจ้งไว้ เพื่อให้ผลผลิตผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ แต่ถ้าเกษตรกรไม่แก้ไขข้อบกพร่องที่ ผู้ตรวจแปลงได้แจ้งไว้ แนวโน้มที่ผลผลิตจะไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์นั้นมีสูง

“ปี 2547 ก็เอาจริง เราตัดเคมีออกเบ็ดเสร็จ เราไปรับการอบรมมา เรื่องมาตรฐานว่าเรามี เงื่อนไขอะไรบ้าง เราก็จะทำตามมาตรฐานของเขาทุกอย่าง ก็ลงทุนเอามาแมคโครมาปรับดินในท้อง นาหมดเลย บั่นคันทนาให้สูง น้ำตรงไหนที่จะไหลเข้านาเราก็อุดให้หมด แต่ก็มีด้านติดถนน รถวิ่ง ผ่าน ควันพิช ฝุ่นก็เข้านาเรา เราก็ปลูกพืชเป็นแนวกันชนข้างๆ เป็นหญ้าไว้สำหรับวัวกิน”

(นายมนัส ยงมี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2551)

“เราก้ทำบันทึกว่า เราใส่อะไรในนา ใส่วันไหน เจ้าหน้าที่มาตรวจจะได้ทราบกิจกรรมของเรา”

(นางกรรณิกา แพงทรัพย์, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2551)

นอกจากการให้ความร่วมมือในเรื่องของการปฏิบัติตามกฎระเบียบของโครงการฯ แล้ว การให้ความร่วมมือกับกิจกรรมที่ทางโครงการจัดขึ้นก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญด้วยเช่นกัน เพราะกิจกรรมที่ทางโครงการฯ จัดขึ้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นกิจกรรมที่สร้างกระบวนการเรียนรู้เกษตรกรอินทรีย์ เพื่อให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ นำไปปฏิบัติในการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

“จริงๆ แล้ว โครงการเขาก็ดี ดีมากเลย บางปีเขาก็มีการสนับสนุน พวกแร่ธาตุ ที่สามารถปรับปรุงดินได้ พวกหินฟอสเฟสพวกสารอินทรีย์ ที่สามารถมาใช้กับพื้นที่อินทรีย์ได้ พื้นที่รับรองอินทรีย์”

(นายฉลอ ไทยเหียม, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

“สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองก็มีมาให้ดูงาน ไปดูการทำปุ๋ยแต่ว่าทำในกลุ่มของเราดีแล้ว”

(นางกรรณิกา แพงทรัพย์, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2551)

(5.) การมีส่วนร่วมระหว่างเกษตรกรกับหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรกับ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ พบว่า กิจกรรมที่ทางหน่วยงานที่เป็นพันธมิตรกับทางโครงการฯ จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้กับเกษตรกรในพื้นที่ จะเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมไปในทิศทางเดียวกับโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ และเปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ตัวอย่างกิจกรรมของสถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์ เช่น กิจกรรมการใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีทางการเกษตร ที่มีการจัดหาเมล็ดพันธุ์ปุ๋ยพืชสดจากเกษตรกร การส่งเสริมการปลูกพืชปรับปรุงบำรุงดิน และการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมีทางการเกษตร จุดประสงค์ที่สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดสุรินทร์เปิดโอกาสให้เกษตรกรมาเข้า

ร่วมกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ เพื่อให้เกษตรกรนำความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรม ไปปฏิบัติใช้ในแปลงนาของตนเองหรือไปส่งเสริมต่อในหมู่เกษตรกรด้วยกันเอง

“ป่าจะมีกลุ่มแยกกับกลุ่มผู้ใหญ่วัลลภต่างหาก คือ กลุ่มหมู่ 2 ของ ตำบลสวาย ป่าเป็นหัวหน้ากลุ่ม ก็พัฒนาที่ดินก็มาส่งเสริม ก็เรียกป่าไปบ่อย ไปขอสูตร พ.ด. 2 มาทำสูตรปุ๋ย”

“พัฒนาที่ดินเขาก็มาส่งเสริม เขาให้ถังหมักมา ให้กากน้ำตาลมาบ้านป่าก็เป็นจุดของกลุ่มทำปุ๋ยหมัก ก็ทำรวมกันแล้วแบ่งสมาชิกไป เดือนมกราคม สมาชิกที่เกี่ยวข้องข้าวหมักก็เริ่มทำปุ๋ยหมักกัน”

(นางกรรณิกา แพงทรัพย์, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2551)

(6.) ความมั่นคงในฐานะทางเศรษฐกิจจากการเลิกใช้สารเคมีในการทำนา

จากผลการวิจัยพบว่า ราคาที่ขึ้นสูงทุกๆ ปีของสารเคมี เป็นสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรหันมาปลูกข้าวหอมมะลิด้วยวิธีการเกษตรอินทรีย์ ซึ่งผลที่ได้เกษตรกรสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการลงทุนทำนา เพราะไม่ต้องไปซื้อสารเคมี พวกปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง มาใช้ในการทำนา และก็ไม่ต้องพบกับปัญหาการขึ้นราคาของสารเคมีพวกนี้ รวมทั้งการสมัครเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เพื่อให้ผลผลิตมีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และถ้าเกษตรกรสามารถผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้ สิ่งก็ตามมา ก็คือ ราคาข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีราคาสูงกว่าราคาข้าวทั่วไป ดังนั้น เกษตรกรจึงเลิกใช้สารเคมีในการทำนา ซึ่งเป็นการลดรายจ่ายและลดต้นทุนการผลิตไปในตัว ส่วนการสมัครเป็นสมาชิกของโครงการฯ เพื่อรับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ก็เป็นส่วนที่ช่วยเพิ่มมูลค่าและสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้บริโภคว่าข้าวหอมมะลิอินทรีย์เป็นผลผลิตที่ปราศจากสารเคมีในการผลิต

“ผมว่า มันไม่ต้องลงทุนยาฆ่าหญ้า ค่าปุ๋ย มันก็ลดต้นทุนไปได้เยอะ เปรียบเทียบกับปีนี้ (2551) ปุ๋ยราคาขึ้นมา 1,300 – 1,400 บาท ถ้าสิบกระสอบ ก็หมื่นกว่าๆ”

“ผมก็บอกพวกรอบๆ ว่าผมทำได้ เราทำนาไม่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมี ช่วยลดต้นทุนการผลิตได้จริง ในนาเราก็ไม่มีสารตกค้าง”

(นายฉลอ ไทยเหียม, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

“ข้าวมันปลอดสารเคมี ประหยัดค่าใช้จ่าย ประหยัดได้เยอะ เราภูมิใจที่ข้าวปลอดสารเคมี ไม่เครียดกับราคาปุ๋ยเคมี เพราะเราผลิตปุ๋ยเองได้”

(นายวัลลภ ทิศนาม, สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2551)

1.3 ปัจจัยด้านชุมชนและบริบทแวดล้อม

(1.) ความปลอดภัยจากสารเคมีและการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย

จากการเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์นั้น ทำให้เกษตรกรเห็นถึงประโยชน์ที่ได้จากการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เช่น ความปลอดภัยจากการที่ไม่ต้องสารเคมีที่ใช้ในการทำนา การบริโภคข้าวที่ปลอดจากสารเคมี และลดความเสี่ยงต่อการเป็นโรคที่เกิดจากสารเคมี ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตัวเกษตรกรและผู้บริโภคข้าวหอมมะลิอินทรีย์

“อย่างที่ผมทำ เกษตรเคมี แต่ก่อนนะ เปรียบเทียบแล้วมันได้เยอะจริง ได้เยอะกว่า แต่ก่อนทำทั้งนาได้ 600 กิโลกรัม แล้วพอมาทำนาอินทรีย์แล้ว อย่างปีที่แล้วได้ 300 กิโลกรัม แต่ไม่ต้องเสียค่าปุ๋ย ก็ประหยัดไปมาก ถ้าเปรียบเทียบแล้ว เราเอาข้าวมาบริโภคกับตัวเอง ผมว่ามันเกี่ยวข้องกับสุขภาพของเราด้วย มันไม่มีสารเคมีปน ไปตกค้างกับเรา”

(นายฉลอ ไทยเหียม, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

“เมื่อเราทำเกษตรอินทรีย์ ข้าวอินทรีย์เราก็เอามากินเอง ทีนี้ พอเราเริ่มไปสมัครเข้ารับมาตรฐาน ทางเจ้าหน้าที่ก็จะตรวจเลือด ตรวจดูว่าในเส้นเลือดเรา มันมีพวกสารเคมีตกค้างอยู่ไหม ก็เจาะเลือดมาตรวจ ทุกคนที่ไปสมัครตอนนั้น มีหมดเลยทางเกษตรก็แนะนำให้ทำอินทรีย์เพื่อแก้ปัญหา เราก็มาย้อนนึกถึงลูกหลานเรา เรากินข้าวโดยที่มีสารเคมีมาตลอด บางคนใช้ยาฆ่าหญ้าร่วมกับการทำนา มันอันตรายที่สุด บางทีชาวบ้านก็ยังไม่เข้าใจ ก็พยายามแนะนำ ก็พวกชาวบ้านในกลุ่มเลี้ยงโคด้วยกัน”

(นายมนัส ยงมี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2551)

(2.) กระแสความตื่นตัวของผู้ประกอบการและผู้บริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์

จากผลการวิจัยพบว่า หลังจากโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ได้ทำการเจาะตลาดผู้บริโภคเฉพาะกลุ่มที่บริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ โดยการนำข้าวหอมมะลิอินทรีย์ไปจำหน่ายในห้างสรรพสินค้าชั้นนำของกรุงเทพฯ และการจัดทำตลาดซื้อขายข้าวหอมมะลิอินทรีย์ล่วงหน้ากับ 4 ผู้ประกอบการในจังหวัดสุรินทร์ ทำให้เกิดกระแสการตื่นตัวของผู้ประกอบการสินค้าเกษตรอินทรีย์ภายนอกจังหวัดสุรินทร์ และมีการสั่งจองผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ล่วงหน้าเป็นจำนวนมาก ผ่านทาง 4 ผู้ประกอบการ ซึ่ง 1 ใน 4 ผู้ประกอบการ คือ สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) เป็นองค์กรเอกชนที่มียอดสั่งจองล่วงหน้ามามากที่สุด จนเกินอัตราการผลิตที่ทาง สกต. จะแปรรูปข้าวหอมมะลิอินทรีย์ส่งขายให้ได้ จะเห็นได้ว่าเริ่มมีกลุ่มผู้บริโภคที่เห็นถึงประโยชน์ของสินค้าเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น

“เราทำเกษตรอินทรีย์ มันจะมีผู้บริโภคเฉพาะกลุ่ม ที่เข้าใจ concept ของเกษตรอินทรีย์ แล้วอยากช่วยพี่น้องเกษตรกร ต่อสู้ในสิ่งเหล่านี้ คือ เขาจะซื้อในราคาที่เกษตรกรอยู่ได้ ที่เขากล้าซื้อแพง เพราะมองเห็นเรื่องการทำบุญ เขาอยากได้อาหารบริสุทธิ์มาบริโภค”

(นายชวาล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2551)

“ถ้าหมด กุมภาพันธ์ เราอาจจะได้ 500 ตัน เราก็วางแผนการตลาดได้ ใครสั่งมาเราก็ทำให้ได้ ทาง The Mall ก็ยังมี Order มาที่ สกต. แต่ก็ยังมีรายใหม่มาเยอะ อย่าง Lemon Farm ส่วนใหญ่ Order ล่วงหน้าจะมาแบบขอเยอะเลย อย่าง 40 ตันข้าวสาร เราทำให้ไม่ได้ ปฏิเสธไปเยอะ ก็สั่งเข้ามาเยอะ แต่เราทำให้ไม่ไหว เพราะข้าวอินทรีย์ที่ผ่านมาตรฐานมันไม่พอ”

(นาย จำนงค์ หวังสุดดี, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2552)

(3.) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

จากผลการวิจัยพบว่า การทำนานั้นถือว่าเป็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์มาเป็นเวลาที่ยาวนาน กลายเป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนจะต้องมาร่วมแรงช่วยเหลือกัน ตั้งแต่เริ่มปลูกข้าว จนไปถึงหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน แต่ถึงแม้ว่าปัจจุบันเทคโนโลยีเครื่องจักรจะเข้ามามีอิทธิพลต่อการทำนา แต่ว่าในบางขั้นตอนของการทำนานั้นยังต้องใช้แรงงานคนอยู่ เพราะความสามารถของเครื่องจักรเทียบไม่ได้กับ

การใช้แรงงานคน อย่างเช่น การหว่านข้าว การปักดำ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ การกำจัดศัตรูพืช และการเก็บเกี่ยวข้าว เพราะในขั้นตอนต่างๆ เหล่านี้แรงงานคนจะทำให้ผลผลิตข้าวที่ได้มีคุณภาพดีกว่าการใช้เครื่องจักร อีกทั้งการใช้แรงงานคนในการผลิตถือว่าเป็นจุดประสงค์ทางอ้อมที่ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ต้องการให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรที่สมาชิกโครงการฯ เพราะจะทำให้เกิดการมีสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน เป็นการหมุนเวียนระบบเศรษฐกิจภายในชุมชน

“ตอนเกี่ยว ผมตั้งใจจะเกี่ยวด้วยมือ บางทีอาจจะจ้างคนในหมู่บ้าน ปีก่อนๆ ผมไม่เคยลงเครื่องจักร ไม่เคยลงรถเกี่ยวขนาดเลย ก็มีแต่ตอนไถอย่างเดียวที่เครื่องจักร ก็เป็นรถไถเดินตามของตัวเอง”

(นายฉลอ ไทยเทียม, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

“ถึงเราจะไม่ได้เลี้ยงวัว มาทำปุ๋ยคอก แต่เราซื้อปุ๋ยคอกกับชาวบ้าน รายได้มันก็อยู่ในชุมชน เพราะปุ๋ยคอก 1 รถไถ ราคาประมาณ 200 บาท อย่างใน หมู่ 4 ตำบลสวาย พอมีการทำนาอินทรีย์มันก็เห็นการหมุนเวียนในหมู่บ้าน”

(นายวัลลภ ทิศนาม, สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2551)

ภาพที่ 44 : การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการช่วยกันตากข้าวที่ได้หลังจากเก็บเกี่ยว

(4.) ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า สิ่งที่เป็นผลพลอยได้จากการที่เกษตรกรเลิกใช้สารเคมีในการทำนาและหันมาปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ คือ ความสมบูรณ์ของธรรมชาติในท้องนากลับคืนมา ดินที่ใช้ในการปลูกข้าวกลับมาอุดมสมบูรณ์ สัตว์น้ำที่เคยมีอยู่ในท้องนาเพิ่มจำนวนมากขึ้น และกลายเป็นอาหารให้กับเกษตรกรบริโภคในครัวเรือน เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าการที่พวกเขาเลิกใช้สารเคมีในการทำนา ก็เป็นการช่วยลดภาวะโลกร้อนได้ด้วย เพราะในท้องนาที่พวกเขาเป็นเจ้าของพื้นที่มันกลับมาอุดมสมบูรณ์ เกิดความยั่งยืนในระบบนิเวศ

“ป่าเคยคิดจะเลิกทำแล้ว ตอนข้าวมันซีเหล่ แต่ผู้ใหญ่วัลลภบอกว่าเดี๋ยวมันดีเอง จะสวยขึ้น ให้รอก่อน มันก็สวยจริง ก็ 2-3 ปี ก็มาสวย ดินในนาว่านชุย ขั้บรดไปนา ล้อจมดิน ปุ๋ยเคมีมันกระด้าง”

(นางกรรณิกา แผงทรัพย์, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2551)

“จากสิ่งแวดล้อมที่มันดี กบ เขียด ปลา ปู ที่อาศัยในทุ่งนา เป็นอาหารของเกษตรกรมันก็จะกลับมา และสิ่งแวดล้อมในภาพรวมมันก็จะดีขึ้น จังหวัดสุรินทร์ก็จะเป็นจุดเล็กๆ จุดหนึ่ง ในการลดภาวะโลกร้อน ที่เป็นกระแสดีในปัจจุบัน”

(นายสิทธิพร บางแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551)

“ในหลักของความเป็นจริง ถ้าเกิดความสุขในธรรมชาติแล้ว แมลงในธรรมชาติที่เป็นศัตรูพืช จะไม่มาทำลายต้นพืช เพราะใบของต้นพืชที่เกิดจากการใส่ปุ๋ยในธรรมชาติจะมีความแข็งแรงมาก ส่งผลให้แมลงศัตรูพืชไม่ทำลายต้นพืช พืชก็จะเติบโตอย่างเต็มที่ และที่สำคัญ หัวใจของเกษตรอินทรีย์ ก็คือ การแก้ปัญหาโลกร้อน”

(นายวีระ ศรีวัฒนตระกูล – รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ปี 2550 – 2551, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2551)

(5.) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในการรับรองการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์

สิ่งหนึ่งที่จะสร้างความเชื่อถือให้กับผู้บริโภคได้ คือ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ที่มารองรับว่า ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่เกษตรกรผลิตขึ้นมานั้นปราศจากการใช้สารเคมีจริง ทาง โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ และสหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. สุรินทร์ จำกัด (สกต.) ได้สมัครรับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนในประเทศไทยที่ให้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์กับผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการสินค้าเกษตรอินทรีย์เป็นจำนวนมากในประเทศไทย และผู้บริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ก็ให้ความเชื่อถือในองค์กรนี้ โดยเฉพาะสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่มีอยู่ในท้องตลาดและมีตราสัญลักษณ์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ติดอยู่ที่บรรจุภัณฑ์ต่างๆ เหล่านั้น ดังนั้น การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จึงเป็นส่วนสำคัญอย่างมากต่อเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เพราะเป็นส่วนที่จะบอกไปถึงผู้บริโภคถึงคุณภาพของผลผลิต รวมทั้ง ความน่าเชื่อถือขององค์กรที่ให้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ก็มีความสำคัญมากด้วยเช่นกัน ซึ่ง ณ ปัจจุบัน สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ถือว่าเป็นองค์กรเอกชนภายในประเทศไทยรายเดียวที่ผู้บริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ส่วนใหญ่ยอมรับ

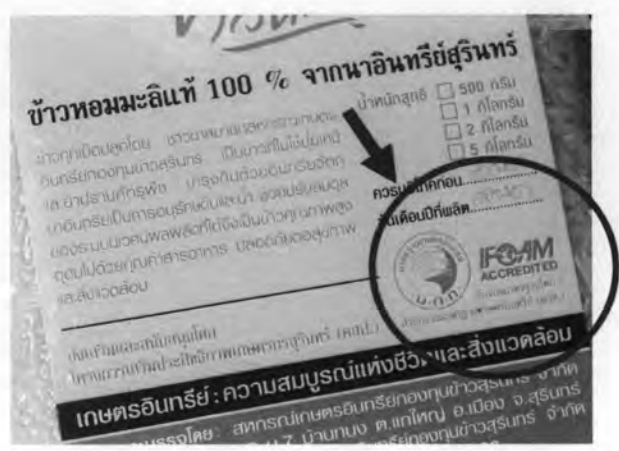
“ผมถือว่ามันดี เพราะถ้าเกษตรกรทำตามมาตรฐานของเขาได้ มกท. เป็นที่ยอมรับ มันถือว่าเกษตรกรเข้มแข็ง เกษตรกรไม่หลอกตัวเอง เป็นเรื่องของความจริง ความรับผิดชอบของระบบควบคุมภายในให้มันผ่านมาตรฐาน ผู้บริโภครับประกันทานข้าวอินทรีย์อย่างสบายใจ”

(นายณัช ยืนยิ่ง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

“ถ้าไม่มีมาตรฐาน มกท. มกอช. และ มก.สร. เกษตรกรที่นี้จะมีแนวโน้มการผลิตอินทรีย์ด้วยตัวเขาเอง ก็มี แต่ทำในระดับพื้นบ้าน อย่างเช่น มีเกษตรกรที่ทำเรื่องของอินทรีย์ แต่ถามว่าคนอื่นเขาจะยอมรับไหม ถ้าเขาไม่ยอมรับที่ไม่มีหลักสูตร หรือหน่วยงานเป็นกลางมารับรองให้คนเชื่อ”

(นายกายสิทธิ์ ผลเกิด, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

ภาพที่ 45 : ตราสัญลักษณ์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) สำหรับใช้ติดในฉลากบรรจุภัณฑ์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

2. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

2.1 ปัจจัยด้านโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

เนื่องจาก โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นโครงการที่เกิดจากภาคราชการ และการบริหารงานก็ขึ้นกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชการ จากหน่วยงานราชการของกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์เป็นหลัก รวมทั้งศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ก็เป็นหน่วยงานเฉพาะกิจขึ้นตรงกับผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้น เมื่อทางส่วนกลางของหน่วยงานต้นสังกัดของเจ้าหน้าที่แต่ละคนมีการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานเกิดขึ้น โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ และศูนย์ปฏิบัติการเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ ก็ย่อมได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน และยังส่งผลต่อเกษตรกรที่มาเข้าร่วมโครงการฯ ต่อไปอีก กลายเป็นอุปสรรคต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

(1.) การเปลี่ยนแปลงผู้บริหารและนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับ
ความต้องการของเกษตรกร

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของโครงการฯ พบว่า การเปลี่ยนแปลงผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่ระดับผู้กำหนดนโยบายของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ นั้นขึ้นอยู่กับระบบราชการ โดยเฉพาะ ผู้ว่าราชการจังหวัด ที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกปฏิบัติภารกิจเกษตรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ด้วยนั้น เมื่อส่วนกลางมีคำสั่งการแต่งตั้งหรือโยกย้ายและผู้บริหารถึงเวลาที่ต้องเกษียณอายุราชการ การดำเนินงานของโครงการฯ ก็อาจจะไม่ต่อเนื่อง นโยบายที่มีอยู่อาจจะไม่ถูกสานต่อ ปัญหาที่มีอยู่เดิมภายในโครงการฯ อาจจะไม่ได้ถูกแก้ไข และไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าผู้บริหารคนใหม่ที่มาแทนจะบริหารโครงการฯ ไปในทิศทางไหน ผลกระทบก็จะไปตกที่เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการของโครงการฯ ที่เป็นผู้ได้บังคับบัญชา

“มันสืบเนื่องจาก นโยบายและผู้บริหารมันไม่ต่อเนื่อง เปลี่ยนผู้บริหารบ่อย ปัญหาที่กองอยู่เดิมไม่ถูกแก้ไข”

(นายธนัช ยืนยง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

“ปัญหาในระบบราชการ คือ ความต่อเนื่อง การเปลี่ยนผู้บังคับบัญชามันจะทำให้โครงการมันไม่ต่อเนื่อง ถ้าคนใหม่ไม่เข้าใจ Concept ของเกษตรอินทรีย์ แล้วเปลี่ยนแปลงนโยบาย ความต่อเนื่องก็ไม่เกิดขึ้น”

(นายชวาล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2551)

ในส่วนของนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรนั้น นโยบายหนึ่งที่ทางรัฐบาลต้องการช่วยเหลือเกษตรกรที่เป็นชาวนาทั่วประเทศ คือ การรับจำนำข้าว ที่รัฐบาลนำมาแก้ไขปัญหาราคาข้าวให้กับเกษตรกร ด้วยสาเหตุที่ว่า เกษตรกรซึ่งเป็นผู้ผลิตเอง ไม่สามารถกำหนดราคาข้าวเองได้ รัฐบาลจึงต้องยื่นมือมาช่วย แต่ในปัจจุบันกลับพบว่า การรับจำนำข้าว ก็สร้างปัญหาให้กับเกษตรกรเพิ่มขึ้นอีก และก็ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ด้วยเช่นกัน เนื่องจาก นโยบายตลาดนำการผลิต ที่ทางโครงการฯ กำหนดออกมาเพื่อรองรับกับผลผลิตที่จะออกมาในปีการผลิต 2551/2552 ใน ราคาที่ทางโครงการฯ ตกลงซื้อขายล่วงหน้ากับผู้ประกอบการ ก็ยังขึ้นอยู่กับราคาการรับจำนำข้าวด้วย เนื่องจากความผันผวนของราคาตลาด และถ้าเกษตรกรจะนำผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์เข้า

โครงการรับจำนำ ราคาจำนำก็จะเท่ากับราคาข้าวทั่วไป เพราะรัฐบาลยังไม่มีนโยบายรับจำนำข้าวอินทรีย์

“ปัญหา ก็คือ ปัญหาที่มาจากนโยบายของรัฐบาลเอง “การรับจำนำข้าว” เพราะรัฐบาลหวังดี ที่จะช่วยเหลือคนกลุ่มใหญ่ ที่ผลิตข้าวที่ไม่ใช่อินทรีย์ เพราะถ้าราคาข้าวตกต่ำ เกษตรกรเดือดร้อน สาเหตุจากปัจจัยการผลิตแพงขึ้น รัฐบาลก็ต้องเข้ามาแทรกแซง กำหนดราคาประกันราคาจำนำไว้สูงกว่าราคาตลาด ในขณะที่ ราคาตลาด ถ้าช่องว่างไม่ห่างกันมาก ข้าวอินทรีย์มันยังพอได้”

“การรับจำนำข้าว มันเป็นการบิดเบือนตลาด แต่ทำไมรัฐบาลต้องทำ ก็เพราะเกษตรกรเรียกร้องอยู่ทุกวัน ถ้ารัฐบาลไม่มาช่วย เกษตรกรก็ปิดถนน เรียกร้อง รัฐบาลต้องช่วย ถ้ามว่า รัฐบาลรับจำนำข้าวผิดใหม่ มันก็ไม่ผิด เพราะเกษตรกรผลิตสินค้าเกษตรและสินค้าเกษตรควบคุมอะไรต่างๆ ยากมาก รัฐบาลต้องยื่นมือช่วย ถ้ารัฐบาลช่วยมากมันก็เป็นผลดีกับคนส่วนใหญ่ ก็คือเกษตรกร”

(นายสิทธิพร บางแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551)

(2.) การบริหารงบประมาณที่ใช้ในโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของโครงการฯ พบว่า เกษตรกรที่มาเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมโครงการฯ เนื่องจาก ทางโครงการฯ เป็นฝ่ายออกงบประมาณทั้งหมดให้เกษตรกร แต่ด้วยจำนวนเกษตรกรที่มาเข้าร่วมโครงการฯ มีเป็นจำนวนมาก งบประมาณที่นำมาบริหารจัดการอาจจะไม่ครอบคลุมกับเกษตรกรทั้งโครงการฯ

“ปัญหาเรื่องงบประมาณ เพราะเราเริ่มต้นโครงการมันเริ่มต้นด้วยงบประมาณ คือ ภาคราชการทำ แล้วดึงเกษตรกรมา จะไปดึงเกษตรกรก็ไม่ได้”

“ถ้างบประมาณไม่มี เงินไม่มา เราก็ทำงานไม่ได้ การเข้าไปส่งเสริมไป Support เกษตรกรมันยังอ่อนไปถ้าเกษตรกรคนไหนเข้าใจความเป็นเกษตรอินทรีย์แล้ว มีความแข็งตัว สามารถยืนได้ด้วยตัวเองแต่รายได้ที่เข้ามาเพื่ออยากทำเกษตรอินทรีย์ด้วย อยากได้การสนับสนุนด้วย อันนี้ก็ล้งเล็ด้วย”

“แน่นอน ถ้าพูดถึงว่าเราสมัครเป็นโครงการ เกษตรกรเพิ่มจำนวนขึ้น ก็ไม่เป็นไร เพราะจ่ายให้ มกท. เป็นรูปแบบของโครงการ มันไม่ได้จ่ายเป็นรายเดียว แต่ว่ามันจะมีปัญหาตรงที่

งบประมาณที่จะให้ค่าตรวจแปลงเกษตรกร หรือเจ้าหน้าที่ เป็นผู้ตรวจสอบภายในมันเพิ่มขึ้น หรือว่า อาจจะมีวันทำงานมากขึ้น หรือค่าใช้จ่ายมากขึ้นก็ตาม”

(นายณัช ยืนยง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

นอกจากนี้ ทางโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นโครงการที่เกิดจากหน่วยงานราชการ งบประมาณที่นำมาสนับสนุนเป็นงบประมาณที่มาจากรัฐบาล ความไม่คล่องตัวและข้อจำกัดของงบประมาณนั้นมีสูง และการส่งผ่านงบประมาณนั้นผ่านหลายขั้นตอนหลายหน่วยงาน ทำให้การช่วยเหลือเกษตรกรในโครงการฯ และการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์ของจังหวัดสุรินทร์นั้นก้าวหน้าช้ามาก

“งบประมาณยังไม่ชัดเจน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ อย่างกรมส่งเสริมการเกษตร ยังไม่มีงบประมาณโดยตรงในเรื่องนี้ แต่ ณ วันนี้ เป็นงบประมาณของผู้ว่าฯ เพิ่งจะปี 2552 ที่จังหวัดสามารถของเองได้ ตามยุทธศาสตร์ได้งบประมาณ 10 ล้าน และผ่านสภาเรียบร้อยแล้ว แต่ก็ยังกลับสู่วงวนเดิมที่ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบนั้น เช่น สำนักงานเกษตรจังหวัด เข้ามาดูแล หรือมาบริหารส่วนตัวนี้ ซึ่งทำให้เกิดความยุ่งยากของระบบราชการ”

(นายชวาล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2551)

(3.) เจ้าหน้าที่ไม่พอต่อจำนวนเกษตรกรและขาดการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ พบว่า การส่งเสริมการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้กับเกษตรกรที่เป็นโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ นั้นเป็นการหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นมาให้กับเจ้าหน้าที่เกษตรกรอำเภอซึ่งโดยปกติก็มีหน้าที่ประจำที่ล้นมืออยู่แล้ว คือ เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ แต่ด้วยสำนักงานเกษตรอำเภอเมืองสุรินทร์ถูกดึงเข้าไปเครือข่ายคณะทำงานของโครงการฯ ในฝ่ายส่งเสริมการผลิต การตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และการติดตามประเมินผล จึงเป็นสาเหตุให้เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลไม่สามารถดูแลเกษตรกรได้ทั่วถึง เพราะยังต้องดูแลเกษตรกรที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการฯ ซึ่งส่วนใหญ่ก็ยังใช้สารเคมีในการทำงาน

“ให้เจ้าเจ้าหน้าที่ขยับลงพื้นที่หน่อย ส่วนใหญ่จะวิ่งไปหาแต่พื้นที่ที่ประสบความสำเร็จมาเป็นผลงาน เป็นตัวอย่างให้เกษตรกรไปดู ผมว่า เขาไม่ค่อยมาสนใจ ส่งเสริมพื้นที่ไกลๆ ส่วนใหญ่

เจ้าหน้าที่จะทำตามคำสั่งมากกว่า ไม่ได้มีจิตวิญญาณแห่งการส่งเสริม มีโครงการลงมา ก็มาหาเกษตรกรไปเข้าร่วม แต่ไม่ได้สนใจจริงๆ อย่างต้องการสมาชิก 100 คน ก็เกณฑ์ชาวบ้านให้ครบ 100 คน ตัวเลขนี้มันได้ 100 คน แต่คนทำจริงๆ แค่ 10 คน มีตั้งแต่ตัวเลขลอยๆ แต่คุณภาพไม่มี”

(นายพลากร แก่นเดียว, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

“ผมว่า ทางราชการ น่าจะมาช่วยเหลือเรื่อง ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีตำบล น่าจะมาช่วยดูหรือให้คำแนะนำ หรือสนับสนุนพวกปุ๋ยพืชสด แล้วแต่เขา ส่วนมากไม่ค่อยมาที่ตำบลเทนมีย์ของที่เป็นเกษตรอำเภอ เขาไม่ค่อยมาออกพื้นที่เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลเทนมีย์ เขาไม่มาส่งเสริมอะไรเลย”

(นายฉลอ ไทยเหียม, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

“แต่เจ้าหน้าที่เขาก็มามาแบบขาดๆ เกินๆ เราก็ไม่ได้ว่าอะไร แต่ว่าเราก็ทำตลอด ทางสำนักงานเกษตรอำเภอ ค่อนข้างที่จะมีช่องว่างระหว่างเกษตรกรที่ทำสว่างด้วย เพราะในเรื่องส่งเสริม เขาก็ลงมา แต่บางที่จะไปมองว่าเขาทำงานไม่เต็มที่ เขาก็ทำงานเต็มที่อยู่นะ แต่ว่าการเข้าถึงเกษตรกรจริงๆ ทุกรายมันยาก”

(นายคชาวุธ มีโชค, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2551)

(4.) การบริหารจัดการที่ล่าช้าของโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์

จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งระหว่างเกษตรกรกับโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ คือ ความล่าช้าการออกใบรับรองการผ่านมาตรฐานของผลผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ให้เกษตรกร เนื่องจากว่า เกษตรกรต้องใช้ใบรับรองตัวนี้ไปประกันกับทางผู้ประกอบการรับซื้อข้าวหอมมะลิอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อยืนยันว่าข้าวที่พวกเขาผลิตได้เป็นข้าวหอมมะลิอินทรีย์ 100% แต่ด้วยความล่าช้าของเอกสารและความต้องการรับใช้เงินที่ได้จากการขายข้าวมาหมุนเวียน ทำให้เกษตรกรนำข้าวไปเทขายหน้าโรงสีก่อนและได้ราคาเท่ากับข้าวทั่วไป

“เคยเกือบเลิกทำเกษตรอินทรีย์ แต่ตอนนี้ เบื่อตรงที่เอกสารที่บอกว่าผ่านมาตรฐานมันมาช้า ชี้แจงจรอ ต้องมาเก็บข้าวเพื่อรอขาย กว่าจะได้การผ่าน มกท. ”

“ชาวบ้านเขาเบื่อบ้าง เพราะ มกท. มันประชุมบ่อย แล้วก็จะผ่านมาตรฐานมันเข้ามา แต่ส่วนใหญ่ ก็จะไปรวมกันบ้านผู้ใหญ่วัลลภ แต่บ้านก็ไม่เล็กมาตรฐาน มกท. นะ”

(นางกรรณิกา พงษ์ทรัพย์, สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2551)

“ระบบการรับรองของกองเลขานุการ กับ มกท. มันซ้ำ กว่าจะทราบผลการรับรองว่า ผ่านหรือไม่ผ่านก็เดือนธันวาคม เกือบทุกปีช่วงนั้นเกษตรกรก็ขายข้าวไปแล้ว”

(นายธนัช ยืนยิ่ง, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)

2.2 ปัจจัยด้านเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์

(1.) เกษตรกรยังยึดติดอยู่กับการใช้สารเคมีในการทำนา และยังไม่เห็นประโยชน์ของการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์

จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่มาเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ส่วนใหญ่เคยใช้สารเคมีในการทำนามาเป็นเวลานานจนเคยชิน และไม่เหนียวกับการทำนาด้วย อีกทั้งผลผลิตข้าวที่ได้จากการใช้สารเคมีทำนามาก็คงมีปริมาณต่อไร่สูงมาก แต่เมื่อมาเข้าร่วมโครงการฯ ก็ต้องเลิกใช้สารเคมีทุกชนิดในการทำนา และการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ก็สร้างความยุ่งยากในเรื่องการผลิตปัจจัยการผลิตมาลงนา เช่น ต้องเสียเวลาหาส่วนผสมมาทำปุ๋ยหมัก ต้องมาผลิตน้ำหมักสมุนไพรเพื่อฉีดไล่แมลงศัตรูพืช ถ้าเกษตรกรไม่มีความอดทนกับเรื่องพวกนี้ ก็อาจจะถอดใจกลับไปใช้สารเคมีทำนาเหมือนเดิม

“แต่ถ้าคุณทำเกษตรอินทรีย์ ขั้นตอนการทำปุ๋ยมันยาก คือ คุณต้องไปหาปัจจัยการผลิต หาแกลบ หารำ หากากน้ำตาล ไปหาเศษวัสดุหรือพืชชื้อมน้ำมาทำปุ๋ย ต้องไปหามูลวัว”

“ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดของเกษตรกรคือ ไม่มีเวลาหรือว่าต้องไปทำงานที่อื่นจนไม่มีเวลาดูแล จนกลับมาใช้ปุ๋ยเคมีมาใส่ก็จบกัน มันก็จะเป็นตรงนี้ ก็คือ ความจำเป็นของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน”

(นายสันทัต แสนทอง, สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2551)

“ผู้ผลิต คือ เกษตรกรเริ่มลดน้อยลง เกษตรกรที่ผลิตข้าวอินทรีย์ เพราะกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์มันยาก อย่างการทำข้าวอินทรีย์ สมัยแรก มันไม่ได้เป็นอินทรีย์เลย มันต้องเลยระยะปรับเปลี่ยนมาก่อน 2-3 ปี แต่ถามว่า 2-3 ปีเกิดอะไรกับเกษตรกร ก็คือ เกษตรกรสาหัส ปีแรกผลผลิตลดต่ำมาก เพราะเลิกใส่ปุ๋ยเคมี ดินที่เคยได้ปุ๋ย ข้าวเคยได้ปุ๋ย แล้วอยู่ดีๆ ไปใส่ปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์ ดินที่มันยังแข็งกระด้างต้องมารอบปรับสภาพ เพราะฉะนั้นผลผลิตมันจะลดลงมาก จนถึงขั้นรับไม่ได้ ต้องใช้เวลา 2-3 ปี การผลิต ถึงจะกลับมาเหมือนตอนใส่ปุ๋ยเคมี แต่ว่าถ้าเกษตรกรผ่านจุดนี้ไปได้ เกษตรกรได้เต็มๆ”

(นายสิทธิพร บางแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤศจิกายน 2551)

(2.) เกษตรกรยังไม่เข้าใจในเรื่องของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่ยังไม่เคยเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อมาสมัครเข้าร่วมโครงการฯ เป็นครั้งแรก จะมีปัญหาในเรื่องของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากความเคยชินในวิธีการปลูกข้าวแบบดั้งเดิมมาและเมื่อมาเข้ารับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรส่วนใหญ่จะเข้าใจว่า ไม่ใช่สารเคมีในการทำนา ก็เป็นการทำตามกฎระเบียบของโครงการฯ แล้ว แต่กฎระเบียบของโครงการฯ มีมากกว่าการไม่ใช่สารเคมีในการทำนา จึงเป็นผลให้ผลผลิตของเกษตรกรไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และเกษตรกรบางรายที่ไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ก็ถอดใจไม่เข้าร่วมโครงการฯ ในปีการผลิตถัดไป เพราะความยุ่งยากในการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

“แนวทางเกษตรอินทรีย์ เรื่องของมาตรฐาน เพราะเกษตรกรไม่เคยชิน ไม่เคยมีระบบตรวจสอบภายในเพราะเกษตรกรทำนาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย ไม่เคยมีใครไปตรวจสอบว่าจะต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้”

(นายชาวล เย็นเสมอ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2551)

(3.) เกษตรกรที่ผู้ผลิตไม่สามารถกำหนดราคาข้าวได้

จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคที่เป็นปัญหากระทบเกษตรกรที่เป็นชาวนาทุกคน ทั้งเกษตรกรที่ใช้สารเคมีในการทำนาและเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ โครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ คือ พวกเขาไม่สามารถกำหนดราคาข้าวได้เลย ทั้งๆที่ผู้ผลิต เนื่องจาก

เกษตรกรไม่มีทุนในการที่จะแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสารและไม่มีความสามารถในการทำการตลาด เป็นสาเหตุให้เอกชนที่มีทุนในการรับซื้อข้าวเปลือกจากเกษตรกรนั้นมีอำนาจต่อรองในเรื่องราคา

“ชาวนาก็ไม่เคยมาคำนวณหรือกว่าลงทุนไปเท่าไร พอเวลาเอาข้าวไปขาย โรงสีตีตราราคาเท่าไร ก็เทขายโดยไม่คำนึงถึงต้นทุนการผลิตที่ทำว่ามันคุ้มกับการลงทุนไป เพราะฉะนั้น ชาวนาที่ทำข้าวอินทรีย์อยู่ไม่รวมกลุ่มกันขึ้นมา ก็ยังจนอยู่อย่างนี้ต่อไป เพราะชาวนาไม่ได้เป็นผู้กำหนดราคาเอง ในขณะที่โรงสีเป็นผู้กำหนดราคา ทั้งๆที่ไม่ได้เป็นคนปลูกข้าว พอข้าวสีเสร็จออกมาเป็นข้าวสาร ก็ตั้งราคาเอง คนบริโภคไม่มีส่วนรับรู้หรอก เพราะฉะนั้น จะมีคนที่เป็นพ่อค้าคนกลาง คนที่มีโรงสี ก็คือมี รถ มีเงิน แต่ชาวนาที่ทำข้าวให้กับโรงสี ก็ติดหนี้ติดสิน กับ ธ.ก.ส. และหนี้ในระบบด้วย”

(นายมนัส ยังมี, สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2551)

“สำหรับประเทศไทย ที่แย่มาก คือ ผู้ผลิตหรือเกษตรกร เขาไม่สามารถกำหนดราคาข้าวเองได้ คือ เกษตรกรก็ไม่สามารถรู้ความต้องการของตลาด แต่ทางเลือกหนึ่งที่อุ่นใจได้ คือ โครงการรับจำนำข้าว ซึ่งปีนี้ประกาศไว้ 15 บาท/กิโลกรัม ซึ่งชาวบ้านยิ้มได้ แต่ถามว่าปีหน้าจะประกาศราคาต่ำกว่านี้รึเปล่า ก็ตอบไม่ได้ เพราะมันเป็นปัจจัยภายนอกที่เรากำหนดไม่ได้”

(นายสันต์ แสนทอง, สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2551)

2.3 ปัจจัยด้านชุมชนและบริบทแวดล้อม

(1.) สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์

จากผลการวิจัยพบว่า สภาพพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ เป็นดินปนทรายไม่เก็บกักน้ำ และจังหวัดสุรินทร์อยู่ในเขตชลประทาน 3 % อีกทั้งแหล่งน้ำในธรรมชาติก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร ดังนั้น การทำนาของเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์จึงเป็นการปลูกข้าวนาปี และการปลูกข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ จังหวัดสุรินทร์ ก็เป็นการปลูกข้าวนาปีด้วยเช่นกัน ซึ่งการปลูกข้าวนาปีนั้นต้องอาศัยน้ำฝนในการทำนา ซึ่งตรงนี้ก็ป็นอุปสรรคต่อเกษตรกรด้วยเช่นกัน เพราะเกษตรกรไม่สามารถคาดการณ์ได้เลยว่า จะเกิดฝนแล้งหรือน้ำท่วม และ

ปริมาณผลผลิตที่ได้ในแต่ละปีก็ขึ้นอยู่กับน้ำฝนที่ได้ในแต่ละปี ถ้าฝนดีตกมาสม่ำเสมอผลผลิตข้าวก็จะดีตามไปด้วย ถ้าฝนแล้งทั้งช่วงนานก็ส่งผลให้ผลผลิตข้าวลดจำนวนลง

“แล้ว พื้นที่ของผมนั้นเป็นที่ดอน พื้นที่สูง ถ้าฝนตกมาดี มันก็เก็บน้ำได้ แต่ถ้าฝนตกไม่ดี น้ำมันก็ไม้อยู่เหมือนกัน ผมว่าข้อจำกัดในการทำงานมันก็ขึ้นกับพื้นที่ด้วย”

“ผมว่าพื้นที่ผม ยังปรับปรุงดินไม่ฟื้นคืนสภาพเดิม ก็เลยผลผลิตน้อย”

(นายฉลอ ไทยเหียม, สัมภาษณ์, 2 พฤศจิกายน 2551)

“เพราะว่าเราอาศัยธรรมชาติ ไม่ได้อาศัยชลประทาน ถ้าปีไหนฝนตกต้องตามฤดูกาล ก็ถือว่าดี ปีไหนวิกฤตน้ำท่วม ฝนแล้ง เกษตรกรก็เสี่ยง และก็อาจจะผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควรอาจจะขาดทุน”

(นายกายสิทธิ์ ผลเกิด, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2551)